NATIONERNAS BIBLIOTEK SKILDRINGAR AV FOLK OCH LAND

UKRAINARNA

(*BIBLIOTEKETS FJÄRDE BOK*)

UNDER MEDVERKAN AV

D:r DIMAND, Kiev; **S. JEFREMOV**, Kiev; Prof. d:r **M. HRUSJEVSKYJ**, Lemberg-Kiev; **K. LOSSKYJ**, f. d. chef för Ukrainas diplomatiska mission i Stockholm; d:r **IVAN PANKEVYTJ**, Wien; prof. d:r **S. RUDNYCKYJ** Lemberg, och d:r **W. ZALOZIECKYJ**, Wien.

REDIGERAD AV ***M. EHRENPREIS** och **ALFRED JENSEN***

MED ILLUSTRATIONER OCH KARTOR

STOCKHOLM 1921 P. A NORSTEDT & SÖNERS FÖRLAG

TRYCKT HOS P. PALMQUISTS AKTIEBOLAG, STOCKHOLM 1921 203689

Förord till den elektroniska utgåvan

Exemplaret i Linköpings stiftsbibliotek avfotograferades i juli 2017.

ILLUSTRATIONER

16. Ukrainsk by.

17. Bondstuga i guvernementet Tjernigov.

18. Taras Sjevtjenko.

19. Ivan Franko.

20. Författaren Boris Hrintjenko.

21. Författaren M. Kotsiubinskyj.

22. Författaren Vasyl Stefanyk.

23. Författaren V. Vynnytjenko.

24. Svenska monumentet på Poltavas slagfält.

25. Zaporogiska kosacker skrivande ett smädebrev till sultanen (Oljemålning av Rjepin). Det härmed föreliggande fjärde bandet av »Nationernas bibliotek», vars utgivande har blivit något försenat på grund av de svåra tidsförhållandena, torde på grund av själva ämnets beskaffenhet kunna påräkna särskilt intresse i vårt land, därför att det handlar om ett för oss visserligen ganska främmande folk, men som har låtit tala om sig rätt mycket under världskriget, och vars ännu svävande politiska ställning utgör en av de allra viktigaste huvudpunkterna i det stora östeuropeiska problemet. För Sverige har Ukraina en särskild betydelse, därför att det har utgjort grundstommen till det ryska rike, som de svenska varjagerna bildade under den skandinaviska vikingatiden, och därför att detta kosackiska land har spelat en mycket viktig roll i Karl XII:s historia, då Sveriges politiska stormaktsvälde bröts.

Enligt den ursprungliga planen skulle den historiska översikten ha författats av professor *Hrusjevskyj* i Kiev (förut i Lemberg) samt avdelningarna om landet och folket av *Rudnyckyj*, professor vid Lembergs universitet — den förre den obestridligt främste historikern i Ukraina, den senare dess förnämsta geografiska auktoritet. Tyvärr har det under dessa oroliga tider, då både Kiev och Lemberg tidtals varit totalt avspärrade från den yttre världen, varit omöjligt för dessa båda vetenskapsmän, av vilka särskilt prof. Hrusjevskyj har tagit en verksam del i det politiska livet, att inom den föreskrivna tiden själva författa och avsända de äskade uppsatserna.

Avdelningarna I—III, Ukrainas historia till 1800 samt kapitlen om landet och folket äro i själva verket skrivna av *Alfred Jensen*, men enär han nästan uteslutande har gjort de särskilt för Sverige lämpliga utdragen ur Hrusjevskyjs ochRudnyckyjs egna verk, har redaktionen, med vederbörligt tillstånd, angivit dem båda, den ukrainske historikern och den ukrainske geografen, som uppsatsernas författare, för att därigenom styrka de ifrågavarande artiklarnas vetenskapliga vederhäftighet och pryda verket med två författarnamn, som icke få saknas i ett arbete om Ukraina, skrivet av ukrainarna själva. I. HISTORISK ÖVERSIKT.

UKRAINAS HISTORIA TILL 1800

av

Mychajlo Hrusjevskyj, professor vid universiteten i Lemberg och Kiev.

i. Det gamla ukrainska furstendömet till tatarinvasionen.

Den slaviska urbefolkningen. — Den varjagiska invandringen. — Stats- och samhällsskick i Kiev. — Den tatariska invasionen.

Ukraina1, utmark, gränsland, var ursprungligen en allmän, något svävande beteckning för de omstridda stepper i sydöstra Europa, som gränsade till Polen och Litauen, men redan i det 12:e århundradet begagnades ordet som speciell benämning på landet vid Dnjepers nedre lopp. Först på 1600-talet, då det moskovitiska inflytandet gjorde sig gällande i dessa nejder, uppstod namnet Lillrgssland till åtskillnad från »Storryssland». Det var först i slutet av det nittonde århundradet som benämningen Ukraina åter kom till heders för att särskilja detta folk från det i språkligt hänseende och med avseende på lynnesart ganska olika storryska. Det ursprungliga namnet på detta

land var dock det från Nestor-krönikan bekanta Rus, varav formen Rossija (Ryssland) sedan utvecklade sig, och enligt den s. k. nordmanniska

1 Ordet uttalas av ukrainama själva fyrstavigt med betonande av i, Ryssar och polacker säga däremot Ukrajna.

teorien, som dock just från ukrainskt håll har stött på mycket motstånd, skulle detta Rus vara härlett av »roddsmännen» från Koslagen. För att markera skillnaden mellan de båda östslaviska folken användes i det vulgära språket också termerna chochol (moskoviternas spefulla benämning på ukrainaren på grund av hårtofsen på den rakade hjässan) och katsap (av det arabisk-turkiska kassäb, slaktare), ukrainarnas spenamn på stor-ryssen.

Den slaviska vaggan i östra Europa har man att söka mellan Weichsel i väster, Östersjön i norr, Dnjeper-Donets i söder och Dnjeper i öster. Det ukrainska folket, som hade sitt urhem vid mellersta och södra Dnjeper, med litauerna till närmaste grannar i norr, kan betraktas som urgammalt på detta område, i den mening att denna södra grupp av östslaverna fanns där redan i det 4:e århundradet, d. v. s. före den slaviska folkvandringen. Under tidernas lopp ha ukrainarna visserligen förlorat något område i väster, men i stället gjort landvinningar i söder och öster. Så t. ex. finnas inga ukrainska spår kvar i Transsylvanien (utom i några ortnamn), ehuru det av en påvlig bulla 1446 framgår, att där funnits »Ruthena gens satis populosa». Även de ukrainska folkfragmenten vid Donau äro numer försvunna. Ukrainarna vid Donets och Don äro däremot en nybildning från det sjuttonde århundradet, då folket flydde från den vänstra Dnjeper-stranden. Nya äro likaså de ukrainska kolonierna vid Kuban och på Krim (från slutet av 1700-talet).

Ehuru man icke kan tala om en ukrainsk (eller sydrysk) stat förr än under den varjagiska perioden (ungefär samtidigt med kristendomens införande), kan man dock, tack vare arkeologien, följa Ukrainas historia tillbaka till det fjärde århundradet. Redan under den första historiska perioden var landet befolkat av människor, som hade bättre förutsättningar för kulturell utveckling än grannstammarna. Kärnan av den blivande staten var den högra Dnjeper-stranden omkring det nuvarande Kiev mellan floderna Dnjeper, Irpen och Ros, och här bodde pol-jonerna (slättboarna). Väster om dem drevljanerna (skogsinvånarna) upp till Pripet, i öster sieverjanerna (kring Desna, Sejm och Sula), vid nedre Dnjeper ulitjerna och längst i väster duljeberna (vid Bug).

Frånvaron av geografiska gränser gjorde tidigt detta land till en tummelplats för steppens horder, och dessa ständiga fejder, som sögo folkets bästa krafter, hämmade den kulturella utvecklingen. De närmaste grannarna voro krivitjer, dregovitjer, radi-mitjer och vjatitjer, vilda stammar och urfäder till de nuvarande vit- och storryssarna, som trängde allt längre österut och koloniserade finska områden. Ännu värre hemsöktes landet av pe-tjenegerna från Volga, och i deras spår kommo sedan magyarer och polovtser.

De sparsamma upplysningar, som vi hava om det äldsta samhällsskicket i Rus, företrädesvis av arabiska och grekiska krönikörer, röja, att det stod jämförelsevis högt i fråga om åkerbruk, boskapsskötsel, jakt och fiske och biskötsel (i skogarna) Även smiden förekommo på denna tid. Öl och kvas bryggdes, men vin var ännu rätt sällsynt. Husen voro av trä (eller lera), ty stenbyggnader förekommo först senare. För sång och musik tycktes folket ha fallenhet, liksom än i dag, och Nestor-krönikan säger ju: »Rusi jest veseli piti» (för ryssarna är det en glädje att dricka). Religionen var primitiv, och de manliga gudarna (gudinnor funnos ickel), med Perun i spetsen, dyrkades vid floder och i lundar.

Samhället hade sin grund i rod, familjen i vidsträckt bemärkelse, en kommunistisk organisation i smått, något snarlik syd-slavernas zadruga och längst bibehållen i Galizien och det ungerska Ukraina. Ur rod utvecklade sig selo (byn) och obstjina (den fria bondekommunen). Även städer anlades tidigt och blevo centra, som uppsögo de mindre samhällena, t. ex. Tjernyhiv i vjatitjernas land. Floderna blevo viktiga samfärdsleder, i främsta rummet Dnjeper (Dniprö). Vägen till Bysans var känd redan i det sjunde århundradet, och Kiev var en huvudstad i drevljanernas område, redan innan de skandinaviska varjagerna funnit vägen dit.

Det var emellertid först dessa varjager, Ruriks ättlingar, som grundade den Kievska staten. Omkring år 1000 kan

det Kievska furstendömet sägas vara fullt utbildat. Dess egentlige grundare var den förste varjagiske fursten Oleg, vilken genom handelstraktater med Bysans utvidgade rikets maktsfär i söder. Olga, änkan efter hans efterträdare Igor, lät döpa sig, men det var först underI, HISTORISK ÖVERSIKT

Vladimir, som kristendomen officiellt infördes (988). Denna övergång betecknar dock ingen plötslig brytning, ty liksom det hade funnits kristna element i Kiev redan före Vladimirs tid, fanns det ännu långt senare en massa hedningar kvar. Han utvidgade den centrala furstemakten, men på det ofantliga området funnos småfurstendömen, som allt efter graden av sitt beroende betalade skatt till Kiev. I städerna förlades garnisoner av furstens druzina, följe, och ur denna krigarkast utbildade sig efterhand en besutten tjänsteadel, som stod i motsats till det fria jordbrukande bondeståndet, obstjinan. Genom att utnämna sina söner till ståthållare i olika landsändar lade Vladimir grunden till det delningssystem, som inom kort skulle bliva en av orsakerna till det Kievska rikets undergång. Vladimirs regering betecknar kulmen i Ukrainas äldre historia, ty efter hans död försvagades Kiev, i samma mån som de smärre furstendömena lösgjorde sig. Ännu en tid bortåt behöll dock Kiev ledningen. Vseuolov (1078—1093) införlivade med sitt rike Tjernyhiv, Perejaslav och Smolensk, och hans son Vladimir Monomach (d. 1125), en av det gamla Rysslands ädlaste furstegestalter, fortsatte faderns kloka politik.

Liksom Novgorod hade det gamla Kiev en riksdag, veije, som dock icke var en konstant folkförsamling, och den saknade klart utstakade funktioner. Fursten inkallade ombud från städerna, då han önskade inhämta deras mening. Vid fursteval visade vetjen någon livaktighet, men oftast försiggingo tronskiftena oberoende därav. För övrigt låg styrelsen hos fursten, som med sin druzina bestämde krig och fred, pålade skatter, förlänade jord och stiftade lagar. En intressant samling rättsliga urkunder är den s. k. Russkaja pravda (»ryska rätten»), som innehåller straffrättsliga bestämmelser av bysantiskt, men även skandinaviskt ursprung.

Vid sin sida hade fursten ett råd av bojarer, ärftliga köpmanna-och jordägande släkter, men denna korporation saknade självständig kompetens och inkallades godtyckligt. De högsta ämbetsmännen voro dvoretskij (»hovmarskalk») och petjalnik (kansler, sigillbevarare), och skatterna indrevos av »tusen-, hundra- och tiondemän». Bönderna voro dels fria jordägare, vilkas antal dock allt mer minskades, dels personligt fria, men egendomslösa, som därigenom kommo i ekonomiskt beroende av bojarerna.MYCHAJLO HRUSJEVSKYJ: UKRAINAS HISTORIA TILL 1800

Den glans, som omgivit det gamla Kiev, bleknade allt mer, och dess makt överflyttades till nya statsbildningar: Rostov, Suzdal, Halytsj m. fi., och det hade ingen motståndskraft, då tatarerna inbröto. Dessa krossade polovtserna 1222, besegrade ukrainarna vid Kalka 1220 och förstörde Kiev 1240. Metropoliten hade redan flyttat till Storryssland. Hövdingen Batu framträngde ända till Ungern genom Galizien och Volynien, vilka furstendömen redan hade införlivats med det Vladimirska riket. Furst Roman gjorde visserligen Halytsj till ett nytt ukrainskt centrum, men han stupade i ett fälttåg mot polackerna 1205, och hans son Danilo (d. 1264), som upptog faderns planer, hindrades däri genom tatarernas mellankomst. År 1340 införlivades även Halytsj-Volynien med Litauen, och nu var det i nära sex århundraden förbi med det olyckliga Ukrainas politiska självständighet.

2. Ukraina under litauisk och polsk överhöghet

Ukrainas politiska avhängighet. — Nationalitetskänslans försvagande. — Bondeståndets utarmande. — Brödraskapen.

Efter den genom tatarernas anlopp framkallade omvälvningen uppgick Ukraina i det litauiska furstendömets, sedan i det polska konungarikets maktsfär, och härigenom fick det västerländska inflytandet överhand över det bysantiska. Bo-jarernas roll övertogs av den polska szlachtan, en främmande, privilegierad adelsklass. Men den stora massan av folket försvagades alltmer, såväl ekonomiskt som juridiskt, och härigenom uppstod en kulturell, social och religiös klyfta, som förr eller senare måste leda till svåra konflikter.

Den ukrainska befolkningen fogade sig utan svåriget under Litauens överhöghet, ty litauerna antogo slaviskt språk och slaviska sedvänjor och tolererade de småfurstar, som ännu funnos kvar. I östra Ukraina voro

förhållandena också ännu tämligen drägliga, men i västra Ukraina undanträngdes det litauiska elementet av polackerna, vilkas konung Kasimir 1340 företog ett fälttåg till Galizien-Wolynien. Genom det polsk-litauiska fördraget i Krewo (1385), bekräftat genom drottning Hedvigs giftermål med den litauiske fursten Jagiello, blev nästan hela Ukraina

en polsk provins, och endast östra Podolien kvarstannade i Litauens ägo. Ånnu mer skärptes Ukrainas beroende av Polen genom den polsk-litauiska unionen i Brest 1569, varigenom hela Ukraina utom Brest-Pinsk införlivades med Polen — även Tjernyhiv (Tjernigov), som 1503 tillerkänts Moskva. Det polska adelssamhället började trycka sin prägel på Ukraina, de ukrainska bojarerna poloniserades, och med polackerna följde en tysk invandring i västra Ukraina.

Man kunde knappt tala om ett ukrainskt folk längre, ty alla ukrainare, som hade någon social ställning, glömde sitt nationella medvetande. Nationalitetskänslan fortlevde instinktivt endast hos småborgare, ortodoxa poper och bönder. De rättigheter, som garanterats genom de litauiska statuterna av 1566 och 1584, bortföllo, och bönderna trycktes av en mängd skatter — ända till 40 — förutom avgifter in natura. De icke jordägande bönderna förvandlades faktiskt till livegna, och genom den magde-burska rätten uteställdes utlänningar (dit ukrainarna ju hörde) och icke-katoliker från stadsförvaltningen.

Detta förtryck framkallade emellertid en nationell väckelse, som närmast fick en religiös karaktär, men på samma gång gjorde den kyrkliga frågan nationell. Det bildades nämligen s. k. brödraskap, bratstva, vilka hade sin rot i den förkristliga kulten och som hade funnits i Novgorod på 1100-talet, men nu rönte inflytande av de västerländska gillena. Det var föreningar, som på kristlig grund sökte höja det sedliga och intellektuella livet genom skolor och välgörenhet.

Utgångspunkten för denna nationella rörelse blev Ostrog i Volynien, där ett tryckeri anlades och en ortodox akademi upprättades 1580 (som dock blev katolsk 1608). Därpå anlades ett tryckeri i Lemberg 1585 och en skola (1586), som blev mönster för seminariet i Kiev (år 1694 ombildat till en akademi), varur många av Peter den stores medhjälpare i det andliga reformarbetet framgingo. Även i Lutsk, Cholm och Peremysjel (Przemysl) organiserades sådana ortodoxa brödraskap, som dock redan på lGM-ta]et upplöstes av jesuiterna. Samtidigt härmed lades grunden till s. k. stauropigier, d. v. s. andliga läroanstalter, som lydde direkt under patriarken och frigjorde sig från biskoparnas kontroll.

En försoning mellan de båda kyrkorna kom skenbart till stånd genom den i Brest 1596 ingångna kompromissen, varigenom en god del av ukrainarna och vitryssarna ställde sig under den romerske påvens överhöghet (uniaterna). Men härigenom skärptes i själva verket motsatsen mellan katolicismen och ortodoxien, och uniaternas kompromiss blev en bidragande omständighet till uppkomsten av en synnerligen märklig företeelse i Ukrainas och det östra Europas socialpolitiska historia: kosackväsendet.

3. Kosackväsendet.

Kosackväsendets uppkomst. — Resningar mot Polen. — Zaporogrepubliken

i Sitj.

Kosack, kozak, är ett sannolikt turkiskt ord, som betyder kringströvande knekt, men liksom det likbetydande s/dslaviska låneordet hajduk fick det en nationell klang och blev ett svävande uttryck för en nationell idé, som visserligen var undertryckt, men icke kunde helt och hållet förkvävas.

Detta ukrainska kosackväsen, som uppstod i det forna Kievska furstendömet på 1400-talet, var närmast en följd av bondeståndets utarmande. Av ekonomisk nöd och fruktan för tatarerna måste folket fly, ty varken Polen eller Litauen bekymrade sig om dess öde, och smärre garnisoner funnos blott i några få städer, såsom Kiev, Kanev, Tjerkasy, Zjitomir och Braslav. Folket måste sluta sig samman till självförsvar mot de från söder påträngande

tatarerna (Mengli Girej skövlade Ukraina 1482), och till de bördigare trakterna vid Dnjeper, Vorskla, Orel och Samara lockades om sommaren allehanda löst folk för att idka jakt och fiske. Kosackerna voro sålunda ursprungligen icke ett stånd eller en klass, utan blott en tillfällig organisation, hoprafsad ur olika samhällslager och nationaliteter. Även adelssöner lockades till detta friluftsliv, men grundstommen var dock ukrainska bönder och småborgare, och alla måste bekänna sig till den ortodoxa läran.

Sitt centrum fingo kosackerna i Sitj — så kallades deras på någon av Dnjepers holmar nedanför Kiev belägna lägerplats. Enär dessa holmar — den viktigaste var Chortytsa — voro belägna på andra sidan om porohy, »trösklarna» eller katarakterna i

Dnjeper, kallades dessa kosacker zaporoger. Det inhemska namnet på detta läger var Kosj (korg), som inrymde c:a 6,000 man under ledning av en kosjevoj ataman. Denna organisation var ett slags krigisk munkorden, ty kvinnor — även kosackernas egna hustrur — voro strängeligen utestängda därifrån.

Men förutom denna grundstomme, som oupphörligt rekryterades, fanns det kosacker kringströdda i hela Dnjeper-landet, vilka i fredstid sysselsatte sig med jordbruk och fiske, men även tjänstgjorde i städer och utgjorde ett slags milis. Härigenom uppstod med tiden inom staten en fristat, som hotade att bliva farlig för polackerna. Konung Sigismund föreslog därför Litauen år 1524, att en stående kår av kosacker till att antal av 2,000 man skulle befrias från skatt och besoldas för att bilda ett slags militärvakt mot tatarerna. Detta förslag sattes i verket 1570, men då tatarerna anförde klagomål över kosackernas plundringståg, såg sig Stefan Batory föranlåten att fixera antalet »registreradet kosacker och tvinga alla de övriga att återgå till fredliga yrken. Men kontroll var omöjlig. Frihetslusten hade redan gått de ukrainska kosackbönderna i blodet. De erkände endast sin egen starsjina, en folkvald styrelse, och mot zaporogrepubliken stod till och med Polen maktlöst.

På 1590-talet uppstod konflikt mellan Polen och kosackerna, därför att de ej utfingo den utlovade solden, och flera hövdingar gjorde öppet uppror. Zolkiewski måste företaga ett formligt fälttåg mot dem, besegrade dem vid Biala Crkva och tillfångatog kosackchefen Nalivajko, som avrättades i Warschau. Men resningen bredde ut sig och fick karaktär av en folklig rörelse genom att de ortodoxa prästerna slöto sig till kosackerna. Dessa blevo nu allt djärvare och trängde med sina lätta farkoster (tjajki, måsar) över Svarta havet ända till Sinope och Konstantinopel 1614. Sedan kosackerna till hetman (Hauptmann) fått Petr Sahajdatjnyj (»kogerbäraren») Konasjevytj, han som enligt en ukrainsk folkvisa bytte bort sin hustru mot en pipa tobak, måste polackerna efter Zolkiewskis nederlag vid Cecora underhandla med kosackerna. Konasjevytj var till och med nog ädelmodig att förhjälpa polackerna till den mångbesjungna segern över turkarna vid Chocim 1621, men han dog kort därpå, och med honom förlorade kosackerna sin ledande kraft. Den tappre

Koniecpolski företog ett nytt fälttåg mot dem 1623 och genomdrev, att de inregistrerade kosackernas antal skulle begränsas till 6,000.

Sedan den hovsamme och kloke Mychajlo Dorosjenko blivit väld till hetman, tycktes förhållandena lugna sig, och genom Kurokovska traktaten 1625 fingo kosackerna egen domsrätt och privilegium att själva välja hetman. Men Dorosjenko stupade på Krim, och nu begynte nya förvecklingar. Polackerna läto den franske ingeniören och reseskildraren Beauplan bygga fästningen Kodak vid Dnjeper för att hindra kosackernas framträngande till havet, men den förstördes av kosackerna. Efter ett nytt polskt fälttåg under Potockis ledning förlorade dock kosackerna sin självstyrelse, ställdes under polsk kontroll och fingo bo blott i vissa distrikt, varjämte Kodak återuppbyggdes.

Men den religiösa, politiska och socialekonomiska jäsning i Ukraina, för vilken kosackerna voro det synliga uttrycket, måste leda till en explosion, och den inträffade 1648. Samma år som den Westfaliska freden avslutade ett trettioårigt krig i Centraleuropa, uppblossade i östra Europa en långvarig fejd, som icke blott beseglade Ukrainas öde utan även sträckte sina verkningar till Polen och — Sverige.

4. Chmielnitskyjs nationella resning.

Chmielnitskyj. — Unionen med Moskva. — Förbundet med Sverige.

Orsakerna till resningen i Ukraina hava redan antytts. Det var dels böndernas missnöje med de polska jordägarna och de judiska arrendatorerna, dels kosackernas klagomål. De registrerade kosackerna knotade över de polska adelsmännens godtycke, och de icke registrerade över att de hämmades i sin rörelsefrihet. Härtill sällade sig den ortodoxa befolkningens fruktan för att uni-aterna skulle utbreda sig i det östra Ukraina.

En rent personlig tillfällighet blev emellertid den tändande gnistan. År 1636 uppträdde inför den polske konungen en viss Chmielnitskyj som ombud för de registrerade kosackerna och blev året därpå pisar (chef för krigskansliet). På grund av per-

sonliga oförrätter, som han lidit från polackernas sida, flydde han 1647 till zaporogerna och lyckades förmå såväl kosackerna vid Sitj som Islam Girej till kamp mot polackerna. Resningen spred sig över hela Ukraina, och olyckligtvis dog detta år (1648) konung Wladyslav, för vilken kosackerna hyste förtroende. Vid Zjeltija Vody blev Potocki slagen och vid Piljawa Wiszniewiecki — Polens yppersta fältherrar — och insurrektionen smittade även Vo-lynien, Podolien och Galizien. Vid Zbaraz tycktes Polens ödestimma vara slagen, men i sista ögonblicket räddades polackerna därigenom, att tatarerna tubbades till avfall. Chmielnitskyj förlikte sig 1648 med Polen, på villkor att inga polska trupper, inga jesuiter eller judar skulle få komma till Ukraina, att den ortodoxa kyrkan skulle garanteras och att de registrerade kosackernas antal skulle fastställas till 40,000 man.

Chmielnitskyj torde från början icke hava hyst några separatistiska planer, utan önskade närmast, sedan han tillfredsställt sin personliga hämndlust, endast att upphäva restriktionerna av år 1638. Men de andar, som han själv frammanat, kunde han icke längre besvärja, utan rycktes med av den nationella svallvågen. Han var framstående både som krigare och statsman, och den bild, som Sienkiewicz ger av honom i »Med eld och svärd», är missvisande. Han betraktades icke utan skäl som Ukrainas nationalhjälte, hyllades en liten tid som en okrönt monark (även av Cromwell) och hade till Frankrike sänt 2,400 kosacker, som hjälpte »Le grand Condé» vid belägringen av Dunkerque (1646). Men han var slav under sina lidelser, särskilt dryckenskapen (»Chmiel» betyder rus!), och — liksom sedermera Mazepa — identifierade han sina personliga intressen med landets. Men framför allt berodde misslyckandet av det nationella företaget därpå, att Ukraina, som saknade nationella gränser, nationell ryggrad och enhetlig ledning, var för svagt att ensamt upptaga kampen med farliga grannar. Bundsförvanter voro nödvändiga, och med »Chmiel» inleddes den rad av kompromisser, konstlade allianser och traktatsbrott, som fingo sin slutliga upplösning vid Poltava.

Av misstro till folkstämningen, som började svalna, sökte Chmielnitskyj först en allians med Turkiet, vars vasall han förklarade sig villig att bliva, och när detta ej ledde till något re-

sultat, riktade han sina blickar på Moskva. Tsardömet, vars intressesfär alltmer utvidgades åt söder, beslöt på en sobor 1653 att taga Ukraina under sitt beskydd, och den 8 jan. 1654 avslöts — dock ej utan motstånd från starsjinans och prästerskapets sida — real- och personalunionen i Perejaslav, varigenom de båda länderna skulle förenas under samma spira. Den folkvalde hetmanen skulle få mottaga sändebud, men måste rapportera därom till gosudaren, och han fick ej utan tsarens medgivande underhandla med den polske kungen eller den turkiske sultanen. Inkomsterna från »Lillryssland» skulle föras till skattkammaren i Moskva genom tsarens särskilda sändebud, men Moskvas voj-voder finge ej blanda sig i zaporogernas inre angelägenheter. Kosackerna skulle dömas blott av starsjinan och kunde ej mot sin vilja föras utom Lillrysslands gränser.

H| Denna union, som näppeligen var uppriktigt menad från någondera partens sida, lämnade flera viktiga frågor obesvarade, och Moskva visade tidigt sina verkliga avsikter genom att förlägga en garnison med vojvod till Kiev. Denna traktat, som på papperet erkände Ukrainas egen förvaltning, rättskipning, här och kyrka, gällde dock formellt som Ukrainas författning till hetmanen Danylo Apostols död 1734. Men i verkligheten blev det helt annorlunda. Det var två oförsonliga idéer, som här bröto sig mot varandra, och det var icke det ukrainska folket,

utan den ryska regeringen, som i »det enda odelbara Rysslands» namn år 1888 i Kiev lät uppresa den ståtliga ryttarstatyn av kosackhövdingen Chmielnitskyj.

Huru lös denna »union» i själva verket var, framgår bäst därav, att Chmielnitskyj snart drogs åt andra håll, i främsta rummet till det då mäktiga Sverige. Redan 1650 kom en ukrainsk beskickning till Stockholm; och då Karl X Gustaf var i Lemberg, lät han genom armeniern Hamotskyj Chmielnitskyj förstå, att han vore villig att åt hetmanen avstå rusiska jorden, d. v. s. de sydvästra landsändarna, särskilt Galizien, men förbehöll Polen åt sig själv. År 1657 uppgjordes en formlig plan till Polens sönderstyckande, och de tre tilltänkta delningsmakterna hette då Sverige, Ukraina och Siebenbürgen. Sverige skulle få Storpolen, Livland och Danzig, och Ukraina skulle definitivt skiljas från Polen. Fördraget undertecknades å Ukrainas vägnar av generaldomaren

Samuil Zarudnyj och esaulen Kovalevskyj. Men Karl Gustaf fick annat att tänka på, och Chmielnitskyj dog plötsligt d. 27 juli 1657. Planen om ett närmande till Sverige upptogs visserligen 1659, men hade nu alls ingen utsikt att realiseras. Detta försök var förbehållet åt Mazepa — med känt resultatl

5. Ruinen.

Kosackorganisalionens brister. — Zaporogerna i Sitj. — Mazepa. — Kosack-republikens undergång.

Det skede, som begynte i och med Chmielnitskyjs död och fick sin avslutning i Poltavaslaget, kallas mina, ruinen, och det var slutet på en långvarig upplösningsprocess. Orsaken till detta förfall låg icke blott i det polsk-moskovitiska och det turkisk-tatariska intrånget i Ukraina, utan ock i motsägelserna och bristerna i hela kosackorganisationen. Hetmanen skulle väljas på en generalförsamling av folkets ombud, rada (råd), och radan var till sin idé en riksdag, ehuru den aldrig fick denna karaktär i verkligheten. Tid, ort och syfte för dess sammanträden voro tillfälliga, och deltagarna voro till största delen kosacker, sällan ombud för städerna och menigheten. Valet av hetman skedde visserligen genom fri omröstning, men efter 1660 övades stark påtryckning av moskovitiska vojvoder. Hetmanen hade såväl den militära som den civila myndigheten, anförde hären och var Lilla Rysslands officiella representant som tsarens företrädare. Han utfärdade självrådigt universal, utnämnde överstar, utdelade gods och pålade skatter.

Vid sin sida hade han ett slags ministerium eller kansli, generalnaja starsjina, som bestod av oboznyj (chefen för staben och artilleriet), sudja (domare), pisar (sekreterare), esaul (som i fredstid förde krigsbefälet) samt chorunzjyj och buntsjutsjnyj (officerare, som buro standaret och buntsjuk, den traditionella hästsvansen). Denna starsjina skulle väljas av radan, men tillsattes oftare av hetmanen. På samma sätt gick det med överstarna, cheferna för de polki (regementen, militärdistrikt med administrativa rättigheter), vari Ukraina delades. Även översten

hade vid sin sida en starsjina. Varje polk bestod av flera sotni (centurior, ursprungligen 100 man), som under sig hade kureni (troppar).

Redan tidigt spårades ock kampen mellan den kosackiska demokratien och starsjinans oligarki samt kontrasten mellan republikanska regeringsformer och den militära diktaturen. Starsjinan fick övervikt över radan, men blev själv ett verktyg för hetmanen. Själva folket, som var spritt över ett ofantligt område, utestängdes från offentliga värv, och hetmanen blev slutligen en moskovitisk byråkrat. Den sant demokratiska andan fortlevde blott hos zaporogerna i Sitj, men där urartade den till anarkistiskt självsvåld. Val och överläggningar av dessa krigiska, dryckeslystna tovarisji (»kamrater») — inalles voro de minst 13,000 man, fördelade på 38 kureni (kaserner) — skedde under skrik och tumult, men atamanen fick faktiskt all myndighet under sin korta ämbetstid. För tillfällig krigstjänstgöring inkallades ock zimovniki, d. v. s. zaporoger, som om vintrarna bodde utanför Sitj som jordbrukare och fiskare.

Återstår oss nu att kasta en blick på ruinens kaotiska företeelser efter Chmielnitskyjs död.

Ehuru dennes son Juryj hade den stora massan på sin sida, valdes till hetman Vyhovskyj, vilken genom traktaten i Hadjatj 1658 lyckades få ortodoxien jämnställd med katolicismen. Hetmanstjina (den vänstra Dnjeper-stranden, omfattande Kievs, Tjernigovs och Poltavas nuvarande guvernement) skulle uppgå i trialismen Polen-Litauen-Rus. Vyhovskyj slog moskoviterna vid Konotop 1659, men kunde ej utnyttja segern. Missnöjet med polackerna växte, och han måste avstå sin bulava (het-manstav, spira) åt Juryj Chmielnitskyj, som förlikte sig med Moskva, men i sin ordning fick vika för Tetera. Genom freden i Andrudsovo 1667 delades Ukraina i två läger: det vänstra Dnje-perlandet blev en rysk vasallstat, det högra förvandlades till ett polskt territorium, sedan turkarna 1699 definitivt avstått från Ukraina. I det östra Ukraina uppträdde Bruchovietskyj, vilken personligen uppvaktade tsaren. Han efterträddes av den samvetslöse Mnohohrisjnyj, som förvisades till Sibirien 1672 och efterföljdes av Samojlovytj, vilken 1687 delade samma öde, då han störtades av Mazepa. I det västra Ukraina sökte den

statskloke Petr Dorosjenko (d. 1698) i det längsta värna den ukrainska statsidén genom att söka anslutning till Turkiet, men omständigheterna blevo även honom övermäktiga.

Ruinens fullbordan är genom Mazepa hoplänkad med det svenska stormaktsväldets slutakt.

Mazepa var en intelligent man, en utmärkt praktisk administratör, en verklig kulturfrämjare och en förslagen diplomat, men han var redan ålderstigen, då han inlät sig på det svenska äventyret. Liksom Chmielnitskyj förväxlade han Ukrainas intressen med sina egna, och han överskattade både sin egen makt och det ukrainska folkets missnöje med Moskva. I själva verket knotade folket mer mot hetmanen än mot Moskva, och Mazepa saknade folkets förtroende. Han var impopulär genom eftergivenhet mot tsaren, som han svurit att »tjäna till sista blodsdroppen», t. ex. då han lät skicka kosacker till Azov (1695—96), Samara och Neva, där de undernärdes och ej fingo sin kära gröt. Han var misshaglig i många kretsar på grund av sin polska hovkarriär och sina tragikomiska kärleksäventyr, särskilt bland zaporogerna, dem han — och detta med allt skäll — inför tsaren beskyllde för dryckenskap, och slutligen var han ej gärna tåld av starsjinan, som han ej invigde i sina planer.

Hans ekonomiska politik väckte också missnöje. Genom ett universal år 1701 erkände han som laglig två dagars panstjina (dagsverke) i veckan. Exportförbud utfärdades för vin och tobak till Moskva, och priset på salpeter sänktes från 2V* till l1/2 rubel pr pud. Gent emot det västra Ukraina, dit kosackerna hade börjat inflytta efter Sobieskis undsättning av Wien och där de återfingo en del gamla rättigheter, var Mazepas politik tvetydig. Dess idealiserade folkhjälte Semen Hurko, kallad Palej, fängslades av Mazepa 1705 och förvisades till Tobolsk, varifrån han återkom först efter Mazepas avfall.

Denna ännu något dunkla, men för både Sverige och Ukraina högst ödesdigra episod inleddes genom underhandlingar med Stanislaw Leszczynski. Från Mazepas sida gjordes inga planmässiga förberedelser, och i det allra längsta tvekade han att inlåta sig på detta vågspel, som översteg en 70-årings1 krafter.

1 Redan vid sitt första möte med tsaren (1689) hade Mazepa själv be-

tecknat sig som starik, gubbe. Även om han gärna använde poetiskt över-

162. Dragomanov

1. Mazepa

3. K. Losskyj, f. d. chef för ukrainska missionen i Stockholm

5. Hetman Skoropadskyj

6. General Simon Petljura

4. Greve Sjeptytskyj metropolifc i Lemberg7. Den rnteniska Georgskatedralen i Lemberg

8. Sofia-katedralen och Chmielnitskyj-monumentet på Ivreml-torget i KievMYCHAJLO HRUSJEVSKYJ: UKRAINAS HISTORIA TILL 1800

Ännu så sent som vintern 1707—08 deltog han i kvävandet av atamanen Bulavins kosackuppror vid Don. Men det var dock icke minst på Mazepas inrådan som Karl XII beslöt att tåga till Ukraina och övervintra där för att på våren få förstärkning från zaporogerna. Men till Sitj blev vägen avskuren redan före slaget vid Poltava. Baturin, hetmanens residens, föll i tsarens hand genom förräderi av Ivan Nitj, överste i Priluky, många av den gamla starsjinan övergingo till moskoviterna, och Mazepa samlade under sitt standar högst 4,000 kosacker, som befunnos vara mycket värdelösa bundsförvanter för svenskarna.

Fördraget mellan Karl XII och Mazepa är icke känt genom autentiskt dokument, men det citerades i april 1910 vid Orliks val till hetman i Bender, där Mazepa hade dött hösten 1709. Ukraina skulle under den svenske kungens protektion bliva ett självständigt rike, omfattande hetmanstjina (vänstra Dnjeper-landet), och regelbundna församlingar skulle hållas tre gånger om året med ombud från zaporogerna och alla regementen (militärdistrikt). Men Orlik blev aldrig hetman i Ukraina, och dess protektor var fånge i Turkiet. Moskva släppte ej den vänstra Dnjeperstranden, och Orliks expedition våren 1711 med tatariska trupper misslyckades, ty hans egna anhängare lämnade honom i sticket.

Ukraina hade redan förlorat energi och motståndskraft, och folket behövde fred. De få, som ännu höllo fast vid alliansen mellan Sverige och Ukraina, skingrades åt olika håll — därav några, med Orlik i spetsen, till Sverige. Mazepas efterträdare blev icke den kraftige, omtyckte Polubotok, överste av Njezjin, som tsar Peter lät omkomma i Peter-Pauls-fästningen 1724, utan den gamle, svage Skoropadskyj, överste av Starodub, en lekboll i tsarens hand. Moskovitiska överstar infördes i Lilla Ryssland — den förste blev Peter Tolstoj i Njezjin 1719, Skoro-padskyjs måg och den grevlige stamfadern till den store författaren. Vid hetmanens sida ställdes två regeringskommissarier, och residenset förflyttades till det närmare Moskva belägna Gluchov, där ett moskovitiskt regemente inkvarterades. Hela förvaltningen förryskades 1722 genom inrättandet av det lill-

drivna talesätt, kunde han då knappt ha varit under 50 är, och i så tall måste han ha hunnit 70-talet 20 år senare.

ryska kollegiet, först bestående av sex moskovitiska officerare, med juridisk och administrativ maktbefogenhet. Med hetmanen Danylo Apostols död (1734) upphörde faktiskt Ukrainas autonoma självständighet, och den nominella hetmansvärdigheten avskaffades 1764, då greve Kirill Razumovskij nedlade denna förtroendepost. Sitj utplånades fullständigt av Katarina II år 1775, och den siste zaporogiske kosjevoj-atamanen Peter Kalnysjevskyj inspärrades i Solovetska klostret, där han dog 1801. De sista ukrainska kosackerna — alls icke att förväxla med de »kosacker», som sedan gjort sig sorgligt ryktbara i Rysslands krigshistoria — flyttade till Turkiet och Donaumynningen och grundade sedan den ukrainska kolonien vid Kuban öster om Svarta havet.

Ukrainas namn var utplånat från Europas politiska och etnografiska karta.

 UKRAINAS POLITISKA PÅNYTTFÖDELSE av

Alfred Jensen.

Hajdamakerna. — Kyrill- och Metodius-sällskapet i Kiev. — Den ruteniska rörelsen. — Dragomanov. — Det ukrainska revolutionspartiet. — Den ryska reaktionen. — Ukraina och världskriget. — Den ukrainska statsbildningen. — De närmaste framtidsutsikterna.

I det östra Ukraina försiggick förryskningsarbetet på 1700-talet långsamt, men säkert och kan anses fullbordat under Katarina II:s regering. På den västra Dnjeper-stranden åter utplånades den ukrainska nationaliteten ännu fortare, ty där blevo polackerna herrar redan 1714. Flera resningar av stråtrövare och bönder i det adertonde århundradet röjde dock, att det ännu glödde under askan. På grund av den vanmäktiga administrationen fingo dessa revolter av hajdakamarna, bonderebellerna, som på polska adelsmän,katolska präster och judar utkrävde nävrättslig hämnd för socialt och religiöst förtryck, en ganska stor utbredning i det västra Dnjeperlandet och blevo nästan kroniska. Värst var 1768-års bondeuppror, koliivstjina, som under ledning av Zalizn-jak och Honta

koncentrerade sig kring staden Uman och kunde kvävas endast med ryssarnas tillhjälp. Ledarna utlämnades åt Polen, och de stackars böndernas lott blev värre än någonsin.

Genom Polens delningar 1772 och 1795 blev denna del av Polen införlivad dels med Ryssland, dels med Österrike (Galizien). Nu kunde man knappast längre tala om en ukrainsk nation. De

intelligenta elementen därav voro totalt absorberade av polskheten och den stora massan av bönder saknade all nationell medvetenhet.

Den nationella väckelsen utgick från guvernementen Poltava och Charkov, där ukrainska patrioter i slutet av det adertonde århundradet bevarade de historiska traditionerna från det förra hetmanstjina. En ukrainare, Vasil Kapnist, gjorde till och med en resa till Berlin 1791 för att bedja ministern Herzberg om preussisk protektion mot det ryska tyranniet, men fick ett avböjande svar. Det i Charkov år 1805 grundade universitetet blev, ehuru ryskt, en samlingspunkt för den bildade ukrainska ungdomen, och den ukrainska litteraturen i modern mening skapades ungefär samtidigt i Poltava genom Kotljarevskyj.

På denna tid hyste man i storryska kretsar ännu ett visst litterärt och vetenskapligt intresse för Ukraina, och flere lärde i Petersburg och Moskva riktade uppmärksamheten på detta land. Sreznevskij gjorde historiska och etnografiska studier även om Sydryssland, furst Tsertelev samlade ukrainska folkvisor, och Pavlovskij skrev den första ukrainska språkläran. Inom Ukraina självt uppträdde flera forskare: Vodjanskyj, Metlyvskyj, Kostomarov m. fi., som genom sina forskningar framkallade en nationell väckelse, och det historiska arbete om Ukraina, som till författare hade Hryhori Politika — icke, som man förut trott, ärkebiskop G. Konysskyj — spreds i många avskrifter och blev mycket populärt på grund av sin antiryska tendens. Från det nittonde århundradets början förskriva sig också de första ukrainska tidskrifterna: »Charkovskyj Demokrat», »Ukrainskyj Journal» och »Ukrainskyj Vistnik».

Den politiska härden blev emellertid Kiev, och de första oppositionsyttringarna därstädes stodo i samband med den allmänna frihetsrörelsen i Ryssland vid slutet av Alexander I:s regering. Även i Kiev bildades en frisinnad frimurarloge, och bland de sammansvurne vid tronskiftet 1825 (»dekabristerna») funnos många ukrainare. Själve adelsmarskalken Vasilij Lukasjevitj var medlem av ett sällskap för Ukrainas befrielse (Tovarislvo vyzvolennja Ukraini).

Några årtionden tycktes det vara lugnt, men på 1840-talet började den ukrainska frågan åter tala om sig i Kiev, dit det

ryska universitetet hade förlagts efter stängandet av Warschaus universitet 1832, genom en hemlig förening vid namn »Kyrill-och Metodius-sällskapet». Själen i detta politiska samfund var Nikolaj Ivanovitj Kosiamarov (1817—1885), vilken redan 1840 hade utgivit en samling ukrainska ballader och de båda patriotiska dramerna »Sava Tsjalyj» och »Perejaslavska nitsj». År 1846 utnämndes han till professor i historia vid Kievs universitet, och samma år stiftade han ovannämnda förening, som på kristlig och demokratisk grund sökte förverkliga den »panslavis-tiska» idén. Ryssland skulle uppdelas på tolv olika stater, och Ukraina skulle bliva en självständig republik i detta federativa statsförbund, som, utom Ryssland, även skulle omfatta de övriga slaviska stammarna.

Efter angivelse av en förrädisk deltagare lät generalguvernören Bibikov gendarmchefen greve Orlov häkta de förnämsta deltagarna i denna rätt harmlösa konspiration: Kostomarov, Hulak, Kulisj, Bilozerskyj m. fi. Även den ukrainske nationalskalden Taras Sjevtjenko fängslades, ehuru han icke hade tagit verksam del i sällskapets hemliga överläggningar. De dömdes till fängelse och förvisning, och den revolutionära rörelsen tycktes kvävd.

Men när den nikolajska reaktionen hade krossats genom Krimkriget, kom den ukrainska frågan åter på dagordningen. Författarinnan Maria Markovytj (pseudonymen Marko Vovtjok) författade bynoveller, som i likhet med Turgenevs »En jägares anteckningar» riktade uppmärksamheten på de livegna ukrainska böndernas

sorgliga lott, och under den sociala reformperioden i Ryssland (i samband med den stora bondeemancipationen) utgavs i Petersburg den på ukrainska språket av Kostomarov och Kulisj redigerade tidskriften »Osnova» (1861—62), som kraftigt bidrog till den nationella väckelsen. Om någon egentlig politisk agitation var det dock ännu icke tal, utan man nöjde sig med att genom söndagsskolor och liknande folkupplysningsmedel söka höja den kulturella nivån i Ukraina. För detta syfte organiserades läseföreningar, hromadg.

Den under den polska resningen 1863 åter inbrytande reaktionen kvävde denna rörelse i dess linda. Den ryske inrikesministern Valujev utfärdade 1863 det sorgligt ryktbara cirkulär, i vilket

det kort och gott hette, att »ett ukrainskt språk icke har funnits, icke finnes och icke kan finnas». Enligt denna drakoniska bestämmelse förbjöds utgivandet av ukrainska böcker. Den nationella rörelsen hade emellertid även spritt sig till det högra Dnje-perlandet, där polackerna fått fortfäste, och därifrån var vägen ej lång till Galizien.

I det f. d. österrikiska kronlandet Galizien, som räknar inemot

8 mill. invånare, utgöra ukrainarna 42 %, här kallade rutener (Rus — rutenicus). Dessa bo i det östra Galizien, där 62 % rutener stå mot blott 25 % polacker. Östra Galizien kan sålunda i sin helhet betraktas som ett ukrainskt språkområde, och ru-tenernas krav på egen autonomi, oberoende av polackerna, förskriva sig icke från de senaste åren. Redan år 1847 väcktes förslag om Galiziens delning, och denna plan gynnades av ståthållaren, friherre von Krieg, och greve Stadion. År 1848 konstituerade sig i Lemberg en rutenisk nationalkommitté, Holovna ruska rada, som deltog i den misslyckade slavkongressen i Prag 1848 och i ett memorandum till den österrikiska regeringen d.

9 juni samma år upptog idén om kronlandets delning. Efter oktoberrevolutionen samma år uppvaktades den österrikiske kejsaren av en rutenisk deputation i detta ärende. För att motverka denna rörelse bildade polackerna en förening av poloni-serade rutener, russkij sobor, som med flit understödde den ryska propagandan för att splittra rutenerna och göra dem misstänkta å högre ort.

Ukrainarna i Galizien hade nämligen motståndare å ömse sidor: polackerna i väster och ryssarna i öster. De senare voro icke de minst farliga, därför att de verkade med slugare medel och i godo sökte få rutenerna på sin sida. Från och med 1840-talet, då slavofilismen uppställde det »panslavistiska» önskemålet, att »alla slaviska floder skulle utmynna i det ryska havet», fick den ryska strömningen insteg i Galizien, i början omärkligt. Pogodin och andra lärde i Moskva—Petersburg sökte påvisa, att hela Ukraina blott var en del av det stora Ryssland, och denna helt visst ärligt menade uppfattning gynnades av den ryska regeringen med rubler för dess politiska syften. Då den österrikiske inrikesministern greve Agenor Goluchowski d. ä., född i Galizien, 1859 föreslog, att rutenerna skulle antaga det latinska alfabetet,

väckte detta en storm av ovilja, och rutenerna kände sig dragna till Ryssland, där de mottogos broderligt. Denna moskvofilism i Galizien kulminerade efter Österrikes nederlag vid Königgrätz 1866. Man hoppades då i tysthet på att Ryssland skulle annektera östra Galizien — liksom fallet var med de fåtaliga ryssvänliga rutenerna vid krigsutbrottet 1914 — och Jakov Holovatskyj, den förste professorn i ukrainska språket och litteraturen vid universitetet i Lemberg, förfäktade varmt idén om ett gemensamt språk »från Karpaterna till Kamtjatka».

Men denna ryssvänliga glöd svalnade tämligen fort, tack vare den ukrainska rörelsen i moderlandet. Till Galizien flydde många ukrainare från Kiev, och i Lemberg, där censuren var mindre sträng än vid Dnjeper, utgåvos ru teniska tidskrifter och broschyrer, som insmugglades över den ryska gränsen. Själen i denna rörelse, som avsåg att förena ukrainarna, splittrade på tre stater liksom Polen (Ryssland, Österrike och Ungern, i vilket sistnämnda land inemot 500,000 russiner eller rusnjaker av ukrainsk härstamning bo), blev Mychajlo Dragomanov (Drahomaniv).

Född 1841 i Hadjatj — fadern var en kosackbonde — studerade Dragomanov i Poltava och vid universitetet i

Kiev, där han väckte stort uppseende genom sin doktorsavhandling »Tacitus och det romerska kejsardömets historiska betydelse». Då zemstvoinstitutionen infördes i det västra Dnjeprlandet 1865, insåg Dragomanov dess kulturella betydelse och framhöll i en artikel, att skolundervisningen borde börja med modersmålet. Han ställdes under uppsikt av polisen, och hans utnämning till professor vid universitet i Kiev förhalades. Han forsatte emellertid sin vetenskapliga verksamhet och utgav i förening med professor Antonovytj »Det ukrainska folkets historiska visor», som stegrade hans kärlek till folket och stärkte honom i övertygelsen, att Ukraina en gång skulle spela en viktig roll i östra Europa. Under en treårig studieresa, som han 1870 företog till Tyskland, Österrike och Schweiz, lärde han känna det ukrainska Galizien, och hans tredubbla mål blev nu: rationalism i kulturen, federation i politiken och demokratisering i socialt avseende.

I början av 1870-talet spårades en viss lättnad för ukrainarna, och 1872 grundades i Kiev Sydvästra avdelningen av kejserl. geografiska sällskapet, som i själva verket blev ett ukrainskt

lärdomsinstitut. Kännedomen om landet vidgades ock genom Tjubinskyjs vetenskapliga expedition i Ukraina. Men glädjen var ej långvarig. Redan 1875 inbröt en ny reaktion, som nådde sin höjdpunkt 1877. All införsel av ukrainsk litteratur från Galizien spärrades. Inga ukrainska böcker fingo tryckas utom vissa historiska och belletristiska, alla ukrainska teaterföreställningar och offentliga föredrag förbjödos. Det geografiska sällskapet stängdes, och Dragomanov måste flytta sin verksamhet till utlandet. Han utgav i Genève tidskrifterna »Hromada» och »Volnoje slovo», vilken senare ock blev organ för de ryska liberalkonstitutionella i början av 1880-talet, och yrkade på federativ anslutning till Ryssland. Ar 1889 kallades han till professor i historia vid universitetet i Sofia, där han dog den 20 juni 1895. Hans dotter Lydia blev gift med universitetsprofessorn Ivan Sjisjmanov, som år 1918 utnämndes till Bulgariens första sändebud i Ukraina.

Skuggräddslan hos de ryska myndigheterna för allt ukrainskt gick ända därhän, att en ukrainsk översättning av Jobs bok blev bränd i Kiev 1880, och den ukrainska bibelöversättningen, som hade utförts på initiativ av kejserliga ryska vetenskapsakademien i Petersburg, fick icke tryckas. En liten lättnad förspordes år 1881, då Loris Melikov trädde i spetsen för regeringen, och en möjlighet för skapande av en ukrainsk nationalstat yppade sig genom bestämmelsen, att ukrainska teaterstycken, som godkänts av censuren, kunde få spelas offentligt, dock endast på det villkor, att de uppfördes i omedelbart samband med en rysk teater-pjes. Härav begagnade sig tre bröder Tobilevytj och Kropyv-nytskyj, vilka kunna anses som den ukrainska nationalteaterns skapare. Men för den ukrainska litteraturen lades alltjämt hinder i vägen, och den fick sitt centrum i Lemberg, där det år 1873 grundade Sjevtjenko-sällskapet (tovaristvo im. Sjevtjenko), vilket 1892 ombildades till en vetenskaplig akademi, med stor framgång genom sin rika, mångsidiga verksamhet kraftigt främjade den nationella idén. I Kiev, där censuren hämmade den fria forskningen, grundades 1882 den på ryska språket utgivna tidskriften »Kievskaja Starina», som ägde bestånd till 1906 och fick stor betydelse genom sina historiska, arkeologiska, språkliga och litterära studier om Dnjeper-landet.

Den politiska frigörelsen, som dock endast indirekt främjades genom dessa vetenskapliga strävanden, hade emellertid redan i slutet av 1870-talet fått näring genom bildandet av hemliga klubbar i Ukraina, företrädesvis bland den studerande ungdomen, med radikala tendenser och yrkande på full autonomi. Ett program utarbetades ock av en ingenjör M. Vasiljev, men rörelsen organiserades icke förr än i slutet av 1880-talet (av Boris Hrin-tjenko och Trochym Zinkivskyj). Det politiska föreningslivet fick fastare former i början av 1890-talet genom s. k. tarasivisy (politiska klubbar), som samarbetade med Galiziens ukrainska element i radikal riktning. I det ruteniska landet leddes den nationella rörelsen av Ivan Franko och Pavlyk, och den sköt ny fart efter 1894, då den framstående historieforskaren Mychajlo Hrusjevskyj utnämndes till professor vid unversitetet i Lemberg.

År 1897 satte märke i Ukrainas nya historia, ty då bildades den. första allmänna demokratiska organisationen i Kiev. Den saknade visserligen ännu rötter i den ukrainska folkmassan, men kort därpå framträdde den ukrainska socialdemokratien, som bland sina grundare räknade den populära författarinnan Lesa Ukrainka, och i Charkov

konstituerade sig 1900 det ukrainska revolutionspartiet, Revoljutsijna Ukrainska partia (»R. 17. P.»). Det leddes av en centralkommitté, som hade filial i Lemberg, och utgav den väckande broschyren »Samostijna Ukraina» (Det självständiga U.). Stående på socialdemokratisk grund, närmade det sig den polska och ryska socialdemokratien och omo ganiserades 1905 till det ukrainska socialdemokratiska arbetarpartiet. För de ryska frihetsrörelserna hade man i Ukraina icke stått främmande allt ifrån dekabristernas revolt 1825, och många »lillryssar» hade deltagit i de »nihilistiska» komplotterna före kejsarmordet (t. ex. Lizogub och Zjeljabov). Även två så bemärkta ryska författare som Stepnjak-Kravtjinskij och Koro-lenko hade ukrainskt blod i ådrorna.

Vid sidan av denna socialdemokratiska massrörelse uppstod det mer moderata ukrainska demokratiska partiet, som närmade sig de ryska »kadetterna» och hade sin stödjepunkt i det bildade samhällslagret, men därför ock förlorade ledningen av den folkliga rörelsen.

Den främjades starkt genom den ryska revolutionen 1905

och drog med sig de ukrainska folkmassorna. Även i Ukraina förekommo strejker och bonderevolter, och hand i hand med den sociala väckelsen gick den politiska propagandan för Ukrainas autonomi. Däri deltog livligt A. Skoropys, vilken härför fick böta med deportation till Sibirien. Efter befrielsen från det ryska fängelset vistades han under världskriget en längre tid i Sverige som ukrainsk kommissarie.

Det ryska genombrottet framkallade en skönjbar lättnad för Ukraina. Genom manifestet av år 1905 garanterades en relativ tryckfrihet, och censurlagen av år 1876 upphävdes. Vladimir Sjemet utgav tidskriften »Chliborob» (Såningsmannen) i Kiev, efterträdd av »Ridnyj kraj» i Poltava. I Kiev uppsattes den dagliga tidningen »Hromadska duma», som sedan omdöptes till »Rada», och 1907 förlade tidskriften »Literaturno-naukovyj vistnik» sin verksamhet från Lemberg till Kiev. Även i Petersburg grundades periodiska skrifter på ukrainska språket (däribland »Ukrain-skyj Vistnik» 1906). Den politiska bildningen främjades genom klubbar och prosoitg, folkupplysningsföreningar, som anordnade aftonunderhållningar, inrättade folkbibliotek o. d. och hade en massa filialer från Cholm till Odessa. Studenterna gingo därvid i spetsen, och 1907 grundade den otröttlige professorn Hrusjev-skyj ett lärt samfund i Kiev, Ukrainsko naukovo tovarislvo, ett motstycke till Sjevtjenko-sällskapet i Lemberg.

Med den ryska parlamentarismen tycktes en ny dag randas för de ukrainska självständighetssträvandena. I den första duman funnos 44 deputerade från Ukraina, som under ledning av professor Maxim Kovalevskij bildade den ukrainska riksdagsklubben. Dess flertal var avgjort demokratiskt-radikalt och röstade med de ryska trudovikerna. En socialrevolutionär fraktion bildade 1908 självständighetsgruppen »Oborona Ukrainy» (U:s värn), varemot det konservativa partiet, anslutande sig till oktobristerna, var mycket svagt företrätt. En av de ukrainska riksdagsmännens första åtgärd var att väcka motion om modersmålets obligatoriska användning vid folkskolorna i Ukraina, vilket ock understöddes av dumans flertal, och samma krav framställdes 1909 och 1913.

Denna löftesrika början på parlamentarisk väg blev dock endast en ansats. I den andra duman var Ukraina svagt represen-

terat, och i den tredje var det alldeles utträngt av den ryska nationalismen, och en ny, nästan ännu värre reaktionsperiod bröt in. Ordet ukrainsk blev åter struket ur den officiella ryska ordlistan; teateraffischer och texter på ukrainska förbjödos, och för att kväva den ukrainska förbindelsen med rutenerna lades höga importtullar på — trycksaker (17 rubel pr pundl). Några fakta från denna prövningstid äro tillräckligt belysande.

Ar 1907 stängdes 4 filialer av »Prosvita». När guvernementet Kievs zemstvo 1910 beslöt att anslå 1,500 rubel till resandet av Sjevtjenkos bildstod i Kiev, förbjöds detta av myndigheterna; likaså förbjöds offentligt sjungande av ukrainska folkvisor och reciterande av dikter ur nationalskaldens »Kobzar». Sjevtjenko-jubileet 1914 (till erinran av skaldens födelse för ett hundra år sedan) vägrades, vilket hade till följd häftiga demonstrationer. Ar 1912 stängdes den ukrainska klubben i Kiev. Den mot ukrai-narna antipatiska stämningen i Ryssland växte också

därigenom att även »kadetterna» (Struve, Pogodin m. fi.) ställde sig avvisande mot -separatismen, och i själva Kiev bildades redan 1908 en klubb av »ryska nationalister». Särskilt hätsk mot den ukrainska rörelsen var den bekante publicisten Mensjikov (i »Novoje Vremja»).

Emellertid vidmakthölls den ukrainska idén, och så länge den politiska agitationen hämmades, tillgrep man ekonomiska medel att höja folkets nationella medvetenhet. Mikola Levyt-skyj och VasylDomanitskyj ställde sig i spetsen för den kooperativa rörelsen, som hade så stor framgång, att det redan 1913 fanns i Ukraina 850 kooperativa jordbruksföreningar. En kooperativ kongress hölls i Kiev 1909 och i Zjitomir 1913, båda visande det ukrainska jordbrukets överlägsenhet över det moskovitiska. Och för den nationella teatern sörjde M. Sadovskyj.

f Emellertid kunde man icke nöja sig med dessa fredligt kulturella åtgärder. Världskriget kastade redan sin skugga framför sig, och i bidan på ovanliga tilldragelser begynte man samla sig till aktivt uppträdande. År 1912 hölls i detta syfte ett allmänt studentmöte i Lemberg, och samma år bildades i samma stad Sojuz vyzvolennja Ukrainy, föreningen för Ukrainas befrielse, som på sitt program uppställde följande krav:

»Den historiska nödvändigheten fordrar ovillkorligt, att en oavhängig ukrainsk stat uppstår mellan Ryssland och det övriga

Europa. Då först kan lugnet i Europa bliva återställt och tryggat. För det ukrainska folket betyder det förverkligandet av sekellånga drömmar och strävanden. Det oavhängiga Ukraina skall vara en konstitutionell-demokratisk monarki med en enda lagstiftande kooperation, med alla borgerliga, nationella och övriga rättigheter och med egen nationalkyrka.»

Härav framgår sålunda, att man i Ukraina redan före världskriget företog förberedande åtgärder för att eventuellt aktivt ingripa och realisera självständighetsprogrammet, och genom världskrigets utbrott påskyndades denna rörelse med stor fart. Dess medelpunkt blev det östra Galizien med Lemberg, dit många ukrainare från Lemberg hade sökt sin tillflykt. I Lemberg bildades den ukrainska legionen, Ukrainski siljovi striltsy, och en livlig agitation utvecklades, som tog sig uttryck dels i broschyrer och tidskrifter, huvudsakligen på tyska (t.ex.»UkrainischeNachrichten» i Wien), dels i utsändandet av ukrainska agenter till olika länder (till Stockholm skickades sålunda en d:r Nazaruk).

Världskriget kom för Ukraina som en räddning, ehuru dess slutliga resultat icke motsvarade de förhoppningar, som ukrainarna ställde på ett eventuellt ryskt nederlag och det ryska imperiets ombildning till ett federativt statsförbund på nationellt autonoma grundvalar. De ukrainska soldaterna i de ryska trupperna fyllde Visserligen sin militära plikt, såvitt man vet, och åtminstone förekom icke bland dem samma massdesertering som av de tsjechiska regementena i Österrike. Men i det ryska Ukraina jäste det naturligtvis, och de tyska härarnas inryckande fram till Dnjeper hälsades i förstone som en »befrielse». Många ukrainare räddade sig också till Galizien, vars ukrainska legion under världskriget med dödsförakt kämpade mot ryssarna. Men så utbröt den iyska revolutionen, och därigenom skapades en helt ny situation.

Den första förändringen bestod däri, att förbundet för Ukrainas befrielse upplöstes den 2 maj 1917 såsom varande överflödigt, och centralradan, den ukrainska folkrepresentationen, beslöt att underordna sig den allryska församlingen, sovjet. Och början lovade gott. I april 1917 hölls den första ukrainska nationalkon-gressen i Kiev, och därvid beslöts att uppställa följande önskemål: full territoriell autonomi, demokratisk ombildning av det

forna tsardömet, tillsättandet av särskilda ukrainska ministrar och egna tjänstemän i alla förvaltningsgrenar samt upprättandet av en nationalmilis. Ämm var det sålunda icke tal om någon skarp brytning med Ryssland.

Detta politiska program fick emellertid en kanske ödesdiger socialistisk färgning genom ett universal av den 3 november 1917, som uppställde mycket radikala krav: jordens utdelande gratis åt bönderna, 8 timmars arbetsdag och statskontroll över industrien i Ukraina. Kerenskij ställde sig icke absolut avvisande mot detta program, men

det är väl intet tvivel, att det i sin mån förberedde jordmånen för den ryska bolsjevismen, i vilken Ukraina har sin kanske farligaste fiende. Kerenskij höll emellertid — med rätta — på enhetlighet i den ryska krigsledningen, men måste foga sig i att Ukraina uppställde en egen nationalhär till landets försvar. En blygsam början gjordes i denna riktning genom upprättande av två ukrainska regementen, som fingo namn efter de ukrainska nationalhjältarna Chmielnitskyj och Polu-botok.

I början hade bolsjevikerna ingen framgång i Ukraina. Vid en allmän ukrainsk kongress i Kiev den 17 nov. 1917 sökte de genom allehanda valknep få övervikt för att genomdriva »allryska» strävanden. Men av 2,500 ombud valdes endast 200 bolsjeviker, och dessa sökte i förtreten bilda ett eget parlament i Charkov. Detta blev visserligen ett fiasko, men lidelserna voro nu lössläppta. Skoropadskyj, den förste hetmanen i det nya Ukraina, vilken i själva verket hade varit ett verktyg i de tyska ockupationstruppernas händer, måste lämna sin post i december 1918; sympatierna för Tyskland svalnade betänkligt, i samma mån som den tyska segerlyckan började svika, och de tyska ockupationsmyndigheterna ingrepo egenmäktigt i landets förvaltning och lade beslag på landets naturliga tillgångar. Det »röda» skräckväldet blev allt värre i samband med upplösningen inom hären. I Petrograd plundrades ukrainska bostäder efter Kerenskijs fall, och till det bördiga Ukraina sökte sig norrifrån en massa tvetydiga element, som utsögo landet och spredo bolsjevismens farliga läror bland de okunniga, kommunistiskt lagda bönderna.

Inför dessa hotande utsikter beslöt den nya ukrainska regeringen i Kiev den 22 nov. 1917 att proklamera den ukrainska

republiken, och den 26 jan. 1918 utfärdade radan i Kiev ett nytt universal, varigenom Ukraina gjorde sig fullständigt oberoende av sovjet-Ryssland. Detta viktiga möte leddes av professor Hrusjevskyj, vilken redan vid världskrigets utbrott hade blivit internerad i Sibirien, sedan i Simbirsk, men 1917 fått tillstånd att återvända till Kiev. Valet av en konstituerande församling uppsköts på grund av hungersnöd, inbördes krig och den ekonomiska stagnationen. Den ukrainska centralradan, som bestod av 792 medlemmar, fördelade på 8 grupper, skulle ha rätt att sluta fred med utländska makter. Dess exekutiva organ blev folkministrarnas råd, och den förste ministerpresidenten blev den socialdemokratiske författaren Vynnytjenko, vilken bland sina kolleger räknade den utmärkte nationalekonomen Tuhan-Bara-novskyj som finansminister. Den ukrainska folkhären skulle avsluta kampen med bolsjevismen, men sedan ersättas av en folkmilis, och efter soldaternas hemkomst från kriget skulle nya val anställas. För Ukrainas fullständiga lösslitande från ett federativt Ryssland röstade alla ukrainska partier och den revolutionära gruppen av det polska socialistpartiet, varemot ombud för det ryska socialdemokratiska partiet och den judiska föreningen »Bund» yrkade på avslag. Sina röster nedlade anhängarna av den ryska socialdemokratien, zionisterna och medlemmarna av polackernas demokratiska centrum.

Underrättelserna från Ukraina äro ännu för ofullständiga och otillförlitliga, för att man skall kunna få en klar historisk överblick av de senaste tilldragelserna. Men den dunkla situationen är icke hugnesam för ukrainarna. Ännu har den ukrainska republiken icke fått statsrättsligt erkännande av entente-makterna, och utvecklingen i Ryssland kan komma att uppvisa stora överraskningar. Tillsvidare tyckes den bolsjevikiska anarkien ha gripit omkring sig så starkt i söder, att man för närvarande knappt kan tala om en ukrainsk regering; tidtals har den måst fly från Kiev och söka sig en provisorisk asyl i Zjitomir och andra städer. Även från väster hota tunga moln Ukrainas himmel genom polackernas efter världskriget betydligt stegrade landhunger. Det olyckliga Cholm-landet, ett gammalt tvisteämne för ukrai-nare och polacker, är alltjämt ett ännu blödande sår, och Brestfredens beslut om dess införlivande med Ukraina svävar i luften.

Ännu värre är tillståndet i östra Galizien, där polackerna ha satt sig i odelad besittning av Lemberg och där hota att göra rutenerna till en mindrevärdig nation.

Orsakerna till ukrainarnas underlägsenhet mot både polacker och bolsjeviker äro mångahanda: brist på vapen,

utmattning efter världskriget och den tydliga saknaden av en stark regering, som bakom sig har ett stort, enigt folk av 35 millioner. Men grunderna ligga säkerligen djupare: det okunniga ukrainska bondefolket är näppeligen ännu, lika litet som det storryska, moget för verklig frihet, d. v. s. politisk självstyrelse, och dess suddiga uppfattning av frihetens sanna väsen, av dess moraliska ansvar och statliga förpliktelser lämnar lätteligen rum för en kommunistisk anarkism, vilken liksom på Chmielnitskyjs och Mazepas tid kan bana väg för en ny ruin. Mig synes ock, att genom det ryska tsardömets störtande en skiljemur mellan Moskva och Kiev har ramlat, ty den storryske och den ukrainske bonden ha sannerligen ingen anledning att hata varandra: båda ha samma ortodoxa religion, en språklig frändskap (större än mellan ukrainare och polacker) och, i stort sett, samma bedrövliga passionshistoria. Mellan Ukraina och det nya Ryssland kan och måste en brygga slås, ty båda tillhöra de det ortodoxa Östeuropa. Däremot är en fredlig sammanlänkning av det ruteni-ska bondefolket med de konservativa polackerna för långliga tider icke tänkbar.

Men vare sig Ukraina blir en självständig republik eller, vilket är troligare, ingår som en viktig lem i ett federativt Ryssland, får man icke misströsta om dess lyckliga framtid. De ofantliga offer, som det har bragt under världskriget, ha dock icke varit fruktlösa. Ukraina har redan ingått i det europeiska medvetandet som ett självständigt etnografiskt begrepp, och Kiev har alltifrån den varjagiska perioden och Peter den stores omdaning varit en väckande kraft i hela Rysslands andliga liv. Ukraina skall genom sin autonomi äntligen få tillfälle att utveckla sina rika ekonomiska och kulturella möjligheter, som skola återverka gynnsamt på hela Ryssland. Och då en gång ett nytt förbund ingås mellan det »stora» och det »lilla» Ryssland, skall Chmiel-nitskyjs djärva tanke om en personalunion förverkligas på en solidare och förnuftigare grund.

81 II. LANDET.

UKRAINAS GEOGRAFI

av

d:r Stephan Rudnyckyj, professor i geografi vid Lembergs universitet.

i. Landets allmänna utseende.

Det finns väl få länder, som ännu äro så föga bekanta i den geografiska vetenskapen som Ukraina, och detta begrepp existerar knappt i den nuvarande geografien. Detta kommer sig väl närmast därav, att landet har råkat i glömska efter det gamla ukrainska rikets undergång, och därav, att den ryska regeringen har gjort sitt bästa att utplåna detta namn genom att ersätta det med Lillryssland, Sydryssland, Nyryssland o. s. v. Och vad den ukrainska befolkningen i Galizien beträffar, har dess ukrainska härstamning fördunklats genom den något godtyckliga benämningen rutener.

Ukraina äriett östeuropeiskt land — dit är det hänvisat genom sin kontinentala utsträckning, sin geologiska historia, sitt klimat, sin fauna och flora. Men inom östra Europa intager det en säregen ställning, och på samma gång kan det betraktas som den östliga utlöparen av Medelhavsländerna, från vilka det skiljer sig därigenom att det i norr icke begränsas av berg.

Ukraina ligger mellan 43° och 54° nordlig latitud och 21°— 47° östlig longitud, och nio tiondelar av dess areal, som upptager 850,000 kv. km., kunna betecknas som låglând. Skulle man på kartan söka uppdraga Ukrainas etnografiska gränser, skulle desså ställa sig ungefär sålunda:

3810. Stora Uspenskij-katedralen i Kievs Grottekloster, byggd 1073, restaurerad i slutet av 1600-talet

9. Gammal ukrainsk träkyrka12. Interiör av Vladimirska katedralen i Kiev

11. Ikonostasen i Nikolska katedralen i Kiev

Norr om Donaumynningen sträcka sig ukrainska kolonier längs Svarta havet upp till Odessa, där det ukrainska inlandsområdet tager vid. I Bessarabien äro ukrainska och rumäniska element blandade om varandra. Den västra gränsen av det odelade ukrainska språkområdet bildas av floden Dnjester, där den vid staden Tsjerntivsta gör en

krökning i sydvästlig riktning och tränger in i Bukovina, tills den når Karpaternas sydvästra utlöpare. Härpå följer gränsen Karpaterna in i Galizien, där den ungefär vid floden San vänder sig norrut, delande Galizien i två etnografiska hälfter. Därpå stöter den i norr till Polen, där den öster om guvernementet Lublin omsluter det omstridda Cholm-landet och når fram till Dnjepers största högra biflod Pripet i Polesien. Härpå följer gränsen i östlig riktning med Pripet till dess inflöde i Dnjeper, går sedan norr om staden Tjer-nigov (Tjernyhiv) och Dnjepers stora biflod Desna fram emot de ryska guvernementen Kursk och Voronezj till Donets-floden med spridda språköar till Don, varpå den tar en sydlig riktning förbi Azovska sjön ned till Kaukasus, på båda sidor om floden Kuban. Inom denna ofantliga periferi ligger ock halvön Krim, som till god del har en rent ukrainsk befolkning. Huvudmassan av denna areal ligger inom det forna ryska rikets gränser, en mindre del i det forna Österrike Galizien och Bukovina) samt i nordöstra Ungern.

Ukraina är det enda land i Europa, som har övervägande stepp-karaktär. Norr om Svarta havet ligga de pontiska sump- och ängsmarkerna, som övergå till nord- och mellaneuropeiska skogszoner, och öster ut utbreda sig de kaspiska ökenhedarna. Ukraina är sålunda Europas närmaste granne till det centralasiatiska stepplandet och blev därför ock den stora genomgångsporten för en mängd asiatiska nomadfolk, hunner, araber, chazarer, magya-rer, petjeneger, polovtser, tatarer och kalmucker. Ukraina förlorade både en god del av sin kultur och sin nationella självständighet, framför allt genom det tatariska förtrycket, men tjänade dock Europa som ett bålverk mot det asiatiska barbariet och har icke blott mäktat bevara sin nationalitet, utan ock gjort landvinningar i öster (Krim och Kaukasien). Och på samma gång kunde Ukraina, sedan bandet med Bysans hade slitits, över Polen och Galizien samt längs Donau bevara sina förbindelser

med västerlandet. Om Ukraina nu vore ett enhetligt politiskt begrepp, skulle det för närvarande vara den största stat i Europa (med undantag av Ryssland).

Men södra delen av Ukraina är ett bergland. Längst i öster hava vi det väldiga Kaukasus, gränsmuren till Asien, och på Krim Jaila-bergen med dess sköna riviera-natur. Den viktigaste bergskedjan är dock Karpaterna, varav en tredjedel (400 km.) ligger på ukrainskt territorium, gränsande till Rumänien i öster och söder samt till polska och slovakiska distrikt i väster. Den västligaste delen av de ukrainska Karpaterna kallas Lem-kivskyj eller Lägre Beskyd och består av mjuka, lätt tillgängliga bergsryggar, genombrutna av floddalar, med toppar av högst 1,000 meters höjd. Förut bevuxna med präktiga urskogar, äro de numera nästan kala. Öster om Lupkov-passet vidtager Höga Beskyd, som går i sydöstlig riktning och har en höjd av intill 1,480 meter. Den är bevuxen med vackra bok- och barrskogar och erbjuder ovanför skogsgränsen utmärkta betesplatser. På ömse sidor av Pruts övre lopp, nära Theiss' källflöden, ligger Gorgany-kedjan, som når en höjd av inemot 2,000 meter, är mycket svårtillgänglig och har präktiga urskogar. Dess sydöstra fortsättning, nedanför Czernowitz, är den mäktiga Tjornohory-kedjan med imposanta klippbildningar, starka vattenfall och

ypperliga betesmarker för det huzuliska herdefolket.

*

De ukrainska floderna uppvisa en äkt-östeuropeisk typ, och flodnätet koncentreras huvudsakligen till Svarta havet. Men genom flodförbindelsen med Östersjön har Ukraina en naturlig samfärdselled även norrut, och den låga vattendelaren möjliggör byggandet av kanaler (mellan Dnjeper och Don samt förbindelser med Volga och Njemen), och längs dessa vattenvägar gingo ju de gamla skandinaviska färderna till Konstantinopel. De baltiska tillflödena hava sitt gemensamma utlopp genom Weichsel från Karpaterna. De pontiska floderna äro Donau, Dnjester, Bug, Dnjeper, Don och Kuban, och av dem vilja vi här endast dröja vid Dnjeper dels därför att den är så karaktäristisk för Ukraina, dels på grund av dess betydelse för Sveriges äldre historia.

Dnjeper, ukrainarnas Dniprö, har för dem samma betydelse som »matusjka» Volga för ryssarna, Wista

(Weichsel) för polackerna och »fader» Rhen för tyskarna. Dnjeper är Ukrainas heliga flod, som fick gudomlig dyrkan redan av de gamla poljanerna, hyllades som »Slavutytsia» under den Kievska fursteperioden och som »fader» av de zaporogiska kosackerna. Dniprö är medelpunkten i den ukrainska folkdikten och konstpoesien, och icke för ro skull bad nationalskalden Sjevtjenko i sitt poetiska »Testamente» att bliva begraven på Dnjepers höga strand för att även efter döden få överblicka den kära floden. Vid den äro landets viktigaste tilldragelser förknippade. Den var det kievska rikets källåder, medelst den inträngde högre kultur i Ukraina, och här utbildades det nationella kosackväsendet. Och när floden göres fullt segelbar, kan den åter få en ofantlig betydelse för Ukrainas framtid.

Den största flod i Europa näst Volga och Donau, med en längd av 2,100 km., har Dnjeper en äkt-östeuropeisk prägel. Upprinnande i de vitryska sumpmarkerna på blott 250 meters höjd över havet i närheten av Volgas, Nevas och Dünas källflöden, är den i början en dyig bäck, som först vid Smolensk får större bredd. Vid Kiev uppgår den redan till 850 meter, och vid vårflödet stiger bredden här ända till 10 kilometer. Den högra stranden är hela sträckan ganska brant, varemot den vänstra mestadels förtonar i sumpmarker. Flodens majestätiska karaktär framträder särskilt mellan Kiev och Krementjug. Nedanför Psiol-mynningen ökas flodens hastighet betydligt, stränderna bliva klippigare, och detta imposanta sceneri kulminerar på sträckan från Samara-mynningen till Konkaflodens inflöde. Här hava vi de berömda »trösklarna» eller porogema (»porihy»), som voro så viktiga för de äldsta förbindelserna mellan Sverige och Ryssland och ursprungligen hade svenska namn, upptecknade av den lärde kejsaren Konstantin Porfyrogennetos och språkligt undersökta av prof. Vilh. Thomsen i Köpenhamn.

Dessa »poroger» äro ej vattenfall i egentlig mening, ty strömfallet uppgår endast till 35 meter på en sträcka av 75 km., och djupet på klippbankarna utgör om sommaren föga mer än en meter. Men ångbåtstrafik är där omöjlig, och endast om vårarna kunna mindre segel- och roddfarkoster passera dessa hinder.

Visserligen har den ryska regeringen genom sprängningar sökt åstadkomma trafikleder, men dessa kanaler äro så bristfälliga, att »lotsmany» (lotsarna) ännu föredraga de gamla kosackiska farlederna. Här växlar flodens bredd från 1 till l8/* kilometer, men tränger vid den s. k. Vargklyftan ihop sig till 160 meter med ett djup av 30 m. Inalles finnes det 9 poroger och 6 klippbankar (sabory). Den första »tröskeln» heter Kajdak nedanför Jekaterinoslav. Sedan följa Surskyj och Lochanskyj porih med sina stora klippor samt Zvonezj. Där hör man redan bruset från den största porogen, Did (farfar) eller Nenasytezj (omättlig) med ett dussin klippbankar förbi den farliga klippan Krutkö och virvelströmmen Peklo (helvetet). Efter Did kommer, såsom sig bör, Vnuk (sonson) med sina 4 farliga klippbankar, men det allra farligaste hindret är dock Budylo (väckaren). Den näst sista »tröskeln» Lysjnyj (överflödig) är tämligen harmlös, varemot den sista, Vilnyj (fri) eller Hadjutjyj (ormslingrande), är synnerligen riskabel på grund av starka krökar och många klipprev. Efter att ha passerat »Vargklyftan» och tre väldiga »Rövarklippor» komma vi fram till zaporogernas mångbesjungna nejder.

Här utbreder sig floddalen och bildar många öar, av vilka Chortytsa och Tomakivka utgjorde kosackernas lägerplatser. Nedanför vidtar den labyrint av flodarmar, kantade av skogar och vass, som kallas Velikyj Luh, där kosackerna hade sina jakt-och fiskmarker. Här byggde kosackerna sina farkoster (tjajky, måsar) av hundraåriga ekar, varmed de hotade själva sultanen. I sitt nedersta lopp har Dnjeper en massa förgreningar och uppnår med nio armar sin mynning, lyman, som i likhet med de andra ukrainska flodernas, är mycket sänk (högst 6 meter djup) och ännu mer uppgrundas till följd av de ofantliga sand- och slam-avlagringarna, så att det krävs ansträngande uppmuddrings-arbeten för att åstadkomma direkt förbindelse för mindre fartyg till Cherson och havet. Men för övrigt är Dnjeper segelbar på en sträcka av 1,900 km., och dess isläggning vid Kiev räcker högst 100 dagar.

Dnjepers bifloder äro talrika och betydande med en totallängd av 13,000 km. Av dessa är Desna den längsta (1,000 km.) och för Sveriges historia betydelsefull. Den upprinner vid Jelnia i guvernementet Kaluga, har en normalbredd av 160 m. vid låg-

vattenstånd och ett djup av 6 m. Trots en massa grund och sandbankar är den segelbar på en sträcka av 700 km., och dess 650 km. långa biflod Sejm är trafikabel 500 km. Den historiskt ryktbara Vorskla, som flyter förbi staden Poltava och vid Perevolo-tjna utmynnar i Dnjeper, har däremot ingen praktisk betydelse för Ukraina. Detta är också fallet med de från Karl XII:s historia bekanta bifloderna Sula och Psiol, även om de vid våröversvämningarna erbjuda en imponerande anblick. Det fanns dock en tid, då även dessa floder voro segelbara till och med för större fartyg, vilket ock bevisas av funna skeppslämningar. Men på grund av skogsskövlingen ha vårflödena fört med sig sand- och dymassor, som stoppat flodfåran och tvingat vattnet att fördela sig i grenar och sumpmarker.

2. Klimat. — Växt- och djurvärld.

Ukrainas klimat tillhör det pontiskt-kontinentala. Västerut övergår det till det central-europeiska, vid Vit- och storryska gränsen till det östeuropeiska och österut till det aralokaspiska. Den södra gränsen bildar övergången till Medelhavets luftstreck.

Temperaturförhållandena i Ukraina äro i allmänhet icke starkt växlande. Medeltemperaturen varierar mellan + 6° och + 9° Celsius, men ju längre söderut man kommer, dess högre stiger naturligtvis temperaturen (på Krim 13,4° medeltemperatur). Däremot äro temperaturförhållandena om vintern ogynnsamma (i Kiev — 6,2°), beroende på avståndet från Atlantiska oceanen. På grund av Svarta havets närhet äro de dock mindre kontinentalt stränga än i länderna längre österut, så t. ex. har Semipalatinsk i Sibirien, beläget på samma breddgrad som Kiev, en januaritemperatur av —17,5°. Däremot är Ukrainas sommartemperatur högre än i västra och mellersta Europa (i Kiev + 19,2 i juli). Den ukrainska vintern är mer konstant än till och med den ryska och varar i medeltal 3Vs månader. På vintern följer i södra' Ukraina omedelbart en solig vår med torra ostvindar, men för övrigt råder ett långvarigt tö- och slaskväder, som först i början av maj avlöses av en kort vår, ehuru även då frostnätter förekomma.

Hösten är i regel vacker och varm. Ett undantag gör naturligtvis Krims sydländska luftstreck. Å andra sidan utmärka sig bergstrakterna, särskilt Beskiderna och Gorgany, för sitt stränga, men i allmänhet likformiga klimat med fem månaders vinter och en lång vår, utan nämnvärd sommar.

I norra Ukraina äro de västliga vindarna förhärskande, i södra de torra östvindarna, som om vintern kunna medföra fruktansvärda snöstormar, för vilka kreaturen falla offer. Luftens fuktighet är i allmänhet ringa, störst naturligtvis i skogs- och sumpmarker, men ju längre söderut man kommer, dess mindre blir den. Dimmor äro sällsynta, talrikast under november och december. Den atmosfäriska nederbörden är också obetydlig, utom i bergstrakterna. Den tätaste regnperioden infaller om sommaren, särskilt i juni, och regnet kan då vara mycket ihållande. Detsamma är förhållandet med blixtar och hagelskurar. Det låga snötäcket smälter fort. Över huvud har Ukraina ett sunt klimat. De rätt stora motsättningarna mellan stark köld och betydlig hetta härda folket, friska vindar rensa atmosfären,

och nederbörden är fullt tillräcklig för det viktiga jordbruket.

*

Om dessa antydningar om Ukrainas klimatiska och meteorologiska förhållanden kunna anses tillräckliga i ett arbete av denna populära art, kunna vi fatta oss ännu kortare i fråga om Ukrainas flora och fauna.

Den ukrainska skogsregionen, som nu omfattar en femtedel av hela arealen, var fordom mycket större och har ännu på några ställen kvarlämnat spår av uråldrighet. Det viktigaste barrträdet är tallen, som trives även på sumpiga trakter, s. k. lasg, men för övrigt förekomma alla mellaneuropeiska trädslag i Ukraina, särskilt boken och körsbärsträdet. Vid sidan av skogsregionen förekomma i stor utsträckning sump- och ängs-regionerna (luhy) med deras präktiga betesplatser. Men karaktäristiska för Ukraina äro steppregionen och svartjordsbältet

(tjernozem), som upptar nära tre fjärdedelar av hela området och har gjort Ukraina till Rysslands stora kornbod. Dess norra gräns löper från Lemberg längs Podolien till Kiev och därifrån i nordvästlig riktning till Kaluga.

I ängs- och steppregionerna intaga gräsarterna en stor plats och erbjuda om vårarna en praktfull anblick, ehuru de tider äro förbi, då kosackerna till häst »drunknade» i detta gräshav. Den starka, torra sommarhettan gör emellertid, att denna saftiga grönska redan i augusti vissnar, så att steppen får en gulbrun, dyster färgton. Numera äro dork de äkta jungfruliga stepperna så gott som försvunna och ha ersatts av odlade tegar med böljande sädesåkrar.

Ukrainas en gång så rika djurvärld erbjuder numer föga av särskilt intresse. De talrika rovdjuren äro nästan utrotade. Villebråden och många fiskarter äro så gott som försvunna, och av de talrika bäverkolonierna vid floderna finnas ej många spår kvar. Björnen, lodjuret och vildkatten äro ganska sällsynta, varemot vargar, rävar, grävsvin, rådjur och vildsvin ännu ganska ymnigt husera i skogstrakterna. Älg finnes blott i Polesien, och hjortar på Karpaterna. Även rovfåglarna ha betydlig förminskats, men sångfåglarna äro ännu talrika. Vildhästen (tarpari) är totalt utrotad, och antiloperna (sajhaky) ha tagit sin tillflykt till de kaspiska stepperna. Men gräshopporna utgöra fortfarande en landsplåga. Husdjuren äro desamma som i Centraleuropa, och blott i södern förekomma bufflar och kameler. Även utländsk hornboskap har införts, och de huzuliska bergshästarna äro kända för sin uthålliga kraft. Åsnor äro sällsynta. Däremot har Ukraina den största rikedomen på får i Europa, däribland den berömda rasen resjelylivka, och svinaveln är starkt utvecklad. Biodlingen står mycket högt vid Dnjeper, och i fråga om fjäderfä torde Ukraina vara främst i Europa.

3. Jordbruket och andra näringskällor.

Urspungligen torde jakt och fiske ha varit de viktigaste näringskällorna, och ännu på de zaporogiska kosackernas tid voro dessa yrken högst vanliga. Numera är dock jakten alldeles betydelselös eller har blivit ett roande monopol för de övre klasserna, och även fisket har gått starkt tillbaka. Detta idkas förnämligast i Svarta havet och Azovska sjön, där fiskarena bilda skrån och

föreningar, som gemensamt dela vinsten (en million rubel om året i början av 1900-talet). Dessa fiskare kömma huvudsakligen från Poltava och Charkov och hava stora salterier i Azov och Kertj. Däremot har flodfisket minskats betydligt, utom i lymanerna (flodmynningarna). Handeln med kräftor, varpå Dnjeper är mycket rik, ligger huvudsakligen i händerna på judiska exportörer.

Ännu sämre beställt är det med skogshushållningen. Skogarna ha blivit alltmer skövlade, särskilt i det ryska Ukraina, och i de Karpatiska skogstrakterna har det värdefulla råmaterialet fått ruttna bort. Skogsindustrien, som ännu saknar en nationell lagstiftning, sysselsätter en försvinnande ringa del av befolkningen.

Åkerbruket, som sysselsätter nio tiondelar av det ukrainska folket, är sålunda den ojämförligt viktigaste näringskällan, och ehuru dess avkastning är mycket god tack vare den bördiga svartjorden, står även detta ännu på en mycket låg nivå, särskilt i de östra landsändarna. Den viktigaste orsaken till detta missförhållande ligger i folkets okunnighet och slentrianmässiga arbetsmetoder. Lantbruksmaskiner äro ännu nästan okända för bönderna. Visserligen är den gamla primitiva träplogen numera ganska sällsynt, och järnplogama ha mer och mer kommit i bruk, liksom ock tröskmaskiner på de större hemmanen tack vare tyska kolonisters föredömen. I alla fall står det ukrainska jordbruket högre än det stor- och vitryska, och på senare tid ha de ukrainska bönderna bildat kooperativa föreningar, t. ex. det östgaliziska »Silskyj Hospodar», som har 90 filialer och 1,100 lokala grupper med 27,000 medlemmar.

En annan orsak till det sorgliga förhållandet ligger i de osunda egendomsförhållandena. De främmande inkräktarna hade utdelat jorden åt de högre klasserna och därigenom skapat ett stånd av storgodsägare, som alltmer förryskades (i det galiziska Ukraina uppgå storgodsen till 40,3 % av hela jorde;, i Poltava, Charkov och andra guvernement till mer än 50 % och i Polesien ända till 62 %). Detta sakförhållande har gjort, att den

ukrainske bonden dels nödgats söka sin utkomst i husindustrien, dels tvungits att utvandra (till Kaukasien, Sibirien, Turkestan, Brasilien, Argentina och Nordamerika). En bidragande omständighet är slutligen det från Ryssland införda mir-systemet d. v. s.

jordens kommunala skiftande och brukande utan personlig äganderätt, vilket naturligtvis lägger hyende under lättjan och kväver den enskilda företagsamheten. Under sådana förhållanden är det blott naturligt, att bolsjevismens locktoner om jordens socialisering, d. v. s. gratis utdelande åt bönderna, måste finna gehör i Ukraina.

Intet europeiskt territorium (med undantag av Ryssland) har så stor jordbruksareal som Ukraina. Den utgör 45 mill. hektar, d. v. s. 53 % av totalområdet. Det största åkerlandet ha stepp-och övergångsregionerna: Cherson, Poltava, Charkov (78—71 %), varemot bergstrakterna, t. ex. huzulernas område, ha endast 10 %. Totalavkastningen utgjorde 1910 215 millioner meter-centner, d. v. s. 6 gånger större än det egentliga Rysslands spannmålsskörd. Främst står veteproduktionen. Råg produceras huvudsakligen i de norra och västra gebiten, korn företrädesvis i de södra delarna. Havre upptar blott 16 % av åkerlandet. Bovete odlas huvudsakligen i de centrala Dnjeper-nejderna, hirs i guvernementet Kiev och majs i Bessarabien. Potatisproduktionen i det ryska Ukraina utgör blott 22 % av hela den ryska. Som folknäring har potatisen ännu icke kommit till sin fulla rätt. I de södra landsändarna upptar den knappast 1 % av den odlade jorden, i Galizien står den högst med 14 %. Storgodsen använde potatisen för spritbrännerier och som kofoder. För oljetillverkningen spela solrosorna en stor roll. Vallmo odlas allmänt, och av Rysslands hela produktion av sockerbetor komma tre fjärdedelar på Ukraina. Tobak odlas på 50,000 har och bör kunna hava en god framtid; däremot är humleodlingen föga utvecklad.

Om trädgårdsodlingen i Ukraina ännu är föga utvecklad, står däremot fruktkulturen så mycket högre på grund av folkets förkärlek för träd. Särskilt rikt är Bessarabien på allehanda fruktträd (äpplen, päron, plommon, valnötter, mandlar och aprikoser), varav mycket exporteras. Däremot står fruktodlingen ganska lågt i Galizien på grund av det strängare klimatet. Vin odlas i de södra trakterna, och ensamt Bessarabien frambringar en tredjedel av hela ryska vinproduktionen. Även halvön Krim och delar av Kaukasien producera ypperliga vinsorter.

Till Ukrainas naturliga rikedomar måste man också räkna dess mineralskatter. Guld-, silver- och blyproduktionen är obetydlig, men så mycket större är tillgången på järnmalm. Dess viktigaste centrum är Kryvyj Rih i guvernementet Cherson, där förrådet anslås till 870 millioner metercentner med en årlig produktion av 20 mill. m. c. Stenkolsdistriktet vid Donets anses som ett av de rikaste och största i hela Europa med ett ytinnehåll av 23,000 kv.-m. och en årlig produktion av mer än 200 mill. m. c. Det därstädes ock befintliga antracitlagret utgör 98 % av hela den ryska produktionen. Däremot äro brunkollagren ännu outforskade, men kunna säkerligen icke mäta sig med stenkolen i kvantitet. I fråga om jordolja och jordvax är Ukraina det rikaste land i Europa, särskilt på Karpaternas norra sluttningar (Boryslav lämnar nära 80 % av hela galiziska oljeproduktionen). Likaledes finnas stora saltlager vid Karpaterna, på Donets-platån och i de pontisk-kaspiska saltsjöarna.

Däremot befinner sig den ukrainska industrien ännu i sitt första utvecklingsstadium, och den forna husindustrien har råkat i förfall, ehuru den har gamla goda anor och tyder på en hög kultur. Det ukrainska bondfolkets textilvaror, träsnideri- och lerkärlstillverkningar ha förut haft stor utbredning och röja en medfödd smak i den originella ornamenteringen. Särskilt vävnaderna stå mycket högt på grund av att de ukrainska bondkvinnorna själva förfärdiga sina mattor, dukar samt de vackra national-dräkterna, och på en utställning i Wien under världskriget hade man tillfälle att se utmärkt vackra prov på denna nationella husslöjd, tillverkade av ukrainska bondkvinnor i det stora asyllägret vid staden Gmünd. Träsniderier och lerkruks-industrien åtnjuta stor popularitet, och det huzuliska bergsfolket röjer i dessa branscher stor skicklighet (pipor, målade påskägg, flätverk m. m.). Inom metallindustrien har endast smidesyrket ännu stor utbredning.

Ännu lider dock det ekonomiska livet av de svåra handelsförhållandena och de dåliga kommunikationerna.

Handelstransporterna, som i äldre tider ombesörjdes genom karavaner med last-dragare, tjumakg, särskilt för saltimporten från södern, äro ännu ganska primitiva, och de ukrainska landsvägarna stå i vanrykte på grund av sin ständiga vanskötsel från myndigheternas sida.

Ue inländska marknaderna äro allt fortfarande de viktigaste härdarna för varuutbyte (inalles 4,000).

àv denna kortfattade översikt framgår det sålunda, att det ekonomisk-industriella livet i Ukraina ännu är föga utvecklat, särskilt på grund av den ryska regeringens egoistiska handelspolitik, som försummat Ukrainas vitala intressen. Men landets ypperliga jord och övriga nationalrikedomar ge stora löften för framtiden, om blott produktionsmetoderna och samfärdsmedlen förbättras i förening med ett förnuftigt tariffsystem. Av stor vikt är det naturligtvis också, att Ukraina genom fritt tillträde till Svarta havet får tillfälle att knyta direkta handelsförbindelser med Europa.

Men Ukrainas naturliga rikedomar bevisa också, vilken högst kännbar förlust för Ryssland Ukrainas fullständiga emancipe-ring skulle innebära. Rent ekonomiskt sett, kan Kiev mycket lättare existera än Petersburg—Moskva. Detsamma är förhållandet med det östra (ruteniska) Galizien, vars lösryckande från den västra delen skulle vålla en stor förlust för polackerna.

Ukraina är både i norr och i väster omgivet av avundsjuka grannar, som till vilket pris som helst icke vilja släppa sitt gamla byte. Detta gör den ukrainska frågan så svårlöst i politiskt avseende och torde vålla, att hela det östeuropeiska problemet ,ännu på lång tid icke kan bliva definitivt och tillfredsställande löst. Men man vill också hoppas, att denna förtvivlade kamp för tillvaron skall egga det sega, uthålliga ukrainska folket till förnyade ansträngningar för sin ännu starkt hotade framtid.

 III. FOLKET.

DET UKRAINSKA FOLKET

av

Stephan Rudnyckyj.

i. Den ukrainska nationalitetens utbredning. — Städerna.

Att angiva den ukrainska nationalitetens exakta gränser och folkmängd är icke lätt, därför att den ännu icke bildar en sluten enhet i statlig mening, utan hittills har varit splittrad på det ryska kejsarriket och den österrikisk-ungerska dubbelmonarkien. Och i samband därmed står den av politiska och konfessionella bevekelsegrunder missvisande officiella statistiken. Den senaste ryska folkräkningen ägde rum i januari 1897, och i dess intresse låg det naturligtvis icke att giva den ukrainska nationaliteten alltför stora dimensioner. Lika litet kunde det vara opportunt för polackerna i Galizien, som i regel stämplade alla romerskkatolska rutener som polacker, och i Ungern betecknades officiellt flera ukrainska byar som rumänska eller slovakiska, försåvitt de icke betraktades som rent magyariska.

I nordöstra Ungern bodde 1910 470,000 ukrainare på Karpaterna i komitaten Marmarosch, Uhotscha, Bereg, Ungh, Semplin, Scharosch och Zips, och denna siffra kan nu tryggt höjas till en halv million. I Bukovina äro ukrainarna 300,000 (38 % av kronlandets befolkning). I Galizien uppgå de till 3,210,000 (mer än 40 % av totalbefolkningen). Men om man medräknar ro-

mersk-katolikerna av ukrainsk härstamning, kan man anslå hela antalet till bortåt 4 millioner. I själva staden Lemberg är dock befolkningen blott till en femtedel ukrainsk, och detta är i större eller mindre grad fallet i alla större östgaliziska städer, varemot ukrainarna hava majoritet i 50 mindre städer. Den ruteniska befolkningen består till största delen av bönder och småborgare, men det nationella medvetandet står dock högst i det ukrainska Galizien. För den ukrainska befolkningen i Österrike och Ungern få vi sålunda en totalsiffra av inemot

4,800,000.

Tyngdpunkten är emellertid att söka i Ryssland, där den ukrainska befolkningen fördelar sig på de olika guvernementen sålunda:

Cholmstjyna (gav. Cholm, Chelm) 17 %........ 500,000

Gav. Grodno 23 *.................. 400,000

> Månsk (pyntjakerna) 14 %........... 390,000

> Volynien 70 %.................2,700,000

• Kiev 79 %...................3,690,000

> Podolien 81 #................. 3,030,000

» Cherson 54 %................. 1,640,000

> B essarabien 20 %................ 460,000

» Karsk 22 %.................. 300,000

> Voroaezj 36 K.................1,115,000

Donska gav. 28 %.................. 980,000

Kabanområdet 47 %................. 1,400,000

Guy. Stavropol 37 %................ 450,000

Terek-omr&det 5 X................. 50,000

Guv. Novorossijak 15 %............... 10,000

> Tanrien 42 *................. 1,600,000

> Jekaterinoslav 69 *.............. 2.100,000

| Charkov 70 %.................2,275,000

. Poltava 95 *.................3,410,000

> Tjernigov 86 *................ 2,450,000

Detta gör inalles en ukrainsk befolkning i Ryssland av bortåt 30 millioner. Därav uppvisa guvernementen Poltava, Tjernigov, Podolien och Charkov den största ukrainska procentsatsen, och fördelad på hela territoriet har Ukrainas befolkning en medel-

siffra av 53 själar på kv. kilometern. Befolkningstätheten är störst i Galizien, Cholm, Kiev och Podolien, minst i de östligaste områdena bortom Azovska sjön. Men folktätheten är avgjort större än i Ryssland. Fördelningen av folkmängden visar ock, att Ukraina fortfarande är ett agrariskt land, där den industriella stadsbefolkningen ännu är relativt obetydlig. I Galizien bo endast 9 % i städer med mer än 10,000 invånare, och ännu lägre är procentsiffran i det ryska Ukraina. Men även i detta avseende röjas i Ukraina tecken till en modern evolution genom städernas

dragningskraft på lantbefolkningen.

*

Sedan århundraden tillbaka har Ukraina saknat politisk självständighet, och följaktligen kan man ännu icke tala om något kommunalt självstyre eller om administrativa institutioner överhuvud. I Ungern äro de ukrainska elementen inströdda bland magyariska, rumäniska, slovakiska o. s. v. utan någon hänsyn till etnografiska gränser,

och de styras från Budapest. I Österrike ha ukrainarna i århundraden måst föra en hård kamp för tillvaron mot de övermäktiga polackerna. På senaste tid ha ru-tenerna visserligen gjort betydande framsteg i autonomt hänseende (i den galiziska lantdagen hade de 40 representanter mot 120 polska), men efter världskriget ser det ut, som om deras ställning i Galizien vore mer hotad än någonsin, och polackerna med sin stegrade självmedvetenhet skola säkerligen aldrig godvilligt förlika sig med den enda förnuftiga utvägen att åstadkomma ordning i Galizien: att tudela kronlandet i en polsk och en ukrainsk halva. Lika ovissa äro de närmaste utsikterna i det ryska Ukraina, där ukrainarna vid den första ryska parlamentsbildningen visserligen hade ej så litet att säga, men där förhållandet till Storryssland genom den ukrainska självständighetsförklaringen nu har blivit mer spänt än någonsin förut.

Under sådana förhållanden har Ukrainas offentliga liv hittills endast kunnat koncentrera sig ekonomiskt och merkantilt i i vissa stadssamhällen, och dessa hava ännu icke fått den oblandat nationella självstyrelse, som är en nödvändig förutsättning för den ukrainska lantbefolkningens nationella väckande och höjande.

På det stora karpatiska området finns det knappt ukrainska städer, utan endast några köpingar och smutsiga byar, företrädesvis bebodda av judar, och de större galiziska städerna, som förut voro rent ukrainska centra, ha till god del fått en med judiska element uppblandad polsk karaktär. Detta är särskilt fallet med Galiziens huvudstad Lemberg (Lviv, Lwöiv) med 220,000 invånare. Det grundades på 1200-talet av den ukrainske fursten Danylo av Halytsj, men togs redan i det 14:e årh. i besittning av polackerna, som hit förlagt det galiziska ståthålleriet med lantdag, universitet och andra viktiga bildningsanstalter. Emellertid har Lviv intill våra dagar varit en synnerligen viktig ukrainsk kulturhärd genom sin Sjevtjenkoakademi, ett etnografiskt museum, ett nationellt kasino (Narodnyj dim) och många skolor samt egen ärkebiskop för rutenerra, vilka till största delen tillhöra den uniatiska trosbekännelsen. På grund av sitt geografiska läge har Lemberg en ofantlig betydelse för Galizien, behärskar alla viktigare samfärdsleder och är föreningspunkten för nio järnvägslinjer. — Bland övriga ukrainska städer i östra Galizien märkas den från världskriget bekanta fästningsstaden Peremysjel[Przemysl) vid San med 57,000 inv. och Kolomyja (45,000 inv.) vid Prut.

Ukrainas historiska huvudstad är Kiev (Kyjiv) med 506,000 inv., »de ryska städernas moder», med sitt härliga läge på Dnjepers branta strand, med sin berömda lavra (Grotteklostret) och sina minnen från den varjagiska och den ukrainska storhetstiden. Kiev har ock stor ekonomisk betydelse genom sitt geografiska läge, och på vissa tider har det fått ett stort industriellt uppsving, särskilt som centrum för den viktiga sockerproduktionen. Det efter världskriget nyinrättade ukrainska universitetet ger löfte om att Kiev ock skall förbliva centrum för ukrainarnas andliga liv och bevara sina goda traditioner från Vladimir Monomachs och Peter Mohylas tider.

Längs Dnjeper äro de gamla, historiskt ryktbara kosackstäderna belägna, numera dock ganska förfallna: Trechtymiriv, Kaniv m. fi. Vid den sistnämnda staden ligger Sjevtjenko begraven — en vallfartsort för det ukrainska folket. Tjyhyryn, den forna residensstaden för de ukrainska hetmanerna, är numera en gan$ka obetydlig by, och i det närliggande Subotiv blev Chmielnitskyj begraven. Däremot ha några andra städer, såsom Krementjug

och Samara, på grund av sitt gynnsamma läge vid floden, fått stor ekonomisk och merkantil förkovran. Bland andra märkliga historiska orter i Dnjeper-landet må nämnas guvernementsstaden Tjernyhiv vid Desna med många minnesmärken, däribland »Mazepas hus» och greve Tarnowskis högst värdefulla ukrainska museum, och Baturin vid Sejm, Mazepas residens. En viktig handelsort är Romny, som genom järnvägen till Libau förmedlar spannmålsmarknaden med Östersjön. Och för svenskarna oförgätligt är det vid Vorskla belägna Poltava (83,000 inv.) med sina många monument och erinringar från svensktiden. Numera är Poltava en uppblomstrande industristad med viktiga järnvägsförbindelser och stora marknader, särskilt för ull och hästar. En mycket viktig ukrainsk stad är slutligen Charkiv (Charkov) med 248,000 invånare. Här gick den gamla ukrainska karavanvägen fram, och här är nu en viktig korsningspunkt för järnvägar. Staden har stor fabriksindustri och 4 stora

årsmarknader med en omsättning av 80 mill. rubel. — Övriga ukrainska storstäder, såsom Jekaterinoslav, Cherson, Odessa, Rostov m. fi., kunna här förbigås, emedan de äro relativt nya skapelser av den ryska regeringen och hittills ha haft en övervägande storrysk prägel.

2. Folktyp. — Byar. — Klädedräkt. — Folkkaraktär.

Ukrainarna måste, enligt de nyaste vetenskapliga undersökningarna, betraktas som en fullständigt slavisk nation som t. ex. polacker, tsjecher o. s. v. Dess anor ha lika djupa rötter som det tyska folket, och det forna ukrainska riket är av samma höga ålder som det »heliga romerska riket», ehuru dess utveckling tidigt hämmades genom tatarernas infall. De försök, som från både polskt och ryskt håll gjorts att hänföra ukrainarna till den ena eller andra nationaliteten, hava icke heller krönts med framgång.

Ukrainarna äro visserligen som de flesta andra folk en antro-pologisk blandras, men denna blandning försiggick redan i en så avlägsen förhistorisk tid, att den ukrainska rastypen kan betraktas som relativt ursprunglig. Dess förnämsta kännetecken äro:

4813. Ukrainsk bondkvinna

14. Ukrainsk bondflicka från Tjernigov

15. Folktyper från Yolynien17. Bondstuga i guvernementet Tjernigov

16. Ukrainsk by

hög kroppslängd med långa ben och breda axlar, mörkt, yvigt hår, rundat huvud med avlångt ansikte, hög, bred panna, mörka ögon, rak näsa och små öron. Medellängden är 1,670 mm., och ukrainarna höra sålunda till de mest högresta folken i Europa. Ryssarnas medellängd är 1,657 mm., och följaktligen äro »lillrys-sarna» större än »storryssarna». Ukrainarna tillhöra som alla slaver brachykefalerna (kortskallarna) och uppvisa mörkare ögon- och hårtyper än alla grannfolken. Den ukrainska typen skiljer sig sålunda både från den polska, den vit- och den storryska och röjer inga märkbara spår av mongoliskt inflytande. Ett annat särtecken för det ukrainska folket är ock dess stora nativitet.

De ukrainska byarna (med undantag av de karpatiska, som ligga i oregelbundna rader) äro anlagda på sorgfälligt utvalda platser med vacker utsikt. Stugorna äro alltid omgivna av fruktträd — något som i Ryssland nästan aldrig är fallet, därför att »träden skymma utsikten» — och en ukrainsk by tyckes därför inbäddad i grönska på den eljest trädlösa steppen. På grund av brist på trämaterial äro stugorna på slättlandet byggda av lera och taktäckta med halm. Framfönsterna vetta alltid mot söder. Därigenom får byggnadsplanen en viss oregelbundenhet, och gatu-livet spelar därför icke så stor roll i en ukrainsk by som i en rysk. Husen äro omgärdade med staket eller flätverk och stå i allmänhet så pass långt från varandra, att eldfarligheten är mindre stor än i Ryssland och brandförsäkringspremierna därför mindre. De vitfärgade stugorna med sina blomsteranläggningar utanför fönstren göra i allmänhet ett mycket behagligare och färgrikare intryck än den gråa ryska »izban». Alla ukrainska bondstugor, med undantag av de torftigaste kojorna, äro genom förrum delade i två hälfter och i allmänhet renligare än de storryska, där även husdjuren om vintern inrymmas under samma tak som människorna. I de byar, där de båda nationaliteterna äro blandade om varandra, ligger den ryska delen för sig, avskild genom en å eller bäck.

Även i fråga om klädedräkt skilja sig ukrainarna starkt från sina grannar och röja en originell självständighet. Visserligen växla dräkterna betydligt på ett så ofantligt område, men de hava dock gemensamma drag. I Polesien ha folkdräkterna rönt in-

flytande av vitryssarna, de västra landsändarna ha påverkats av den polska klädedräkten, och i Kuban-distriktet

spåras det kaukasiska inflytandet. Men dessa insatser äro dock ganska svaga, och av något storryskt inflytande finnes knappast ett spår. Det är därför ej heller underligt, att den ukrainska folkdräkten håller sig längre än den ryska och polska och endast långsamt undanträn-ges av den nivellerande stadskostymen.

I motsats till den livlige polacken och den rörlige ryssen utmärker sig den ukrainske bonden genom sitt allvarliga, solida uppträdande och förefaller trög, nästan maklig. Detta lynnesdrag sammanhänger med hans allmänna åskådning av livet, som icke blott är en svår kamp för tillvaron, utan ock ger anledning till eftertänkande och grubblerier, även då man njuter dess håvor som bäst. Den dunkla och sorgliga forntiden har ock alstrat en melankolisk stämning, en viss skepsis och rentav likgiltighet för det yttre livet, och detta grunddrag påverkas ock av hans förkärlek för stark individualism, frihetsinstinkt och hans dramatiska läggning.

Detta återspeglar sig ock i familjelivet. Här har ingen patriar-kalisk despotism kunnat utbilda sig, såsom fallet var i Ryssland. Den ukrainska kvinnans ställning är ock ojämförligt friare än den storryskas, och i otaliga fall är det den ukrainska husmodern, som sköter hela hushållet. En ukrainsk bonddotter låter icke gifta bort sig mot sin vilja, och äktenskapet blir därför här mindre en ren affär än hos storryssarna. En familistär, d. v. s. en förening av flera hushåll under samma tak, är nästan otänkbar hos ukrainarna, och husfadern har ingen rätt att slita familjetvister. Ett slående exempel erbjuder Mazepas kärleksförhållande till domaren Kotjubejs unga, vackra dotter, som flydde till honom från sin argsinta mor och sin inflytelselöse fader. Ukrainaren är fast i vänskap, ehuru han ej lätt knyter intima förbindelser med andra, men en häftigt uppblossande fiendskap räcker sällan länge. Vid gemensamma arbeten delas vinsten lika, och även förmannen får ej mer än de andra, men måste själv deltaga i arbetet.

Ett motstycke till miren, den ryska bykommunen, är ukrai-narnas hromada. Det är en frivillig sammanslutning av bönder för det gemensamma bästa, t. ex. väganläggningar, skolbyggnader

o. d. Men för övrigt har denna hromada alls ingen maktbefogenhet och kan icke göra sig gällande i det privata livet. Därför är det gemensamma jordbruket, som efter ryskt mönster införts i det vänstra Ukraina-landet och där' visat sina ruinerande verkningar, en fasa för den äkta ukrainaren.

Den ukrainska folkkaraktären tager sig ett vackert kulturellt uttryck i den rika muntliga folklitteraturen, som med hundratusentals ordstäv, parabler och »bevingade» ord avspeglar folkets naiva levnadsvishet. Varken den ryska eller den polska folkpoesien kan mäta sig med den ukrainska. Här uppenbarar sig tydligast den ukrainska folksjälen med dess upplevelser i helg och söcken: urgamla historiska ballader (dumy), julvisor (kolady), nyårskväden (stjedrivky), vårvisor (vesnjanky), bröllopssånger (vesilni), skördevisor (obzynkovi) och tillfällighetsdikter (kozatjky, kolomyjky). En varm naturkänsla möter oss här i förening med glödande fosterlandskärlek. I de erotiska dikterna är det andliga elementet förhärskande över det kroppsligt-sinnliga. Man måste förundra sig över att ett så länge förtryckt och utarmat folk har kunnat bevara sådana skatter av poesi, som både i fråga om form och innehåll äro de ryska folkvisorna överlägsna.

Detta gäller i ännu högre grad om de ukrainska folkmelodierna. De polska äro ganska torftiga med en nästan uteslutande glättig dur-karaktär. De ryska gå både i dur och moll, men äro antingen uppsluppet muntra eller hopplöst sorgsna. Hos ukrainania äro dessa båda grundstämningar mer harmoniskt sammansmälta, och man behöver ej vara musikalisk fackman för att genast märka skillnaden mellan en rysk och en ukrainsk folkmelodi.

Slutligen några ord om de ukrainska sedvänjorna. Huru eländigt den ukrainske bondens liv i verkligheten än är, förstår han dock att ge det en djup, poetisk innebörd, och från vaggan till graven söker han smycka det med ceremoniella sedvänjor. Födelse och begravning, dop och bröllop — allt är förknippat med symboliska bruk, och bondens år är en kedja av högtidsdagar med ceremonier, som delvis ha sina rötter i den hedniska forntiden. Här firas alla större helgdagar (jul, nyår och påsk), de olika årstiderna, sommarsolståndet (kiipalo) o. s. v. En motsvarighet till denna rikedom finnes blott hos vitryssarna, hos vilka den rena vidskepelsen dock ännu gör sig mycket märkbar.

3. Det ukrainska språket.

Även i fråga om det ukrainska språket hava samma tvivelsmål yppats om dess självständighet som om den ukrainska nationalitetens, därigenom att man från vissa håll — dels av filologisk okunnighet, dels av politiska bevekelsegrunder — velat göra det till en »bondedialekt av polskan» eller till en rysk munart. Den jämförande språkforskningen har emellertid ställt utom allt tvivel, att det ukrainska språket är självständigt och fullkomligt jämbördigt med det ryska och det polska, med vilka det naturligtvis har stor filologisk frändskap. Detta har även erkänts av en så betydande auktoritet som den ryska vetenskapsakademien, vilken i sitt officiella utlåtande år 1905 om upphävandet av inskränkningarna rörande lillryska tryckskrifter uttiyckligt framhöll, att ryskan och ukrainskan äro två självständiga, likvärdiga språk.

Naturligtvis är det möjligt, kanske troligt, att i en avlägsen, förhistorisk tid alla östslaviska stammar, förfädren till de nuvarande stor- och vitryssarna samt ukrainarna, ha haft ett gemensamt tungomål. Men redan i början av östra Europas historiska liv voro dessa tre slaviska stammar språkligt söndrade i tre huvudgrupper. I det ll:e århundradet voro de språkliga skiljaktigheterna mellan Kiev-Halytsj och Kljazma-Suzdal redan tydliga, och bildandet av den moskovitiska staten stärkte ännu mer de språkliga motsättningarna, tills tatarinvasionen alldeles slet banden och skilde de båda språken åt.

Skillnaden mellan ryskan och ukrainskan är minst lika stor som mellan svenskan och danskan, och ukrainskan röjer snarare större frändskap med serbiskan än med ryskan. En okunnig ukrainsk bonde skulle bäst kunna intyga sitt modersmåls säregna ställning, ty han har lika svårt att göra sig förstådd med en moskovit som med en polack. Man kan därför lätt tänka sig, vilka ödesdigra följder det ryska språktvånget måste hava haft för den ukrainska folkbildningen, i det att skolbarnen försummade sitt eget modersmål för att nödtorftigt lära sig de främmande glosorna.

På grund av den ofantliga utsträckningen kan det ukrainska språket naturligtvis icke vara fullt enhetligt. Det har fyra dialekter: en sydukrainsk, en nordukrainsk, en galizisk (rödrutenisk) och en karpatisk, och var och en har under sig smärre »landsmål». Den sydukrainska omfattar större delen av det egentliga Kiev-landet; den nordukrainska talas i guvernementet Tjernigov, norra delen av Kiev samt Volhynien och Polesien. Men dessa dialekter och »landsmål» skilja sig praktiskt så föga från varandra, att en kosack i Kubandistriktet utan minsta svårighet kan förstå en bonde från Polesien. Endast det rutenisk-slaviska gränsidiomet avviker starkare från de andra dialekterna. Denna språkliga samhörighet styrkes ock av det sakförhållande, att samma folkvisor, sagor och ordstäv hava utbredning över hela Ukraina från öster till väster.

Det ukrainska språket utmärker sig för vokalrikedom, stor mjukhe.t och böjlighet, frånvaro av många konsonantljud i samma stavelse och det förhärskande i-ljudet, som i många fall har avlöst det ryska o (å). Detta gör, att ukrainskan kanske icke klingar så malmrikt och fast som ryskan, men språket är så mycket mer musikaliskt och erinrar i detta avseende om italienskan. Beaktansvärda äro slutligen det ukrainska språkets stora ordrikedom och renhet, ty låneorden äro jämförelsevis fåtaliga. Det är verkligen förvånansvärt, att detta folkliga språk har mäktat bilda så många inhemska ord för naturvetenskapliga, klimatiska och geologiska begrepp.

Och det ukrainska språkets självständighet bevisas bäst av den säregna litteraturen, till vilken vi längre fram återkomma.

 IV. KULTUR.

i. Religion och högre bildningsväsen av d:r Vlad. Zalozieckyj (Wien).

Det ukrainska folkets ställning till den religiösa tron skiljer sig från de övriga slaviska folkens, ty det lägger mer vikt på det etiska innehållet än på dogmerna och ritualen samt har mer respekt och tolerans för andra trosbekännare. Därav kommer det sig, att den stora massan ortodoxa ukrainare i Ryssland och Bukovina icke står i någon kulturell motsats till de 4 millionerna grekisk-katolska uniaterna i Galizien och Ungern.

Ett beaktansvärt sakförhållande är ock, att det ryska sektväsendet icke har kunnat slå djupare rötter i Ukraina. Den enda sekt, som har blomstrat i Ukraina, är den s. k. stundismeu, besläktad med baptismen. Denna rationalistiska sekt är dock ej framsprungen ur österländsk mysticism och har intet att skaffa med ortodoxiens rituella formalistik, utan är en naturlig reaktion mot den ortodoxa kyrkans förryskningssträvanden. Trots hårda förföljelser från den ryska statskyrkans sida fasthåller mer än en million av den ukrainska lantbefolkningen vid denna av tyska kolonister lånade trosbekännelse för att bedja till Gud på sitt modersmål.

*

Även under de oroligaste tider har det vetenskapliga livet i Ukraina icke varit fullständigt avbrutet. När mongolerna inföllo, flyktade de litterära och konstnärliga krafterna västerut, där de utvecklade sig under galiziska furstars hägn. Och i det 16:e årh. kom en ny väckelse genom humanismen, som i viss mening blev en fortsättning av den gamla grekisk-bysantinska

kulturen,, Förbindelserna med det östromerska riket upprätt-höllos ändä till detta rikes undergång, och den grekiska humanismen blev sedan en viktig faktor för den nya renässansen. Tre ukrainska städer övertogo successivt ledningen av den nya ukrainska kulturen: Lemberg, Ostrog och Kiev.

Lemberg hade en stauropigiansk confraternitas, som blev en mäktig organisation med skolor, tryckerier o. s. v. Ostrog blev berömt genom sitt 1580 grundade kollegium. Men den största betydelsen fick dock Kiev, där i förra hälften a v 1600-talet ett slags universitet grundades av Peter Mohyla. Oavsett filologiska studier (grammatik somt översättningar av bibeln och kyrkofäderna) utgåvos här polemiska skrifter av teologiskt innehåll. I kampen mellan den uniera.de kyrkan och ortodoxien bröto sig två världsåskådningar mot varandra. Ehuru Kievs litteratur bottnade i en medeltida skolastik, kan dess betydelse dock icke skattas nog högt, ty därigenom främjades icke blott dialektiken och det logiska tänkandet, utan verkliga livsfrågor bragtes även på tal genom de kyrkligt-dogmatiska skiljaktigheterna. Alla dessa strävanden kommo till uttryck i Kievs akademi, som blomstrade genom Mazepas och hans efterföljares kulturella nit.

Sin höjdpunkt nådde Mohylas kollegium under metropoliten Zaborovskyj (1731:—47), då filosofen Skovoroda och andra lärda män framträdde. Men det föråldrade skolastiska systemet, den ryska regeringens missnöje med Ukrainas självständiga utveckling och konkurrensen med de västeuropeiska universiteten vållade Kiev-akademiens förfall och därigenom den litterära produktionens. Förbjudandet av ukrainska språket i tal och skrift måste hämma det vetenskapliga livet, som huvudsakligen tog sig uttryck i handskrifter av obekanta författare. Och det var först genom Kotljarevskyj och Sjevtjenko som den konstnärliga litteraturen kunde taga sig ett nationellt uttryck i dikten, änskönt det vetenskapliga ordet var förstummat. Den nya väckelsen kom från det gamla konungariket Galizien, som blev en tillflyktsort för den i Ryssland kvävda ukrainska tanken. Liksom i Kiev, blev universitetet i Lemberg, grundat 1784, en härd för den nationella rörelsen. Där samlade sig en mängd ukrainska lärda. Men vetenskapen hade dock svårt att utveckla sig, ty stora hinder restes däremot, särskilt av språkliga skäl. Det

uppstod en kamp om det »riktiga» språket, vilken dock slutade med det ukrainska skriftspråkets seger. Den västukrainska renässansrörelsen grep alltmer omkring sig.

År 1873 grundades i Lemberg ett vetenskapligt institut, som fick namn efter nationalskalden Sjevtjenko och blev en samlingshärd för den moderna ukrainska vetenskapen. Forskningen fick numera en verkligt vetenskaplig karaktär i modern mening. För första gången blev det rika materialet undersökt med vetenskaplig kritik och systematiskt ordnat. Sällskapets arbete fördelades på olika sektioner: för litteratur och historia, etnografi, arkeologi och naturvetenskap jämte matematik. Ett hedersrum bland de många ukrainska forskarna (Drahomaniv, Franko, Wowk, Sjuchevytj, Hnatiuk, Tomasjevskyj m. fi.) intager professor Hrusjevskyj, vilkens vetenskapliga forskning har varit starkt förknippad med Sjevtjenko-sällskapets verksamhet. Men hans betydelse

sträcker sig långt därutöver och omfattar hela landet och folket. Den ukrainska upplysningsperiodens romantik Eick genom honom en fast vetenskaplig grundval. Vid Lembergs universitet finnas numera ock lärostolar för Ukrainas historia, litteratur, geografi och rättshistoria.

Även till det ryska Ukraina sträckte sig denna vetenskapliga pånyttfödelse. I Kiev grundades ett geografiskt institut, och 1882 begynte den historisk-litterära månadsskriften »Kievskaja Starina». Av Sjevtjenko-sällskapet i Lemberg grundades en filial i Kiev med tidskriften »Literaturno-naukovyj vistnyk».

Genom det storryska rikets störtande ha utsikterna för den nationella kulturens höjande i Ukraina en smula ljusnat. Centrum för detta nya uppsving blev Kiev, där ett folkuniversitet upprättades den 18 oktober 1917 vid sidan av det gamla Vladi-mirska universitet under ledning av docenten Sviencickyj från Lemberg. Det fick inom ett par veckor mer än tusen åhörare. Efter ett år förvandlades denna folkhögskola till ett verkligt universitet, som högtidligt öppnades den 8 okt. 1918 av hetmanen Skoropadskyj. Det består av fyra fakulteter efter mönster av västeuropeiska universitet och har redan haft 2,000 studerande. Av Hrusjevskyj, Krymskyj och Wowk lades grunden till en vetenskapsakademi i Kiev, och den 23 aug. 1918 begynte förarbetena för ett nationalbibliotek.

Kievs exempel följdes av andra städer. Den 22 okt. 1918 grundades ett statsuniversitet i Kamjenets Podolskyj med den ukrainske språkforskaren Ogienko som rektor. Dessutom har en medicinsk fakultet inrättats i Poltava och lärostolar för ukrainsk litteratur, historia och språk i Katerynoslav, Charkov och Odessa.

De senaste tilldragelserna i förening med de kaotiska förhållandena i östern ha tillsvidare hämmat denna kulturella utveckling både i Kiev ach Lemberg. Flera av Ukrainas lärde, t. ex. Hrusjevskyj och Rudnyckyj, ha sökt sin tillflykt till Wien.

2. Folkbildningen av d:r Ivan Pankevytj, docent i ryska språket vid konsulatakademien i Wien.

Trots sin stora numerär har det ukrainska folket i kulturellt hänseende icke kunnat få en framstående ställning på grund av de politiska förhållandena. I Österrike, där ukrainarna genom konstitutionen fått vissa politiska rättigheter, står folkbildningen högre än i det ryska Ukraina, där den stora massan hållits både i politisk och andlig träldom. Men trots alla försök från ryssarnas, polackernas och magyarernas sida har det ukrainska folket icke gått under tack vare uppoffrande arbete av dess intelligenta element.

Det ryska Ukraina införlivades med det moskovitiska riket vid en tidpunkt, då det nationella medvetandet var mest utvecklat hos de ukrainska folkmassorna och då kampen med Polen för den ortodoxa religionen nådde sin höjdpunkt. Det var i främsta rummet en kulturkamp, som blev särskilt häftig, sedan jesuiterna kommit till Polen och genom skolor sökte vinna ukrainarna för den romerska kyrkan. Men ukrainarna bekämpade dem med samma vapen genom att anlägga tryckerier och skolor i de flesta städer, i främsta rummet akademien i Kiev, varur många framstående män utgått och vars inflytande sträckte sig både till Moskva-Petersburg och till Vallakiet.

Upphävandet av den politiska självständigheten blev icke utan inflytande på den kulturella utvecklingen på grund av censuren

Kievs exempel följdes av andra städer. Den 22 okt. 1918 grundades ett statsuniversitet i Kamjenets Podolskyj med den ukrainske språkforskaren Ogienko som rektor. Dessutom har en medicinsk fakultet inrättats i Poltava och lärostolar för ukrainsk litteratur, historia och språk i Katerynoslav, Charkov och Odessa.

De senaste tilldragelserna i förening med de kaotiska förhållandena i östern ha tillsvidare hämmat denna kulturella utveckling både i Kiev ach Lemberg. Flera av Ukrainas lärde, t. ex. Hrusjevskyj och Rudnyckyj, ha sökt sin tillflykt till Wien.

2. Folkbildningen av d:r Ivan Pankevytj, docent i ryska språket vid konsulatakademien i Wien.

Trots sin stora numerär har det ukrainska folket i kulturellt hänseende icke kunnat få en framstående ställning på

grund av de politiska förhållandena. I Österrike, där ukrainarna genom konstitutionen fått vissa politiska rättigheter, står folkbildningen högre än i det ryska Ukraina, där den stora massan hållits både i politisk och andlig träldom. Men trots alla försök från ryssarnas, polackernas och magyarernas sida har det ukrainska folket icke gått under tack vare uppoffrande arbete av dess intelligenta element.

Det ryska Ukraina införlivades med det moskovitiska riket vid en tidpunkt, då det nationella medvetandet var mest utvecklat hos de ukrainska folkmassorna och då kampen med Polen för den ortodoxa religionen nådde sin höjdpunkt. Det var i främsta rummet en kulturkamp, som blev särskilt häftig, sedan jesuiterna kommit till Polen och genom skolor sökte vinna ukrainarna för den romerska kyrkan. Men ukrainarna bekämpade dem med samma vapen genom att anlägga tryckerier och skolor i de flesta städer, i främsta rummet akademien i Kiev, varur många framstående män utgått och vars inflytande sträckte sig både till Moskva-Petersburg och till Vallakiet.

Upphävandet av den politiska självständigheten blev icke utan inflytande på den kulturella utvecklingen på grund av censuren

och skoltvånget. Den ryska regeringen tolererade ännu, att skönlitterära verk trycktes på ukrainska, men var skonlöst sträng, då det gällde alster, som kunde bibringa folket en verklig upplysning. Först i början av 1800-talet, efter bondeemancipationen, kunde man börja tänka på att förverkliga det Kyrillo-metodievska sällskapets humanitära folkupplysningsprogram. I byarna grundades söndagsskolor och i städerna privata skolor, varjämte populärvetenskapliga böcker utgåvos. Men dessa ansatser kvävdes snart, och först efter den ryska revolutionens utbrott 1905 tycktes en ny dag randas. Redan 1895 lyckades ukrainarna utverka, att ukrainska böcker fingo utgivas enligt den officiella ortografien, och för folkbildningen grundades två populärvetenskapliga förlag, det ena »Vik» (århundradet) i Kiev och det andra i Petersburg.. Det senare utgav till 1918 80 folkupplysningsskrifter i flera upplagor med tre till tjugufem tusen exemplar. De omfattade en mängd vetenskaper: ekonomi, hälsovård, historia och geografi, litteratur, språk, elementära skolböcker o. s. v.

Samtidigt begynte också kampen för det ukrainska språket i skolorna, och denna rörelse blev allt starkare, sedan zemstvo (landstinget) i Poltava och Tjernigov hade uttalat sig därför, och det gick så långt, att många ukrainska lärare självmant införde ukrainskan som undervisningsspråk i folkskolorna. Exemplet följdes av läroverken och universiteten (i Kiev, Odessa och Charkov). Den ryska skolan är som bekant mycket efterbliven, och allra värst var det i Ukraina. I hela Ryssland fanns det år 1897 22,9 % läs- och skrivkunniga, men i Ukraina blott 19,3 %.

För att fylla denna kännbara lucka grundades på enskild väg upplysningsföreningar, prosvity, i de större städerna för utgivande och spridande av] populärvetenskapliga skrifter, och härifrån spred sig rörelsen till landsorten, där bibliotek och folkteatrar inrättades. I samma goda syfte verkade på ekonomisk väg de kooperativa föreningarna, och flera bokförlagsbolag bildades.

Allt detta kunde den ryska regeringen icke se med blida ögon, och den fann lätt en förevändning att upplösa alla ukrainska folkbildningsföreningar. Förföljelserna började 1907 och kulminerade vid krigsutbrottet. Alla bokförlagsföreningar, offentliga bibliotek och vetenskapliga institutioner stängdes, och det

gick ända därhän, att ukrainska böcker under transporten . .från Lemberg till Kiev kastades ut ur järnvägsvagnarna, begötos med fotogen och brändes.

Den andra ryska revolutionen gavy ukrainarna nya förhoppningar, och i och med den politiska självständighetsförklaringen överflyttades omsorgen om folkbildningen på staten själv. Början gjordes med folkskolorna, där det ukrainska språket överallt intog ryskans plats. Ukrainska språkkurser blevo obligatoriska, och utan att ha genomgått en sådan kurs kunde ingen få anställning som lärare. Redan under loppet av 1917 fingo de ukrainska skolorna ett annat utseende. Vid sidan av det gamla systemet med en- och tvåklassiga folkskolor upprättades en enhetlig skola, i vilken alla barn från 10—13 års ålder kunde få komma, in och som berättigade till inträde i det fyrklassiga gymnasiet. Grundandet av skolor blev obligatoriskt för både städerna och landsorten.

För varje 50-tal barn anslog undervisningsministeriet 1,800 karbovantsy (rubel) för underhåll av en lärare och 300 karb. för religionsläraren. För år 1919 anslog den ukrainska regeringen stora summor för folkundervisningen, varigenom 190,000 barn skulle kunna få skolgång. Skolpliktiga voro i hela Ukraina år .1918 nära 3 millioner barn, av vilka blott två tredjedelar kunde besöka skolan. Sämst lottade voro guvernementen Kiev, Podolien och Volhynien, bäst Charkov.

Så länge den ryska republikens suveränitet sträckte sig över Ukraina, kunde endast på enskild väg folkskolor av den högre typen grundas. År 1917 inrättades genom privata fonder 315 sådana skolor. Lika energiskt inskred man i fråga om den högre skolundervisningen, om det också gick något långsammare här. De gamla ryska gymnasierna i Ukraina kunde endast successivt nationaliseras, men vid sidan av dem har man på de sista åren grundat mer än hundra nya ukrainska gymnasier. Tyvärr har detta folkbildningsarbete tills vidare hämmats genom de politiska förhållandena.

Ännu mer invecklade äro skolförhållandena i Österrike och Ungern. .

När Galizien 1772 införlivades med Österrike, rådde där tröstlösa förhållanden, och utom några klosterskolor, där adelssöner uppfostrades, fanns det alls inga skolor. Genom ett kejserligt

patent av år 1774 infördes enklassiga skolor i byarna, treklassiga i köpingarna och fyrklassiga i städerna, och i en kejserlig förordning två år senare uttalades en bestämd önskan, att även den ukrainska befolkningens krav måtte tillgodoses, och de ukrainska församlingarna (uniatiska) skulle jämställas med de polska (romersk-katolska). De ukrainska skolorna ställdes under kontroll av grekisk-katolska konsistorier till år 1867, då hela skolväsendet i Galizien förpolskades och gjordes beroende av lantdagen. Härigenom infördes polskan som särskilt läroämne i de skolor, där det fanns barn av romersk-katolsk eller judisk trosbekännelse, och sålunda blevo alla folkskolor i östra Galizien dubbelspråkiga.

Lika illa beställt var det med läroverken. Mot 48 polska gymnasier år 1910 stodo endast 5 ukrainska och 1 tyskt, så att ett ukrainskt statsläroverk måste tjäna för mer än 600,000 ukrai-nare i östra Galizien, och i hela 20 år måste ukrainarna kämpa i lantdagen för att tilltvinga sig ett eget gymnasium i Stanislav. För att avhjälpa dessa missförhållanden måste man tillgripa självhjälp. Genom enskilda bidrag från alla samhällsklasser insamlades medel för sju ukrainska privatgymnasier och ett lärarinneseminarium. Men för övrigt voro alla lärareseminarier dubbelspråkiga, och på ukrainska undervisades blott i vissa ämnen.

Mycket gynnsammare voro förhållandena i Bukovina, där det numera inte finns någon by utan egen skola, och på sista tiden inrättades där 2 rent ukrainska gymnasier, 2 dubbelspråkiga och ett ukrainskt lärarseminarium. I Ungern däremot, där ukrainarna aldrig ha spelat någon politisk roll, blev den fattiga och okunniga ukrainska befolkningen ekonomiskt exploaterad av judarna och i kulturellt avseende magyariserad. I början av det 19:e årh. rådde även där en viss livaktighet, och skolor med konfessionell karaktär anlades. Men sedan magyarerna efter 1866 fingo överhand över Ungerns övriga nationaliteter, försämrades folkupplysningen. Skolorna blevo förstatligade, och det ukrainska språket inskränktes så mycket som möjligt endast för att barnen skulle kunna lära sig ungerska. Det gick slutligen därhän, att även religionsundervisningen meddelades på magyariska.

Höjandet av det ukrainska folkets bildningsnivå utanför skolan övertogs i Österrike av enskilda organisationer. Redan efter den

politiska .pånyttfödelsen 1848 grundades i Lemberg föreningen Halycko-ruéka matycia, som utvecklade en livlig verksamhet, tills den råkade i ryska farvatten och därigenom småningom förlorade sin nationella popularitet. Men 1868 grundades folkbildningsföreningen Prosvita, som lade en solid grund till en både ekonomisk och kulturell bildning genom utgivande av populärvetenskapliga småskrifter och tidskrifter, grundande av läseföre-ningar, teatrar och privata folkskolor. Numera finns det ingen östgalizisk by utan beröring med »Prosvita», och år 1918 hade den 80 filialer, 4,000 läseföreningar, 600 konsumtionsföreningar, 400 kredit- och 200 sparkassor samt

50,000 medlemmar. Föreningen har publicerat 500 böcker i 6 mill. exemplar och underhåller några folkskolor för gossar och flickor. Vid »Prosvitas» sida arbeta några andra föreningar, t. ex. Ukrainska pedagogiska sällskapet i Lemberg, som huvudsakligen sörjer för barnlitteratur, samt i Kolomea, Czernowitz och annorstädes. Ett slags folkuniversitet är den s. k. Mohyla-föreningen, som årligen föranstaltar populära föreläsningar i landsortsstäderna.

Så länge det ukrainska folket var under österrikiskt herradöme, kunde planen på en ukrainsk högskola i Lemberg icke realiseras på grund av politiskt motstånd. Lembergs universitet, som skulle stå öppet för båda nationerna, var en tid skådeplatsen för häftiga strider. Hittills kunde ukrainarna besätta blott 8 professurer jämte 4 docenturer i alla fyra fakulteterna, och de ukrainska vetenskapsmännen måste förlägga sin verksamhet till andra högskolor.

Av denna kortfattade överblick framgår det, att först genom folkets politiska självständighet kan den ukrainska folkbildningen höjas. Det är att hoppas, att det ukrainska folket skall framgå stärkt ur detta kaos av världskatastrofen och även kulturellt intaga den plats, som tillkommer detta slaviska land.

3. Den ukrainska folkkonsten

av d:r DlMAND (f. n. anställd vid ukrainska missionen i Stockholm.)

För att få en överblick av Ukrainas nationella kultur måste man, utom stadskulturens yttringar, även studera lantbefolk-

61 di månd: den ukrainska folkkonsten

politiska .pånyttfödelsen 1848 grundades i Lemberg föreningen Halycko-ruéka matycia, som utvecklade en livlig verksamhet, tills den råkade i ryska farvatten och därigenom småningom förlorade sin nationella popularitet. Men 1868 grundades folkbildningsföreningen Prosvita, som lade en solid grund till en både ekonomisk och kulturell bildning genom utgivande av populärvetenskapliga småskrifter och tidskrifter, grundande av läseföre-ningar, teatrar och privata folkskolor. Numera finns det ingen östgalizisk by utan beröring med »Prosvita», och år 1918 hade den 80 filialer, 4,000 läseföreningar, 600 konsumtionsföreningar, 400 kredit- och 200 sparkassor samt
50,000 medlemmar. Föreningen har publicerat 500 böcker i 6 mill. exemplar och underhåller några folkskolor för gossar och flickor. Vid »Prosvitas» sida arbeta några andra föreningar, t. ex. Ukrainska pedagogiska sällskapet i Lemberg, som huvudsakligen sörjer för barnlitteratur, samt i Kolomea, Czernowitz och annorstädes. Ett slags folkuniversitet är den s. k. Mohyla-föreningen, som årligen föranstaltar populära föreläsningar i landsortsstäderna.

Så länge det ukrainska folket var under österrikiskt herradöme, kunde planen på en ukrainsk högskola i Lemberg icke realiseras på grund av politiskt motstånd. Lembergs universitet, som skulle stå öppet för båda nationerna, var en tid skådeplatsen för häftiga strider. Hittills kunde ukrainarna besätta blott 8 professurer jämte 4 docenturer i alla fyra fakulteterna, och de ukrainska vetenskapsmännen måste förlägga sin verksamhet till andra högskolor.

Av denna kortfattade överblick framgår det, att först genom folkets politiska självständighet kan den ukrainska folkbildningen höjas. Det är att hoppas, att det ukrainska folket skall framgå stärkt ur detta kaos av världskatastrofen och även kulturellt intaga den plats, som tillkommer detta slaviska land.

3. Den ukrainska folkkonsten

av d:r DlMAND (f. n. anställd vid ukrainska missionen i Stockholm.)

För att få en överblick av Ukrainas nationella kultur måste man, utom stadskulturens yttringar, även studera lantbefolk-

61iv. kultur

ningens konstnärliga verksamhet. Ukrainas nationella egenart har mer än en gång varit i fara att kvävas, dels från västern dels från östern. Men den stora massan av befolkningen har förblivit de nationella och traditionella formerna trogen och trots alla politiska omvälvningar och kulturella påverkningar bevarat dem till våra dagar.

Den ukrainska konststilens utveckling kan man blott förstå, om man tar Ukrainas geografiska läge i betraktande. Det ligger på den viktigaste genomgångsvägen mellan öster och väster, på vilken olika folkmassor skötos fram västerut. Därav förklaras ock rikedomen på arkeologiska fynd i Ukraina. De skytiska folken, goterna, chazarerna och turkarna ha alla kvarlämnat konstnärliga spår av sig i Ukraina, och av dessa element jämte inflytanden från Bysans, Arabien och Persien utbildade sig i ll:e årh. en ukrainsk konststil, som i sig förenar olika kulturströmningar.

Ukrainas konstnärliga centrum i gamla tiden var Kiev, och därifrån utbredde sig konsten över hela landet. Kievs kyrkor tävlade i glans och prakt med Konstantinopels. Den dekorativa utstyrseln med mosaiker efter bysantinska, delvis arabiska mönster var mycket rik. Av litterära källor erfara vi, att flertalet kyrkor i Kiev voro kupolbyggnader av trä, och deras antal lär ha uppgått till 400. Detta visar, att religiositeten starkt inverkade på hela det kulturella livet. Detta drag karaktärisar än i dag den stora massans liv i de långt från varandra avlägsnade byarna.

En ukrainsk bys anläggning skiljer sig tydligt från den ryska byns. Den ukrainska är mycket större, med vida friare utbredning, och vanligen är det två bredvid varandra stående halvor, vardera med en egen kyrka i mitten. Den för Ukraina karaktäristiska kyrkan är av trä, och trots såväl det förgängliga materialet som de sista årens krigshärjningar finner man både i Galizien och östra Ukraina ännu minnesmärken av denna gamla träbyggnadskonst. De äro i sitt slag allenastående i Europa; närmast kunde man jämföra dem med skandinaviska stavkyrkor. Formerna växla ofta, men kupolbyggnadens grundtyp har till största delen bibehållits. Jämte enkla byggnader med en enda kupol och enkelt nedhängande spåntak finnas många rikare former med flera smärre kupoler, som uppvisa olika svängda profiler. Genom ökning

av kupolernas tamburdelar och de mellan dem befintliga små utskjutande taken uppstår en typ, som nästan påminner om den kinesiska stilen. Bredvid kyrkan står vanligtvis klocktornet, som har nästan samma arkitektoniska form som kyrkan själv. Kupolernas profiler kunna vara mycket olika, ofta med rikt svängda former. Deras avslutning bildas av mässingskors,vilkas armar äro försedda med dekorativa utsmyckningar.

Ingången till kyrkan kan bestå av ett förrum med enkel takläggning eller av en portik med träpelare. Den inre utstyrseln visar den karaktäristiska, orientalisk-kristliga bildväggen (ikonostasen) eller smärre kyrkomålningar i bysantinsk stil, vilka ofta framställa goda arbeten. Ikonostasens träramar liksom ock trädörrarna äro mångenstädes rikt snidade och uppvisa stundom dekorativa element i barockstil. Yäggdekorationens polykromi använder en rik färgskala med traditionell ukrainsk ornamentik. Vad som gör kyrkorna särskilt värdefulla är deras sammanhang med de traditionella formerna i Ukraina. De äldsta till vår tid bevarade träkyrkorna härstamma från andra hälften av det 17:e årh., men flertalet från senare tid. Dessa träkyrkors utbredt ning sträcker sig över hela Ukraina in i det polska kolonisationsområdet.

Det ukrainska bondehuset är enkelt, av lera, med små fönster och halmtak. I dess inre märker man först de fyra helgonbilderna, som gruppera sig runtom det översta väggpartiet. Här och där finnas lyckade bymålningar, som tyvärr på sista tiden utbytts mot moderna oljetryck utan konstnärligt värde. I många trakter ser man ock på väggarna prydnader med nationella geometriska ornament. I andra trakter, t. ex. vid Dnjester, i Bessarabien och hos Galiziens huzuler förekomma, i stället för ornament, textilarbeten, som mycket erinra om Mindre Asiens kilims. Dq vanliga husgeråden, såsom tallrikar och krukor, vanligen uppradade på väggen, uppvisa likaledes en mycket färgrik ornamentik, som starkt närmar sig den orientaliska konsten. Huzulernas intensiva konstslöjd, som också utbrett sig till Bukovina och Ungern, har framkallat en livligt utvecklad husindustri.

Den ukrainska folkdräkten är ett särskilt föremål för bondens utsirningslust. Det finns näppeligen någon mer pittoresk

bild än då det ukrainska bondfolket om söndagarna samlar sig på planen utanför kyrkan i sina helgdagskläder.

Färgprakten, de brokiga fladdrande banden, de rikt utsirade dukarna och förklädena ge en dekorativ totalbild, som ej har sin like i den slaviska världen. Färgsammansättningarna växla alltefter olika trakter, men det nationella elementet tränger igenom överallt. Vanligen är kvinnornas dräkt rikare än männens. Skjortorna äro brokigt stickade på axlarna och framsidan. Dessa inslag likna dem, som anbragtes på fornkristliga tunikor. Kvinnodräkten består av en kulört blommig underkjol, vanligen fabriksarbete, och en kaftan av linne eller ylle med kulörta utsirningar. Hårklädseln består av blommor och olika band. Till hals- och bröstsmycken tjäna koraller och kulörta glaspärlor. Den om vintern burna vitvadderade pälsen höjer ännu mer färgkontrasten hos de olika klädesplaggen. De förhärskande färgerna äro rött, blått, grönt och gult. Männen bära om sommaren filthatt, om vintrarna mössa med skinnskärm. Skjortan är rikt stickad, utanpå den har huzulen en kort päls med sidenbroderier eller röda inlägg av läder, som bilda stiliserade växtmotiv. >.

Det yttre plagget är en s. k. serdak av mörkt tyg med snören och tofsar. Ett brett läderbälte och hängslen med mässingsbeslag fullända den egendomliga dräkten. De huzuliska kvinnornas och barnens klädedräkt är ännu yppigare. I håret hava de röda band eller metallsmycken, som starkt erinra om bysantinska. I öronen, på halsen och bröstet bäras rika hängen, vanligen av mässing eller ock glaspärlband. över- och underplagg äro broderade.

Alla dessa klädedräkter, textilvaror och lerkärl uppvisa en ornamentik, som man stilistiskt kan beteckna som en dekorativ »flachkunst». De använda motiven äro av geometrisk-lineär natur. Motiven ur växt- och djurvärlden äro fullkomligt lineärt stiliserade. Färgsammanställningarna tjäna till att höja färgkontrasten och de ornamentala motiven. Vad de ukrainska motivens ursprung beträffar, är deras geometriska karaktär närmast att förklara ur den broderiteknik, som användes i främre Asiens och östra Europas textilkonst. Många motiv äro mycket gamla. Men den ukrainska stilen skiljer sig både i motiv och färg från grannfolkens. De nationella stilelementen ha klart utbildat sig i tidernas lopp och hållit sig kvar i byarna, avsides

från städerna, som vittnesbörd om den kulturella egenarten och folkets utvecklingsenergi.

Även för den allmänna konsthistorien har den ukrainska folkkonsten ej ringa betydelse. Konsthistorikern prof. Strzygowski i Wien har nyligen påpekat, att de ukrainska träkyrkorna utgöra en viktig bindelänk i de ariska byggnadsformernas vandring från Persien och Armenien till västern. Även i den bildande konsten, t. ex. hos några moderna polska målare, kunna ukrainska stilelement konstateras. Både sakligt, i framställningen av det huzuliska lantlivet, och i den starka koloriten vid återgivandet av folkdräkter äro de ukrainska spåren märkbara.

V. LITTERATUR.

DEN UKRAINSKA LITTERATUREN

av

Sergij Jefremov[1] (Kiev).

i. Den ukrainska litteraturens olika skeden. — Den äldsta perioden. — Kristendomens inflytande. — Krönikorna och Igorkvädet.

Det torde knappt finnas någon litteratur, som har mött så stora svårigheter och blivit så omstridd som den ukrainska. Länge har man i Europa totalt förbisett densamma eller helt enkelt betraktat den blott som en del av den ryska. Och i slutet av det adertonde århundradet, just då denna litteratur tydligt uppvisade sitt samband med det folk, på vars tungomål det skrevs, och då den började få stadga, rönte den det största motståndet, och man var till och med benägen att förneka den självständiga tillvaron av det till många millioner uppgående folk, som betraktade denna Utteratur som sin nationella egendom. Denna språkligt-kulturella kamp mellan de »norra» och de »södra» ryssarna, såsom en rysk lärd uttryckte sig, fyllde hela 1800-talet, och rent teoretiskt är denna tvistefråga ännu icke vetenskapligt fullt klargjord. Men den ukrainska litteraturen är i allt fall ett faktum, som bevisar tillvaron av ett ukrainskt språk, och den icke blott existerar, utan utvecklar sig ock livskraftigt.

1 Förf. av denna uppsats är Ukrainas främsta litteraturhistoriska auktoritet och har utgivit en ukrainsk litteraturhistoria, varav tredje upplagan utkom 1917.

Den ukrainska litteraturen kan lämpligast uppdelas i tre stora perioder.

Den första, till slutet av det fjortonde århundradet, sammanfaller med Ukrainas nationellt statliga uppbyggande i Kiev fram till landets införlivande med Litauen och Polen. Litterärt karaktäriseras denna period av det bysantinska inflytandet, som delvis förmedlades genom sydslaverna. Men under denna period skapades också på inhemsk mark en originallitteratur, som dock genom den tatariska invasionen råkade på förfall och urartade i död skolastik.

Den andra perioden omfattar fyra sekler till slutet av 1700-talet, då den nationella självständigheten var kvävd. Det bysantinska inflytandet undanträngdes nu av västerländska, särskilt polska. Litteraturen strävade efter nya former och omarbetade gamla stoff, men språket stelnade efterhand i kyrkoslaviska. Även detta stora tidsskede sönderfaller i två delar: den första betecknar en häftig kamp mot poloniseringen, den andra utfylldes av ett, om ock passivt motstånd mot den ryska centralismen och uppvisade nya former, som lade grunden till den nationella pånyttfödelsen.

Den tredje perioden omfattar tidrymden från Kotljarevskyj (1798) fram till våra dagar. Den kännetecknas litterärt av ett folkligt språk, ett reellt innehåll, en humanitär tendens och europeiska konstformer. Nu blev litteraturen en för hela Ukraina gemensam egendom (icke längre provinsiell) och en mäktig

hävstång för det nationella medvetandet.

*

Den äldsta ukrainska litteraturen föddes i Rus, d. v. s. i nejderna kring nedre Dnjeper, där Kiev blev ett politiskt och kul» turelit centrum för det gammalryska livet. Ovisst är, huruvida några skriftliga uppteckningar funnits i den förkristna perioden, men vissa antydningar låta förmoda detta. Den bulgariske munken Chrabr i det nionde århundradet omnämner, att de gamla slaverna, føst de voro hedningar, hade vissa skrivtecken, enligt vilka de talade, och i de pannoniska levnadsteckningarna av Kyrill och Metod återges en tradition om att den helige Kyrill

i Chersones (Korsun) träffade en man, som talade rusiska1 och hade böcker, skrivna på detta språk.

I allt fall var det dock först med kristendomen som litteraturen och skrivkonsten kommo till östslaverna. Kristendomen tryckte sin stämpel på den första litteraturen för lång tid och gav den ett religiöst innehåll genom de redan på bulgariska översatta kyrkoskrifterna. Därigenom bildades ock själva skriftspråket. Kyrkoslaviskan blev grundläggande för litteraturen, vilket var så mycket lättare, som den då icke skiljde sig skarpt från det slaviska talspråket. Som förebilder för denna litteratur tjänade Supralska bibelhandskrifter och Ostromirska evangeliet från ll:e årh. Men vid sidan härav uppväxte en didaktisk och moraliserande litteratur, som också öste ur bysantinska källor, särskilt kyrkofäderna. Legender, traditioner och fantastiska anekdoter voro inströdda däri för att ännu mer öka det didaktiska värdet. Och härifrån var steget ej långt till de apokryfiska skrifterna, som införde ett fantastiskt-mystiskt element i denna religiösa och didaktiska litteratur genom profetior, berättelser om under, anekdoter m. m., och trots alla kyrkliga förbud fick denna kätterska litteratur stor popularitet, liksom ock allehanda astrologiska utläggningar. Slutligen infördes även rent världsliga element genom sägner om Alexander den store, Trojanska kriget o. d., och genom arabiska mellanhänder fick man dunkla föreställningar om det indiska sagolandet och Orientens underbara värld. Det litterära intresset väcktes också genom vallfartsskildringar och andra resebeskrivningar.

Ett viktigt rum intogo på denna tid krönikorna, som också ursprungligen skrevos av munkar i religiöst syfte, och av dessa är den s. k. Nestorkrönikan den viktigaste historiska källskriften. Vid sidan därav märkas särskilt den Kievska krönikan till år 1201 och den Galizisk-volyniska till år 1292. Den efter Nestor uppkallade krönikan om

»svunna tiders sägner», som slutar med den berömda Grottekyrkans grundande i Kiev, utmärker sig genom sin poetiska kolorit, sin levande skildringskonst och sin stundom episka stil. Här spåras stundom en verkligt nationell anda, och den ryske historikern Solovjev har förträffügt påvisat,

1 Denna form användes för att beteckna det slaviska fornspråket vid Dnjeper, d. v. s. ukrainska, till åtskillnad från den nuvarande ryskan.

att den både dramatiska och lyriska form, som ger de sydryska krönikorna ett så stort litterärt värde, alldeles saknas i de torra nordryska, och språket är här mer folkligt levande och på samma gång konstnärligt-poetiskt. Här kan man tydligt spåra en natur och ett folklynne, som ha intet gemensamt med det moskovitiska landskapet och samhällsandan.

Denna poetiska flykt når i den ukrainska fornlitteraturen sin höjdpunkt i det berömda Igorkuädet från slutet av 12:e årh., som tyder på att Ukraina långt dessförinnan hade haft sina »Bajaner», d. v. s. folkliga barder. Om denna lyriska hjältedikts ukrainska ursprung kan numera intet tvivel finnas. Ensamt en sådan episod som »Jaroslavnas klagan» pekar på en litterär skola, som redan hade en hög teknik och en lyrisk fantasi, som dock aldrig släppte fotfästet på den sydryska jorden.

Men den tatariska invasionen kvävde den ukrainska kulturen. Med dess förfall sjönk även det litterära intresset. Den moskovitiska ortodoxien med sin formstelhet tog överhand, och även till Ukraina fortplantade sig denna avmattning, som i litteraturen närmast yttrade sig i en svulstig retorik, fjärran från den personliga naivitet och sunda levnadsåskådning, som hade kännetecknat den Kievska periodens förmaningstal och »faderliga testamenten».

2. Brödraskapen och den vetenskapliga bildningen. — »Virsjy». — Dramatikens uppkomst. — Historieskrivningen.

År 1321 förenades Kievska landet (Rus) med storfursten-dömet Litauen och genom dess union med Polen 1386 även med Polen, under det att Moskva började bliva kärnan till det blivande tsardömet i norr. Härigenom blev Ukraina mer tillgängligt för västerländska inflytanden. Inom den litauiska gränsen räddade sig politiska emigranter från Moskva, t. ex. Ivan den förfärliges motståndare furst Kurbskij, och de politiska förhållandena hade över huvud stora verkningar på Ukrainas andliga liv. Det ukrainska språket, mer utbildat än det litauiska, blev en tid det officiella i Litauen och lämnade spår efter sig både i

Kazimir den stores lagbok av 1468 och de litauiska statuten av 1529. För värnande av ortodoxien gentemot det till katolicismen övergångna, halvt poloniserade bojarståndet organiserades brödraskap. I förening med de »fria» kosackerna fick den nya ukrainska kulturen en avgjort demokratisk prägel, och tryckerier anlades. Den från Ukraina bördige Frans Skorina, doktor vid Paduas universitet, tryckte i Prag en bibelöversättning och andra skrifter på folkligt språk.

Det Utterära intresset koncentrerade sig närmast på översättningar av medeltida riddarsagor och framför allt på populära folkupplysningsskrifter, delvis genom den tyska reformationens väckelse. I slutet av det 16:e årh. bildades i staden Ostrog en akademi eller ett kollegium, som huvudsakligen verkade polemiskt mot katolicismen och de unierade. En väckande kraft blev Ivan Vysjenskyj, som, enligt hans levnadstecknares utsago, blev »ett omutligt samvete för det ukrainska folket» och som kryddade sina polemiska sändebrev med en satir och ironi, buren av sedlig harm. I Ukraina fanns det på 1600-talet en mängd skolor, underhållna av mecenater, brödrasamfund och ortodoxa kloster, jämte dithörande »spital» (asyler för fattiga), och i spetsen gick det bekanta kollegiet, sedermera den andliga akademien i Kiev. »På hela den kosackiska jorden», skrev en resande, ärkediakonen Aleppskij Pavel, '»kunna nästan alla inbyggare, till och med hustrur och döttrar, läsa och känna den gudstjänstliga ritualen samt kyrkosången; prästerna undervisa föräldralösa barn och låta dem icke ströva okunniga på gatorna.»

I samband med den allmänna folkupplysningen stegrades den vetenskapliga bildningen. Smotritskyj och andra skrevo slaviska språkläror, som blevo tongivande för den ryska filologien (även svensken Sparfwenfelt begagnade sig av dem). Litteraturen fick övervägande en polemisk och apologetisk prägel, och ehuru det teologiska studiet urartade till en retorisk skolastik, betecknade den dock ett stort steg framåt i jämförelse med Moskvas bysan-tiska förstelning. Och det var ingen tillfällighet, att Peter den store i sitt andliga omdaningsarbete sökte sina förnämsta medhjälpare från Kiev (Feofan Prokopovitj, Stefan Javorskij m. fi.).

Redan i det 16:e årh. började en ukrainsk diktkonst uppspira genom syllabiska virsjy (verser), parvis rimmade som

alexandriner. Verskonsten utövades vid seminariet som ett läroämne, och flera hetmaner, att särskilt nämna Mazepa, voro poetiskt tränade. Dessa poetiska utgjutelser voro dels av elegiskt, dels satiriskt innehåll. Även den patriotiska känslan närdes därigenom, liksom ock medlidandet med det olyckliga folket. Ukraina framställdes ofta i skepnad av en fattig änka eller en stackars mås, som lär ungarna flyga ut ur det förstörda nästet. Dessa »virsjy» blevo mycket populära och cirkulerade i handskrifter.

En framstående ställning intog tidigt den dramatiska litteraturen, som genom Polen hade kommit till Ukraina från de västerländska mysterierna och miraklerna. Dessa sceniska föreställningar uppfördes huvudsakligen i skolorna (»skoldramer»). Ursprungligen byggda på rent bibliska stoff, upptogo de efterhand allegoriska figurer (Tron, Hoppet, Kärleken o. s. v.), och sedan inlades rent världsliga element genom s.k. intermedier eller interludier, små realistiska dialoger på folkligt språk. Dessutom skrevos s. k. tragedikomedier, som hade rent världsliga, historiska ämnen (t. ex. om Bohdan Chmielnitskyj 1728). Det första intermediet uppfördes på en marknad 1619 av en katolsk präst Jakub Hawatovytj och inlades i hans drama om Johannes döparens död, och denna genre fick sin fulländning genom Milrofan Dovhalevskyj 1736, som lät bönder, judar, zigenare, »moskaler», kosacker och studenter passera revy.

Till en ukrainsk historieskrivning lades nu ock grunden. Psevdonymen »Samovidets» författade en historia om Chmielnit-skyjs resning, likaså Samuil Velitjko och Hrehoryj Hrabjanka. Mest populär vart »Istorija rusov ili Maloj Rossii», som förmodligen författades av Politika (icke av Konisskyj) och sökte åskådliggöra den ukrainska idén om kampen för »gamla rättigheter och privilegier». Denna historia var svag ur vetenskaplig synpunkt, men blev betydelsefull genom sin glödande fosterlandskärlek och demokratiska tendens. Denna politiska tankegång upptogs av den originelle filosofen Hrihoryj Savvytj Skoooroda (1722—94), som i sina verser predikade kärlek till naturen och människornas jämlikhet. Skovoroda fick ett ofantligt inflytande på det uppväxande släktet.

Ukrainas andliga kultur var sålunda vid 1600-talets slut

ganska hög och löftesrik. Men så kom den ryska invasionen, kulturellt vida ödesdigrare än den tatariska, och det dröjde ett helt århundrade, innan den ukrainska renässansen bröt in.

3. Den ukrainska folkpoesien. — Historiska folkvisor.

— De nationella kobzarerna. — Folklyriken.

Innan vi försätta denna överblick av den ukrainska litteraturens utveckling, kan det vara lämpligt att något dröja vid folkpoesien. Vid början av det nittonde århundradet hade den ukrainska folkpoesien redan hunnit lägga i dagen hela sitt ofantliga material, och just nu fingo dessa folkliga alster ett särskilt värde på grund av den demokratiska litteraturens pånyttfödelse och det vaknande intresset för dithörande forskningar. Och folkpoesien själv röjde nu i sin ordning ett starkt inflytande på den nya ukrainska litteraturens utveckling genom att giva den stoff, bilder och versform, att nu icke tala om det språkliga materialet.

De första antydningarna om ukrainsk folkpoesi finnas icke blott i gamla krönikor redan från början av det 16:e

årh., utan ock i folkliga visor, s. k. dumy, och i medeltida alster av poesis naturalis. Redan från 1500-talet ha vi de första uppteckningarna av ukrainska folkvisor, t. ex. om vojvoden Stefan 1571 och kosacken Plachta 1625. I det adertonde århundradet träffa vi på alla möjliga visor, icke blott handskrivna, utan ock tryckta. Men alla dessa upptäckter hade ännu en rent tillfällig karaktär, och ett verkligt studium av folklitteraturen uppstod först i början av det nittonde århundradet, sedan särskilt den tyska romantiken och språkforskningen hade väckt intresset för folkpoesien.

Denna rörelse på ukrainsk jord sammanföll i tiden med den nya litteraturens genombrott, som gav uppslag till de första etnografiska undersökningarna. Oavsett historikern Kostomarov, som i sina arbeten röjde en grundlig kännedom av det nationella livet, uppstodo i förra hälften av 1800-talet flera etnografiska specialister, furst Tsertelev, Maksimovitj, Lukasjevitj, Sreznev-

skij, Bodjanskij, Kulisj m. fi., som samlade ett mycket rikt material. Den i Kiev grundade sydvästra avdelningen av K. ryska, geografiska sällskapet, som räknade bland sina medlemmar sådana vetenskapsmän som Tjubinskij, Dragomanov, Lisenko, Rusov m. fi., gav dock först möjligheten till en systematisk utforskning av Ukraina. Genom denna filials våldsamma stängning av den ryska regeringen måste dessa studier åter överlämnas åt privata initiativ, i främsta rummet den 1882 i Kiev grundade tidskriften »Kievskaja Starina», tills det 1908 i Kiev stiftade vetenskapssamfundet, Naukovo tovaristvo, lyckades samla ett ofantligt material, varigenom den ukrainska folkdiktningen nu kan fullständigt överskådas.

Här skola företrädesvis de historiska folkvisorna tagas i betraktande, icke blott därför att de i och för sig ha betydande värde, utan ock emedan dessa folkdikter bäst återspegla det nationella medvetandet, varemot sagor, legender och andra traditioner oftast äro endast variationer av allmäntmänskliga motiv och omarbetningar av s. k. rörliga ämnen, som endast ha sekundärt intresse för Ukraina. Just i framställningen av nationella tilldragelser och i återgivandet av det nationella känslolivet framträder skarpast det karaktäristiska, som skiljer det ifrågavarande folket från andra nationer.

»Visan i Lillryssland», skrev Gogol, »är allt: både poesi och historia och förfädrens gravkummel.» Och i själva verket komplettera de ukrainska folkvisorna förträffligt de historiska minnesmärkena och dokumenterna och förläna dem en levande karaktär, varförutan dessa skriftliga intyg bleve oss ofattbara. Det levande ordet, som har överlevat århundradenas stormar, bevarar åt oss den äkta tidsandan, själva doften av tilldragelserna. De ukrainska folkvisorna låta flydda tiders typiska händelser stå upp i friska färger med deras fröjder och sorger, och folkets hela historia får i denna belysning en ny, djupare betydelse.

Den äldsta ukrainska historien är bevarad åt oss i folkdiktningen endast genom fragment av rituella visor, särskilt de s. k. koljadkg (jul- och nyårsvisor). Här finns det inga bestämda tilldragelser eller personer, utan folkets gemensamma liv tecknas här i allmänna, starkt utmejslade konturer. I Ukraina ha vi inte kvar något, som erinrar om de storryska bylinorna (folkliga

hjältekväden). De följande århundradenas skakningar och den förtvivlade kampen för friheten undanträngde ur folkets minne till och med en så nationell katastrof som den tatariska invasionen. Men efter denna tid fingo vi i stället hela cyklar av historiska visor och dumy, dessa alster, som enligt Tsertelevs ord »utgöra den harmoniska syntesen av det kulturellt-individuella skapandet och det nationella, som föddes på ruinerna av den forna hjältedikten».

De ukrainska folkvisorna äro utan tvivel en frukt av individuell alstring, av namnlösa, intelligenta personer, som togo verksam del i folkets öden och stodo den stora massan så nära, att de kunde uttrycka folkets känslor klart, varigenom folket tog dem som sina egna alster och gav dem en kollektiv karaktär. Bland dessa folkvissångare, som med det nationella stränginstrumentet kobza, bandura, ackompanjerade sina versifierade framställningar av folklivet och folksjälen, fanns det verkliga konstnärer, t. ex. den store kobzaren Ivan Krjukovskyj, den blinde

Ostap Veresaj och många andra, som med sin konstnärliga virtuositet utövade ett skakande inflytande, på sina åhörare.

Sedan denna uppblomstring av de blinda kobzarernas konst hade råkat i förfall, förspordes dock på sista tiden en nationell renässans genom det nationella medvetandets återuppvaknande i Ukraina. Nya kobzarer, bland vilka i den nyaste tiden Krav-tjenko, Kutjerenko och Chotkevytj äro de mest bekanta, fullföljde sina föregångares traditioner, men införde i sin repertoar även alster av den nyaste tiden. Stundom ersattes dessa kobzarer av s. k. lirniker, som vävde på det nationella instrumentet lira eller relja (något snarlikt ett positiv), och bland dem har Romzik gjort sig namnkunnig genom sin virtuositet.

De äldsta historiska folkvisorna och balladerna behandla i allmänhet kampen med den musulmanska världen, men utan egentlig anknytning till den ena eller andra historiska tilldragelsen. Med plastisk åskådlighet tecknas fångarnas läge, deras kval i ofrihet eller i främmande land med anspelning på nuvarande förhållanden. Icke för ro skull kallas dessa folkliga kväden »fångarnas gråt» eller »suckar», vilket tillräckligt anger deras karaktär. Sådana »suckar» sluta ofta med en mycket vältalig bön eller förbannelse, som bättre än alla långrandiga beklaganden visar,

vad grannskapet med de vilda stepphorderna betydde lör Ukraina, och huru dess nationella kultur då ständigt hotades.

»Du turkiska jord I Du musulmanska tro!

Du splittring för kristenheten! Du många fäder har söndrat från mödrar,

broder från syster och mannen från äkta makan.»

Andra kväden behandla olyckliga fångars böner till fränder om att l|li lösköpta, och somliga skildra en sådan förlösning eller en lycklig rymning. Dessa folkdikter tyda på en hög sedlig kraft och uthållighet, t. ex. i visan om kosackhjälten Bajda (furst Visjnevskij); men de flesta hjältar äro namnlösa, vilket tyder på deras allmängiltighet. I en visa besjunges, huru en ukrainsk kvinna råkat i händerna på en tatar, som förut rövat hennes dotter och tagit henne till maka. Dottern känner igen sin mor och söker övertala henne att utbyta sina trasiga kläder mot en yppig skrud, men modern vägrar ståndaktigt. Naturligtvis äro alla dock icke mäktiga av en sådan heroism, och den ukrainska folkpoesien har många exempel på fega avfällingar, s. k. potur-naker, som icke uthärdade kvalen. Ett sådant exempel är den förträffliga duman om Samojlo Kosjka.

En annan grupp av de historiska folkvisorna handlar om Ukrainas hjältemodiga kamp med Polen, och bland dessa märkas i främsta rummet kvädena om Chmielnitskyj. Folkpoesien framhåller därvid orsakerna till de nationella resningarna och betonar särskilt det sociala och religiösa förtrycket. Det olidliga läget förvärrades, såsom ock var att vänta, endast genom den nationella resningen i mitten av 1600-talet, vars syfte enligt den folkpoetiska uppfattningen var »att bringa kosackisk ordning åt kosackerna och enhälligt hålla hop för den kristna tron». I och med framställningen av denna blodiga kamp för friheten och förhärligandet av dess främsta hjältar höjde sig folkpoesien till allmänt-nationella uppgifter och kom folket att glömma den inre tvedräkten och de söndrade intressena i det gemensamma strävandet till frihet. Men den efterlängtade friheten vanns icke, förhoppningarna gäckades, och folkpoesien blev en avspegling av de följande tilldragelserna: »ruinen», Mazepas våghalsiga försök,

förstörandet av det zaporogiska Sitj, införandet av moskovitiska trupper i Ukraina, kosackernas tvångsarbete vid Ladoga-kanalen, hajdamakrevolten och livegenskapen. Korteligen, folkpoesien följde steg för steg den allmänna upplösningen, som ledde till en ny träldom.

Hjälten i kosackvisorna blev nu den f. d. kosackiske proletärbonden, och folket hade endast sina minnen att hålla sig till, då det ville besjunga den dyra friheten.

»Våra läder kunde leva fritt i Ukraina, deras söner måste göra trälatjänst hos andra.»

heter det i en visa. Livegenskapen med alla dess fasor gav en ny riktning åt den folkliga fantasien, vilken om detta sorgliga ämne diktade många vackra folkvisor, där det episka lugnet stores av det skärande veropet från en människa, som vanmäktigt protesterar mot sin mänskliga förnedring. Denna protest upphörde icke att klinga i den folkliga visan även efter den ryska bondeemancipationen 1861, då det delvis lättade politiska förtrycket avlöstes av ett socialekonomiskt. Den nyare och nyaste historien har tryckt sin mörka stämpel även på den moderna folkdiktningen i rörande, nästan psalmartade folkvisor.

»Det finns ingen rättvisa», heter det i en sådan folklig dikt, »ty orättfärdigheten råder överallt. Rättvisan står på tröskeln, orättfärdigheten sitter i högsätet; rättvisan trampas under fötterna, orättfärdigheten undfägnas med honung; rättvisan inspärras i fängelse, orättfärdigheten lever yppigt i rika gemak; rättvisan gjuter bittra tårar, orättfärdigheten sjunger och vräker sig hejdlöst. Hela världen har orättfärdigheten slukat» — se där de slutsatser, som den poetiska filosofien drog ur det förflutna och nuvarande.

Om de historiska visorna äro märkliga genom sin konkreta plastik, rättskänsla och breda allmängiltighet, öppnar däremot den ännu rikare folklyriken ett vidsträckt fält för en ren och öm känsla, karaktäristisk genom sin innerlighet och kyskhet. »I intet annat land», skrev Bodenstedt, »har folkpoesiens träd burit, härligare frukter, aldrig har ett folks ande fått ett så levande klart uttryck i dikten som hos ukrainarna. Det måste erkännas, att ett folk, som kan sjunga sådana visor, ingalunda kan anses

stå på en låg utvecklingsgrad.» Huru poetiskt är icke det djärva bildspråket i t. ex. följande folkvisa:

»Ve mig, ve I O, vilket oblitt ödel Arma änkan plöjde fältet med tankar, hon besådde det med sina svarta blickar och vattnade det rikt med tårar små.»

Folkvisan talar uteslutande i bilder och jämförelser, såväl när det gäller yttre tilldragelser som inre upplevelser. Renheten och uppriktigheten i känslan framträda särskilt i kärlekslyriken. Det kan visserligen icke förnekas, att även i Ukraina den folkliga diktningen genomlever en kritisk tid, och orsakerna ha varit att söka i förrryskningen av folkskolan, kasernlivet och kanske mest i nya strävanden inom diktkonsten själv. Men att den folkliga alstringskraften icke är uttömd — det framgår av de nyaste företeelserna i den ukrainska folkdiktningen, som i nya former återspeglar de nyaste tilldragelserna- ända fram till världskriget och vittnar om en förvånansvärd poetisk talang hos dessa namnlösa författare. Och av gammalt har den ukrainska folkvisan stått i livlig växelverkan med konstdiktningen, varigenom både ha vunnit i kraft och rikedom.

4. Den litterära pånyttfödelsen. — Kotljarevskyj och hans efterföljare.

Pånyttfödelsen i den ukrainska Utteraturen yttrade sig i närmare anslutning till folkspråket och upptagande av den europeiska litteraturens former och stod i samband med den allmänna kulturella utvecklingen. Den daterar sig från år 1798, då Kotljarevskyjs travesterade Æneid utkom i Petersburg.

Ivan Petrovitj Koiljarevskyj (1769—1838) från Poltava uppväxte under de sociala och politiska förhållanden, som vid 1700-talets slut totalt omgestaltade det gamla Ukraina. Katarina II, som fullföljde Peter I:s nivellerande verk, förstörde den gamla ukrainska samhällsordningen och förryskade lpndet i det yttre. De sista kvarlevorna av den gamla »friheten» och självstyret

blevo utplånade. Det ukrainska adelsståndet iklädde sig ryska uniformer och traktade med den »för lillryssarna karaktäristiska självuppoffringen», för att begagna kejsarinnan Katarinas eget uttryck, efter ordnar, ämbetsposter och förläningar av livegna gods. Det förut fria »samhället», d. v. s. den stora massan av bönderna, kom som livegna i beroende av sina egna »paner» (herrar) och av inflyttade främlingar, som ville sko sig på Ukrainas bördiga stepper. Allt tycktes störta samman.

Men denna »självuppoffring» och materiella vinningslystnad väckte å andra sidan en skarp protest bland representanterna för de nya sociala idéerna, och till dem hörde Kotljarevskyj. Utgången ur medelklassen, som

icke hade slitit bandet med själva folket, och uppfostrad i det andliga seminariet under inflytande av »Istorija rusov» och filosofen Skovorodas sedliga idéer, måste poeten i kampen mellan de andliga renegaterna och de demokratiska samhällslagren avgjort ställa sig på de senares sida. Härmed förklaras betydelsen av Kotljarevskyjs litterära verksamhet, och redan det poetiska språk, som han bildade, blev ett skarpt vapen för den nationella saken.

I sitt första alster, den av Blumauer genom rysk mellanhand påverkade travestien av Virgils »Æneid», framträdde Kotljarevskyj som satiriker och fortsatte därigenom en poetisk tradition, som hade gamla rötter i den ukrainska litteraturen och under den närmast föregående perioden yttrat sig i en mängd anonyma satiriska alster. Men i olikhet med dem valde han denna diktform avsiktligt för att ge uttryck åt sin bitande harm över de sociala missförhållandena och åt sitt bittra begabberi, i vilket hans varma fosterlandskärlek höljde sig. För Kotljarevskyj var den nationella äran en sedlig plikt. Genom sin bekantskap med den klassiska och europeiska litteraturen tog han visserligen ett främmande ämne — det trojanska folkets irrfärder efter stadens förstöring enligt den virgilianska uppfattningen. Men han förstod att giva denna kostliga epopé så många realistiska och nationella drag, att ingen läsare kunde vara okunnig om, vart författaren egentligen syftade. Detta klassiska ämne i realistisk omklädnad, denna folkliga satir i den psevdoklassiska tragediens tidsålder med dess svulstiga odén och ömma kärleksutgjutelser samt det »bondska» språket, föraktat av herremännen — allt

var en flammande protest, som nu bröt fram i den ukrainska litteraturen. Framför allt låg den i själva ämnet: Æneas och hans hemlösa olyckskamrater voro i själva verket dessa zaporogiska kosacker, som efter 1775 måste söka sin tillflykt på andra sidan om Donau, och de olympiska gudarna voro i grund och botten intet annat än figurer ur den dåtida ryska byråkratien. Den dystra ukrainska verkligheten, folkmassans slaveri, föraktet för allt ukrainskt och det ryska systemet med dess självsvåld, knektvälde och falhet — allt kommer till sin rätt i denna »Æneid». Höjdpunkten av denna sedliga harm når Kotljarevskyj i den dråpliga skildringen av helvetet, där egendomsherrarna våndas svårliga därför att de icke hade lättat sina »själars» skattebördor. Efter ryssen Radistjevs bekanta »Resa från Petersburg till Moskva» i slutet av 1700-talet har näppeligen en skarpare social satir skrivits i den östeuropeiska litteraturen.

Men Kotljarevskyj förstod också att avlocka sin lyra veka toner genom att fördjupa sig i det folkliga livet och söka den nationella sundheten i det enkla bondelivet såsom allmäntmänsklig grundval för social och personlig rättrådighet. Hans båda folkliga sångspel, det ännu mycket populära »Natalka från Poltava» och »Den moskovitiske trollkarlen», beteckna ett genombrott i Ukrainas dramatiska Utteratur, liksom »Æneiden» i dess poesi. Här framställas typiska figurer ur den lantUga miljön i deras konflikter med andra samhällsklasser, och den för denna tid karaktäristiska anstrykningen av romantisk ideaUsering förlänar dessa tidsmålningar ett säreget behag. Med Kotljarevskyj gjorde den demokratiska reaUsmen sitt konstnärUga intåg i Ukraina. De oUdliga politiska förhållandena under tsarismens tryck gåvo rika stoff för satiriska tidsskildringar, och sympatien för det lidande folket tog sig, liksom i den ryska vitterheten och hos den ukrainska skolan i den polska Utteraturen, uttryck i en viss romantisk överskattning av det nationellt-folkliga (»narodnost»). Men den ukrainska Utteraturen hade ett företräde genom sin sunda reaUsm, och det är ingen tillfällighet, att den ukrainska bynovellen, som ock i ryska litteraturen avspeglade sig hos Gogol, framträdde, innan ännu Grigorovitj-Turgenev hade begynt i Ryssland eUer Auerbach i det tyska Österrike. Flera tidskrifter och kalendrar i Charkov gjorde propaganda för denna romantiska byrealism,

och i Kotljarevskyjs spår gingo många ukrainska folklivsskildrare.

Bland dem märkes"! främsta rummet rektorn vid charkovs universitet, P. P. Artemovskyj-Hulak (1790—1866), som både fördjupade det sociala elementet genom sina satirer och kraftigt framhöll det romantiska elementet i sina lyriska dikter. En särskild betydelse hade han för den ukrainska Utteraturen genom sina tolkningar av Davids psalmer och Horatius, varigenom ämnessfären utvidgades. Detta verk fullföljdes av L. I. Borovikovskyj

(1811—89), som översatte dikter av Zjukovskij, Pusjkin och Mickiewicz, samt av E. P. Hrebinka (1812—48), vilken ock förstod att giva sina fabler en nationell färg. Han skapade ock den konstnärUga prosan genom sina under inflytande av Gogol skrivna skisser ur det ukrainska lantUvet. En äkta representant för den ukrainska romantiken var professor A. L. Metlynskyj (1814— 70, pseodonym Amvrosij Mohyla). För honom stod Ukrainas vida stepp betäckt med gravhögar och ruvade på forntida minnen, i skriande motsats till det nuvarande landet, och hemjorden blev för honom en dödsdal, som sällan upplystes av en hoppets stråle. Den ukrainska slavofilismen, som genom sin federaUstiska tendens och tolerans starkt skiljde sig från den moskovitiska rörelsen med samma namn, fick sin sångare i den bekante historikern N. J. Kostomarov (1817—85), som skrev dramer och dikter på ukrainska under märket Jeremija Halka.

En av den nya ukrainska vitterhetens mest bemärkta författare under denna period var H. F. Kvitka (1778—1843), psevdonymen Osnovjanenko, som utarbetade den konstnärUga prosan genom berättelser ur folkUvet. Han lade huvudvikten på det rent mänskliga, men blev något ensidig genom att förbise de sociala förhållandena, så att han, liksom Gogol, utan att rent av taga Uvegenskapen i försvar, halkade förbi dess skuggsidor. Men i sin humanitära världåskådning hemföll han icke heller åt några sentimentala överdrifter, och hans berättelse »Marusa» ansågs av hans samtida som en »kärleksdikt i sin réaUsm höjd tUl episk storhet».

Den ukrainska pånyttfödelsen sträckte sig också till Galizien, som efter Polens första delning införUvats med Österrike. Trots större lättnader i censuren och en viss rörelsefrihet kunde rute-

8019. Ivan Franko

18. Taras Sjevtjenko

21. Författaren M. Kotsiubinskyj

20. Författaren Boris Hrintjenko

22. Författaren Vasyl Stefanyk 23. Författaren V. Vynnytjenko

L24. Svenska mon nm en tet pil Poltavas slagfält

25. Zaporogiska kosacker skrivande ett smädebre^ till sultanen: (Oljemålning av Rjepin)

nerna där icke tävla med de i kulturellt avseende överlägsna polackerna, och den stora massans självmedvetenhet hade ännu icke vaknat. Det var först genom Kotljarevskyj och hans efterföljare som detta skedde. På 1830-talet samlade sig Galiziens ukrainska ungdom kring Markian Sjasjkevytj (1811—43), som i den poetiska kalendern »Rusalka Dnistrova» (1837) först framlade ett nationellt program. Vid hans sida uppträdde flera talangfulla poeter och översättare, såsom Jakov Holovatskyj (1814—88), men de råkade snart i konflikt med den reaktionära regeringen på 1840-talet, och först i början av 1860-talet började det nationella livet i östra Galizien pulsera livligare.

Sålunda omfattade den nationella rörelsen i förra hälften av 1800-talet hela Ukraina från Karpaterna fram emot Don. Den yttrade sig närmast i en litterär väckelse och studium av folklivet, i återupplivande av de litterära traditionerna och användning av talspråket. Men ännu mer verkade litteraturen genom sitt innehåll, ty den uppställde från början sociala problem. Visserligen hade den ännu en provinsiell karaktär, och i mångt påverkades den av den ryska skönlitteraturen. Men ett frö till nationell originalitet var dock lagt, och den nationella prägeln gav förhoppningar för framtiden. Och på 1840-talet kom den man, som med en hittills okänd kraft grep allas hjärtan och gav den ukrainska vitterheten impulsen till en utveckling, varigenom den fick en verkligt allmänt-mänsklig och på samma gång europeisk prägel. Denne banbrytare var den snillrike Sjevtjenko.

5. Nationalskalden Taras Sjevtjenko.

Taras Hryhorevytj Sjevtjenko (1814—61) är så till sägandes en symbolisk personlighet. En äkta folkets son, lösryckt från den livegna massan, blev han nästan genom en slump räddad från rättslöshetens avgrund och

uppenbarade de väldiga andliga krafter, som slumrade hos det ukrainska folket och blott hade väntat på gynnsamma omständigheter för att komma i dagen. »Sjevtjenko», skrev Kostomarov, »var folkets man, som folket utvalde i sitt ställe.» Och denne folkvalde man, de förödmjukades

och förorättades sångare, den ypperste kobzaren, möttes med hänförelse i hela Ukraina. Till sin litterära bragd lyckönskades han av den gamle Kvitka; hans jämnåriga och ungdomen hälsade »Kobzarens» första sånger som »toner av ärkeängelns basun», och Sjevtjenko blev i mitten av 1840-talet ett litterärt centrum och en exponent för den ukrainska ungdomens förhoppningar. Han blev personifikationen av den rättfärdighet och rättvisa, som skulle göra Ukraina till en självständig lem bland de fria, upplysta folken. Detta var också programmet för det 1846 grundade Kyrillo-metodievska brödraskapet, som snart fick ett så tragiskt slut i den »tredje avdelningens» fångceller och den kirgis-iska steppens häkte. Men dessa nya prövningar kunde varken kväva den nya rörelsen eller tvinga Sjevtjenko till tystnad.

Sjevtjenkos första alster bära ännu prägel av den romantiska dyrkan av Ukrainas förflutna, som var så typisk för hans föregångare. Men i den elegiska resignationen och sorgen över det förlorade frambryter en ton av skarp protest mot det nuvarande. När Sjevtjenko klagar över att den forna friheten oåterkalleligt är förbi, ser han dock i andanom konturerna av en ny frihet, byggd på rättvisans grund, och därför gäller hans kamp främst den nesliga livegenskapen i alla dess former. Han upprullar den ena förfärliga bilden efter den andra, men icke för att gagnlöst klaga på det förflutnas ruiner, utan för att väcka till kamp. Han besjunger de ryska dekabristerna och de andra till Sibirien förvisade martyrerna, han gisslar alla sociala orättvisor, särskilt kvinnornas moraliska och samhälleliga slaveri, och reser sig i sin kult av kvinnan som moder till en nästan gammaltestamentlig höjd av kysk naivitet.

Utgångspunkten för Sjevtjenko var hans glödande kärlek till hembygden och hans ännu ofria landsmän, för vilkas skull han måste tillbringa tio förfärliga år i sandöknarna bortom Kaspiska havet. Hans hemlängtan och trånad efter frihet få sitt poetiska avlopp i en mängd utomordentligt sköna dikter, men sina egna lidanden är han redo att glömma vid tanken på fosterlandets; han kallar sig själv »den minste brodern», den där är lycklig, om han blott kan ställa det fria ordet till sina arma bröders värn.

Men på samma gång är denne obeveklige kämpe för sanning

och rätt, som icke ens tvekar att anklaga Skaparen för de olyckor, som vederfaras ett oskyldigt lidande folk, en vek, poetisk natur, som har sin största glädje i en idyllisk kontemplation och med förkärlek målar vackra genrebilder ur det ukrainska lantlivet. Han älskar naturen, landskapet, Dnjeper, den ukrainska bondstugan med dess enkla familjeförhållanden och husliga frid. Men även här utmynnar den fredliga idyllen i en harmfull gensaga mot de sociala missförhållandena och det politiska förtrycket.

Med Sjevtjenko klingade nya toner i den ukrainska Utteraturen. Den bedårande formen, det allmänmänskliga innehållet och det starka nationella medvetandet — allt var i själva verket ett nytt ord och framkallade en omvälvning såväl i litteraturen som i samhället. Genom honom uppställdes först principen om en bred demokratism och nationell pånyttfödelse på kristligt-social grund, och nu gjorde Ukraina sitt inträde i världslitteraturen. Den forna tidens nationella kobzarer blevo mänsklighetens sångare, och det provinsiella undanträngdes av det nationella. Sjevtjenko betecknar i själva verket utgångspunkten för hela den nya utvecklingen i Ukraina.

Upplösningen av det Kyrillo-metodievska samfundet med förvisning av Sjevtjenko, Kostomarov, Kulisj m. fi. inverkade starkt på den ukrainska litteraturen under den närmaste tiden. Under ett årtionde voro rösterna förstummade, och först efter den ryska katastrofen vid Sevastopol inträdde en ändring till det bättre. Kulisj och Kostomarov fingo återupptaga sin verksamhet, Sjevtjenko — bruten till kropp och själ — fick äntligen tillstånd

att återvända från Asien, och nya krafter uppträdde med den bynovellistiska författarinnan Marko Vovtjok i spetsen. I Petersburg samlades den ukrainska intelligensen och utgav tidskriften »Osnova», och på den ukrainska landsbygden bildades litterära klubbar (hromady) och söndagsskolor, utgåvos tidningar och folkupplysningsskrifter och från det ryska Ukraina spred sig rörelsen till Galizien.

Men reaktionen vakade. Man utspred illvilliga rykten om nya bonderevolter i Ukraina, ukrainarna beskylldes för separatistiska tendenser, och när den polska resningen utbröt 1863, lagade Katkov, att »Osnova» och den ansedda tidningen »Tjernyhovskyj listok» förbjödos, söndagsskolorna stängdes, för litteraturen lades

hinder i vägen, och 1863 utfärdades Valujevs beryktade cirkulär om det ukrainska språkets »obefintlighet». Den ukrainska litteraturen gjorde dock framsteg, och dess ledare efter Sjevtjenko blev den energiske, mångsidige P. A. Kulisj (1819—97), kritiker, poet, vetenskapsman. Han skrev den första romanen på ukrainska »Tjornarada» (1857) och översatte Shakespeare, Byron m. m. Tyvärr dukade han andligt under i den ojämna kampen och svek på 1870-talet sina gamla ideal. Han är kanske den mest tragiska figuren i Ukrainas nya historia, men hans litterära förtjänster äro höjda över allt tvivel.

En framstående folkskildrare i Gogols stil var A. P. Storo-zjenko (1805—74), likaså D. L. Mordovtsev (1830—1905), men främst står Maria Markovgtj (1834—1907, Marko Vovtjok), vilkens mot livegenskapen riktade byskildringar översattes till ryska av IvanTurgenev. Tyvärr tystnade hennes litterära stämma snart, men hennes originella stil fick flera efterföljare, däribland A. J. Konisskyj (1836—1900), känd som den bäste Sjevtjenko-biografen. Den talangfulle A. P. Svidnitskyj (1834—71) var den förste, som skildrade det ukrainska prästerskapets vardagliga liv. Som idyllisk poet gjorde sig J. P. Sjoyolev (1824—98) bemärkt, L. J. Gljebov (1827—93) genom nationella fabler och S. P. Rudanskyj (1830—73) genom sin djupa lyrik. I Galizien framstod Osip Fedkovytj (1834—88) genom sina sunda skildringar av huzulerna, det karpatiska bergfolket, som väckte Turgenevs beundran. Och det behövdes litterära krafter för att motstå den på 1860-talet åter uppspirande reaktionen.

6. Kampen mellan Petersburg och Kiev. — Franko. — Dragomanov. — Den ukrainska teatern.

Genom de stränga åtgärderna i Ryssland nödgades de ukrainska författarna på 1860-talet söka sig väg till Galizien. Men icke heller i tsardömet kunde reaktionen hålla sig länge. Den ukrainska intelligensen organiserade sig, och i Kiev samlade sig så framstående vetenskapsmän som Antonovytj och Dragomanov, konstnärer som Lisenko och Staritskyj, och den 1872 öppnade syd-

västra grenen av det ryska geografiska sällskapet blev en viktig ukrainsk kulturhärd. Men åter reste reaktionen huvudet. Flera ukrainska avfällingar fingo anställning i av ryska regeringen be-soldade tidskrifter, och från Petersburg utgick en formlig hetskamp mot allt ukrainskt, som kröntes med den beryktade, från Ems den 18 maj 1876 utfärdade ukasen, varigenom den geografiska filialen stängdes och nästan all ukrainsk litteratur förbjöds så när som på rent skönlitterära, teatraliska och musikaliska alster. Denna lag, som efter sin ukrainske upphovsman kallats lex Josephoviana, ägde bestånd till mars 1906 och måste naturligtvis ödesdigert inverka på den ukrainska utvecklingen. Litteraturen förkrympte och måste söka sig smygvägar, särskilt genom smuggling till Galizien. Det hade emellertid det goda med sig, att litteraturen, alldeles oberoende av censurens tryck, anonymt kunde gå sina egna vägar och dana självständiga författare.

Målsmannen för denna tids rörelse var professor M. P. Dragomanov (1841—95), som efter 1876 års ukas måste lämna katedern i Kiev och flytta till utlandet, där han utövade en flitig publicistisk verksamhet och fullföljde de federalistiska idéer, som först upptagits av det Kyrillo-metodievska samfundet och till vilka han fogade ett nytt socialistiskt system i samband med det allmänna framåtskridandet. Dragomanov fick ett ofantligt inflytande såväl i Dnjeper-landet' som i Galizien och kan anses som grundare av den demokratiska rörelsen i Ukraina på europeisk grundval.

Under inverkan härav fick litteraturen en avgjort realistisk prägel med nationell karaktär. Vitterheten fick en

betydande målsman i I. S. Levitskyj-Netjuj (1838—1918), som objektivt skildrade lantlivet före bondeemancipationen i realistiska typer. I motsats till honom framhöll psevdonymen Panas Myrnyj den psykologiska sidan mot en social bakgrund och tecknade hellre individer än typer i kampen mot övermäktiga förhållanden. En social kampdiktare av rang var Ivan Franko (1856—1916) i Lemberg, vilken under Dragomanovs inflytande sökte giva konstnärlig form åt sina tendentiösa skildringar av det galiziska lantproletariatet, särskilt i gruv- och oljedistrikten. I några lyriska diktsamlingar gav Franko uttryck åt äkta personliga känslor, och i den storslagna diktcykeln »Moses» framställes den

store folkledarens tragik, då han efter att ha offrat hela sitt liv för en idé ser sin tro grumlad och sina ideal krossade — en bild av Frankos eget levnadsöde. En typisk representant för tiden med dess gäckade förhoppningar och nationella förtryck var M. P. Staritskyj (1840—1904), som i sin »borgerliga» kampdiktning erbjuder en viss likhet med ryssen Nekrasov.

Vid denna tidpunkt, d. v. s. på 1870-talet, grundades ock den moderna ukrainska teatern, som ledde sitt ursprung från gamla skoldrainer, krubbspel om jularna och intermedier. Dess reformator var M. L. Kropivnitskyj (1841—1910), framstående både som skådespelare och författare. Han bildade 1881 det första stående teatersällskapet i Kiev och fick som efterträdare I. K. Tobilevytj (1845—1907), känd under märket Karpenko-Karyj. Denne nöjde sig icke blott med etnografiska tablåer, utan sökte på scenen framställa verkliga karaktärer såväl ur bondelivet som köpmansvärlden- och tog sina ämnen icke blott ur Ukrainas äldre historia, utan ock ur det moderna livet med psykologiska problem. Hans komiska sedeskildringar och historiska dramer om hajda-makerna och anarkien under »ruinen» äro fortfarande mycket populära.

På 1880-talet fick vitterheten en mer individuell och symbolisk prägel genom skolläraren B. L. Hrintjenko (1863—1910), som i sina dikter och berättelser skarpt betonade det sociala elementet och brytningen mellan olika samhällsklasser. En representant för kvinnorörelsen vann litteraturen i Natalja Ko-brinskaja (f. 1853), och Timofej Bordulak (f. 1863) gav rörande bilder ur de okunniga och olyckliga böndernas vardagsliv. Verskonsten hade sina idkare i P. A. Hrabovskyj (1864—1902), som redan i ungdomen förvisades till Sibirien och där fick stoff för sina dystra dikter. V. J. Samijlenko (f. 1864), en filosoferande natur i hellenisk anda, tog i satiren sin tillflykt från det verkliga livets vedervärdigheter. En djup pessimism genomströmmar de känsliga dikterna av Lesa Ukrainka (Kosatj-Kvitka, 1872— 1913), vilken i forntida ämnen sökte tröst för sina bittra känslor över nutiden, men utan att därför kunna glömma sig själv. Slutligen må nämnas A. E. Krynskyj (f. 1871), en reflekterande poet av panteistisk läggning, för vilken naturen blir ett levande, förnuftigt väsen. Den hopplöshet, som i allmänhet utmärkte den

ukrainska vitterheten på 1890-talet, kom under de två sista årtiondena ännu kraftigare till synes.

7. Det sista årtiondet. — Mychajlo Hrusjevskyj. — Ko-tsiubinskyj. — Vasil Stefanyk. — Olga Kobylanskaja. —

Oles.

Det sista årtiondet av det nittonde århundradet betecknar en omvälvning i Ukrainas offentliga liv och därigenom även i litteraturen. Nu befästades banden med Galizien, och de gali-ziska ukrainarnas politiska jämlikhetssträvanden började bära frukt. Det radikala partiets verksamhet, det misslyckade försöket att försona det ruteniska samhället med den polska regeringen, den vetenskapliga uppblomstringen genom omorganiserandet av Sjevtjenko-sällskapet i Lemberg (1892), kampen för folkskolan och den allmänna rösträtten — allt återverkade också på det ryska Ukraina. Avtäckandet av Kotljarevskyj-monumentet i Poltava 1903 befordrade kraftigt det nationella medvetandet. Gynnsamt verkade ock den allryska rörelsen 1904—05, då ukrainarna fingo tillfälle att offentligt framlägga sina krav. I slutet av 1905 fick ukrainska pressen frihet, och i den ryska duman bildades den ukrainska fraktionen. Den inhemska publiciteten hade nu åtminstone möjlighet att upptäcka och diskutera nationella frågor. Men allt detta försiggick i en kvalmig atmosfär på grund av den ryska regeringens

och delvis det »liberala» ryska samhällets reaktionära motstånd, om detta också icke kunde jämföras med den gångna tidens. Ukraina framträdde på den offentliga arenan, och dess stämma lät nu höra sig högljutt.

Litteraturen drog naturligtvis fördel av denna förändring och kunde utveckla sig mer obehindrat; den tillägnade sig nya former, uppställde nya .problem och vidgade ämnessfären utan att därför förneka sin demokratisk-nationella karaktär. Och naturligt var, att intresset för Ukraina stegrades hos de andra nationaliteterna i Ryssland, vilka genom översättningar och studier sökte bliva bekanta med detta hittills okända land.

87v. litteratur

En central figur på det andliga området blev professor M. S. Hrusjevskgj. Född 1866 i Cholm-landet, men uppfostrad vid Kievs universitet, blev han professor i historia vid Lembergs universitet och president i Sjevtjenko-samfundet. Han vart sålunda väl förtrogen med olika delar av det ukrainska språkområdet, den ukrainska »universalismen», och detta kom honom väl till pass vid utarbetandet av hans monumentala »Istorija Ukraini-Rusi» och många populära verk både på ukrainska och ryska, som tjänade den ukrainska idén. De nutida problemen betraktar Hrusjevskyj alltid från ukrainsk synpunkt, men utan att därför lösrycka dem från den allmänna utvecklingen och sin demokratiska världsåskådning. »Ukrainarna måste bliva en nation, om de icke vilja vara parias bland folken.» Kring honom samlade sig en flock unga, talangfulla forskare och publicister, som verkade i de efter 1905 grundade tidningarna och tidskrifterna. Tyvärr blev denna blomstringsperiod plötsligt avbruten genom världskriget och de i samband därmed stående tilldragelserna.

I spetsen för den nya författaregenerationen gick M. M. Kotsiubinskyj (1864—1913), vilkens litterära utveckling är karaktäristisk för detta skede. Han började sin bana i den på 1890-talet förhärskande bonderealismens stil, stod sedan en tid under inflytande av den franska smakriktningen och fann sig slutligen själv som konstnärlig stämningsskildrare. Ty framför allt är han konstnär, som söker fånga den tillfälliga stämningen och återge den i plastiska bilder. Några av sina fina skisser har han själv kallat akvareller, och de förtjäna detta namn på grund av den genomskinligt klara tonen och de mjuka, bleka färgerna. Men som äkta konstnär stannar han icke inom den »rena» konstens trånga ram eller söker stämningen för färgeffektens skull, utan ställer den i psykologiskt samband med en inre stämning och den sociala utvecklingen båda före och efter den ryska revolutionen 1905.

Besläktad med Kotsiubinskyj i den veka tonen och konstnärliga formen är poeten N. F. Tjernjauskyj (f. 1867). Främst som novellist i det galiziska Ukraina står läkaren Vasilyj Stefanyk (i. 1872), en utomordentlig virtuos i miniatyrbilder. Stefanyk är också realist, men hans realism är av subtilare art. Enkeltsergij jefremov: den ukrainska litteraturen

och lugnt, utan många ord och yttre effekter, berättar han lakoniskt sina ofta upprörande upplevelser och iakttagelser, och med några få penndrag förstår han att framställa en gripande bild ur samhället. Och trots all verklighetstrohet mäktar han ge sin skildring en symbolisk undermening, och bakom den lidelsefria tonen känner läsaren författarens varma medkänsla för det olyckliga folket. Hans i bästa mening originella stil har framkallat flera efterföljare, som i satiriska drag ha återgivit det galiziska bondelivet. — En framstående talang är politikern V. K. Vynnytjenko (f. 1880), som i början av sin litterära verk samhet med förkärlek framställde sociala kontraster, dem han sedan överflyttade på alla livsförhållanden. För att rädda sig ur denna konflikt har Vynnytjenko gjort en »omvärdering av värdena» genom att uppställa grunderna för »en ny moral» under påverkan av Maxim Gorkij och hans skola. Hans senare alstring tynges därför av en stark tendens, men där konstnären tager överhand över moralisten, har han skapat förträffliga bilder ur det ukrainska livet.

Redan på 1890-talet framträdde i den ukrainska litteraturen de första försöken till en modern riktning i Galizien, som tog intryck av den polska och tyska vitterheten. I det ryska Ukraina fick denna strömning sin främsta representant i Olga Kobylanskaja (f. 1865), som starkt påverkats av nietzscheanismen och svärmar för en estetisk skönhetskult. Men då hon lämnar detta konstlade manér, visar hon i sina vackra skildringar av naturen en äkta konstnärlighet. En framstående skald är slutligen psevdonymen O. Oles, som förenar manlig kraft och allvarligt innehåll med musikalisk form.

Den kortfattade överblick, som vi här givit av den ukrainska litteraturen, visar bäst, hurusom den ukrainska pånyttfödelsens idé börjar tränga till djupet av det ukrainska folket och behärskar detsamma. Och denna kulturella drivkraft är nu av nöden mer än någonsin, då mänskligheten står inför nya uppgifter och den närmaste framtiden är dold i ett blodigt töcken, som gömmer oanade möjligheter. Denna ukrainska livskraft röjde sig icke minst under världskriget, då det ukrainska fria ordet var kvävt i Ryssland 1914—16, men så mycket starkare bröt fram efter den ryska revolutionen 1916. Nu kan litteraturen genom sko-

lorna och vetenskapliga inrättningar lättare än förr tränga ned till samhällets djupa lager och väcka folket till nytt liv. Den ukrainska Utteraturens passionshistoria i det förflutna och dess sega kamp mot det främmande våldet giva goda löften om dess utveckUng i framtiden.

 UKRAINSKA LITTERATURPROV

I URVAL OCH TOLKNING av

Alfred Jensen.

Ukrainska folksången.

Text av P. Tjubinskyj, musik av M. V er by t sky j.

Maestoso.

Stje ne vmer - la Än - nn le - - ver

U - kra - i - na, U - kra - i - na,

ni sia - va ni ej dess ä - ra

vol fläc

- ja. Stje nam bra

- kas. Och för vä

tia mo - lo - di - i ra nn - ga bro - der

n - smich - net - sja dol - ja. fri - hets hopp ej gäc - kas.

Zgi - nnt na - sji Lik - som dagg för

vo - - ro - zjen - ki jak ro - sa na son - tsi. so - - lens strä - lar fl - en - der - na smäl - ta.

Za - pa - nu - jern i mi bra - tja u svo - ij sto -Vi på b - gen jord frän skuldran träl-dom3- o - ket

ron - - - tsi. Dn • sju, ti - lo my po - lo - zjym

väl - - - ta. Liv och själ vi för vår fri - het

za na - sju svo- -bo - -- -- du i po - ka-zjem

vil - ja off - ra gär ----- na, och som b rö-der,

stjo mi bra - - tia ko - za-tsko-go ro - da. som ko - sac - - ker dy - ra ar - vet vär - na.

Bohdan, Bohdan, store hetman!1

Vi din ofärd hämnat.

Varför har du Ukraina

åt vår ovän lämnat?

Landsmäns blod, på slagfält gjutet,

frihetsverket kröner,

och vi nämnas Ukrainas

äkta, trogna söner.

Liv och själ etc.

Ifrån San till Don ej någon vägen för oss spärrar. Inom egna landamären äro vi nu herrar. Svarta havet för oss glänser, och Dniprö2 sig fägnar. Halytsj jämte Bukowina oss sin hyllning ägnar. Liv och själ etc.

1 Chmielnitskyj. — 2 Dnjeper.

Hell dig, frihet! Härligt lönar du en gång vår möda. Över älskat Ukraina skola sånger flöda. Från Karpaterna det ekar, och på steppen klingar visan, som från folkets läppar frihetsbudskap bringar. Liv och själ etc.

Ej förgäta vi de tider,

då vi ont fördrogo;

ej vi glömma dem, som modigt

för sitt hemland dogo.

Signa dina söner, moder

Ukraina, kära!

Samfält lida vi och strida

för ditt väl, din ära.

Liv och själ etc.

Ukrainska folkvisor.

i. Visan om Moroz. Quasi marcia funebre.

Oj, Mo - ro - ze, O Mo - roz, ko

Mo - ro - zen - ku ty pre-slav- nyj kosack, du tapp-re, frej-dad ge - - nom

za - tje, stri - der,

Za to - bo - ju, Mo - ro - zen - kn, Blott för din skull, Mo - ro - zen - ko,

Vsie Vkra - i - non - ka n - kra - in - skan

pla - tje. kyi - der.

Vin och honung Morozicha smakar ej. Hon gråter, ty från ljachiskt1 fälttåg Moroz icke vänder åter.

Upp på berget Morozicha vandrar, tärd av kvalen, och från bergets topp hon skådar ned i djupa dalen.

Se, en ståtlig krigarskara fram på slätten skrider. Hennes älskling Morozenko främst i spetsen rider.

Gnägga ej så muntert, stridshäst! ömt din börda akta! Frusta icke, gråa stridshäst! Rid i skritt och sakta!

Morozenko i en binda handen stadigt stöder. Röd är bindan, röd är handen; han av sår förblöder.

Fienderna honom togo och i remmar snörde och till fängelset på slottet såsom fånge förde.

Morozenko på ett träbord uti järn de slogo och utur hans breda gördel blanka dalrar togo.

Morozenko på den gula sanden ut de drevo

och hans zupan* jämte skjorta de från kroppen revo.

Morozenko sedan fördes upp på Savurs kulle, på det han sitt Ukraina ännu skåda skulle.

Ukraina, milda himmel! Jättegrav för döde! »Så farväl, du gamla moder! Sörj ej för mitt öde!»

Sprängt blev ej av bly hans huvud, ej av svärdet bitet. Men ur unge hjälten vart det varma hjärtat slitet.

1 Polskt. — ' Långrock.

x Marusenka.

.. Marciale.

j

Za - svi - sta - Ii ko - za-tjen-ki vpo-chid o piv-

Ljö - do Ti • sor av ko - sac • ker klart i mör- ka

do - tji. Za - pla - ka - la Ma - ro - Ben- ka

nät - ter. Bitt - ra ti- rar Ma - ra - een-kas

svo - - i jas - ni o - tji. kla - ra 8 - gon vät - te.

Gråt ej, gråt ej, Marusenka! Gråt ej mer! Var modig! För din älskling må du bedja. Tryggt åt Gud förtro dig!

Högt står månen över kullen, solen re'n sig döljer. Modern ömt sin son på vägen under tårar följer.

»Så farväl, min käre gossel Jag dig överlåter

i Guds hand. Om fyra veckor väntar jag dig åter.» —

»Gärna stannade jag, moder, inom hemmets väggar. Men min svarta stridshäst redan framför trappan gnäggar.

Endast Gud i himlen vet det, när jag återvänder, men jag lämnar Marusenka tryggt i dina händer.

Upptag henne som din dotter fromt och undergivet, ty måhända skall jag icke komma hem med livet.» —

»Mycket gärna Marusenka jag till dotter toge, om jag säker kunde vara, att hon mig fördroge.» —

—»Gråten icke, sörjen icke! Fåfängt är att klaga. Svarta hästen eldigt fnyser. Jag i fält skall draga.»

3. Zaporoglskt sorgekväde (från 1700-talet, sedan Peter besegrat Mazepa.)

Uti staden Gluchov alla kyrkoklockor ringa. Re'n kosackerna de våra man till Linjen tvingar. Uti staden Gluchov häftigt med kanon man skjuter: för kosacken mången moder bittra tårar gjuter.

Uti staden Gluchov skott ur bössor man avlossar: många systrar då begråta sina fallna gossar. Uti Gluchov snaror läggas, lömska näten flätas: faderlösa barnens kinder då av tårar vätas. Uppå insjöns klara vatten simma vita änder: suckar efter dödad man kosackens änka sänder.

Mazepa (d. 1709.)

1.

Alla kunna allt ej veta. Svårt det är att väg sig leta över havet. Det är våda, om envar ombord får råda. Styrman ensam styr och ställer, ty han vet, vart kosan gäller. Split i Ukraina råder. Herre, se till oss i nåder! Ladden bössorna för skottenl Edra skarpa sablar blottenl Tron och frihet mån I värna — offren därför livet gärna! Evigt vara skall den ära, som oss rätt och svärd beskära.

2.

Ve mitt arma lilla huvud! Jag i världen ensam strövar. Ingen fader, ingen moder. Allt här nere mig bedrövar. Jesus är i faders ställe. Jag till Honom vill mig luta för att slippa allt elände, för att tröst och glädje njuta. Rätt och sant förkvävs. Det ondas makt har undertryckt det

godas.

Föga rum för kärlek finnes, överallt det onda frodas. Gud, förläna oss din kärlek! Här ditt namn vi vilja prisa, tills en gång på domedagen Du med skräck din makt skall visa. Låt oss komma till din himmel, där din kärleks makter råda, att ditt anlete i klarhet vi en gång må nådigt skåda.

Kotljarevskyj

(1769—1838).

Ur den travesterade Eneiden.

III: 3.

(Trojanerna» roddfärd över havet.) Det sjöngs om Sahajdatjnyj hjälten, om frejdat Sitj det sjöngs också, om vad kosackerna på fälten båd' dag och natt måst pröva på. Poltava-slaget blev besjunget, och folkets ve, då det blev tvunget att lämna modern utan stöd; hur vid Bender de ryssen slogo, hur utan gröt de ömkligt dogo och ledo svårt av hungersnöd.

VI: 4.

(Zevs' straffpredikan till de uppstudsiga gudarna.)

»Till träldomstjänst jag er skall jaga och spärra er i tukthus in. Där skall man nog med lämplig aga fördriva lusten ur ert sinn att sprida synd i jordens länder. Men ännu hellre jag er sänder till Sitj som zaporogers träl, där för tobak en hustru säljes, där man om dan av bakrus kväljes, och där om nätterna man stjäl.»

Vorskla

(Kuplett ur »ukrainska operan» Nalalka-Poltavka.)

Lilla Vorskla fredligt glider, frejdad dock från forna tider, då med ymnigt blod dess bölja slagne svensken måste skölja.

Vorskla såg, hur vid dess stränder vite tsarens starka händer stoppade i djupa mullen svenska liken under kullen.1

Moskoviter och kosacker vunno här en seger vacker. Tappert slogs man vid Poltava. Evigt lov skall Ryssland hava.

Taras Sjevtjenko

(1814—1861.)

Till Onsnovjanenko-Kvltka.9

Forsar brusa, månen glänser

som i forna tider.

Sitj är borta, och dess kämpar

hädangått i strider.

Var är Sitj? Så spörjer säven
invid Dnjepers stränder.
Vart ha våra söner skingrats
ut i fjärran länder?
Måsen skriar och med suckar
ungars död beklagar.
Solen skiner, vinden viner
och på steppen jagar.
Kullar, som på steppen trona
uti stel begrundan,
spörja stormens starka ande,
om han sopat undan
steppens barn, som fordom gästat
dessa rika nejder.
Vänden åter till er forntids
dryckeslag och fejder!
Axen vaja än, där fädrens

1 Sjvedskaja mogila, den s. k. Svenskgraven. — 1 Ukrainsk författare

(1778—1843.)

hästar fingo föda, där tatarer och polacker färgat stränder röda. Vänden åter!

Aldrig åter! susar det från havet. Aldrig det står upp som en gång vart i mull begravet. Sant det talar, blåa havet. Sådant är vårt öde. Friheten ej vänder åter från de evigt döde. Ej kosacker komma åter, ej stå upp hetmaner. Ej i Ukraina prunka purprade zjupaner.

Men vår ära dock ej ljuger. Hävden rättvist dömer om vår rätt och om vårt öde, som i mull sig gömmer. Våra visor, våra sägner världen ej förglömmer.

Ukraina är vår ära, byggt på rättens grunder, utan guld och utan stenar, utan lömska funder. Herrens röst är ock vår stämma; hon kan ej gå under.

Låt mig än en gång få höra, huru havet sjuder, huru under pilträds skugga ungmöns visa ljuder! Låt mitt hjärta le och fröjdas än en gång, den sista, innan mull av utländsk torva kastas på min kista!

Kosackens lycka.

Vattnet flödar ut i havet, i det blåa havet. Lyckan ej kosacken funnit, hoppet är begravet. Ut i världen drog kosacken. Blåa havet sjuder. I kosackens vissna hjärta varningsstämman ljuder:

»Varför gick du? Varför vände du ej hem tillbaka till din far, din gamla moder och din unga maka? Andra länder, andra mänskor. Tung och lång är stråten. Ingen där din glädje delar, ingen delar gråten.»

Än vid strand kosacken sitter. Blåa havet flyter. Och förhoppningen om lycka sig i sorg förbyter. Högt i luften tranesvärmar fritt mot hemmet sträcka. Täta törnesnår kosackens stig till hemmet täcka.

För att lycka nå kosacken drog långt ut i världen, men han fann ej, vad han sökte, och gick vill på färden. Döende, en avskedshälsning han åt solen sänder. Tungt och bittert är att hädan gå i fjärran länder.

Mitt testamente.

När en gång jag dött, så bären mig dit upp på kullen, att jag måtte bliva jordad i ukrainska mullen, över stepp och ängar vida, där min Dnjeper flyter, där det ses och hörs och kännes, huru floden ryter.

När från Ukraina oväns blod han för till haven, skall min ande frigjord stiga åter upp ur graven. Över dessa berg och ängar själen då sig svingar och med tacksamhetens böner Gud sitt offer bringar.

Bädden mig i grav, men stånden upp med boja bruten! Må med ondskans blod er frihet varda friskt begjuten! I ert nya, stora samfund, byggt av fria söner, mån I också ihågkomma mig med stilla böner.

Kulisj

(1819—1897). Mazepa.

Mazepa, i ditt svek du följde fädrens seder, som då varjagen kysst med värme broders kors, men efter löftets kyss och alla dyra eder stack helga korset djupt i friska blodets fors.

Varthelst till skändüghet du drevs av lömska grifter, du överallt med lögn ditt gift, din galla dröp: För Polen, för Moskva, för svenskarna du kröp; du neslig handel drev i snikenhet med gifter och vann ditt rykte i förrädiska bedrifter!

Ivan Franko

(1856—1916). 7.

Ukraina står upp.

Höga ek, bred ut din gröna krona! Vårligt hopp ej gäckas, ty ur seklers tunga vinterdvala mina lansmän väckas.

Lösta äro sekelgamla bojor, träldomsoket brutet. Ukraina ståndar upp från döden, fritt och sammanslutet.

Ukraina som en lycklig moder sträcker sina händer ifrån San åt sina barn, som skingrats till Kubanska stränder.

Tiden nu är inne, barn, att sörja för sin egen stuga, där som lria män vi stolt oss resa, ej som trälar buga.

Höga ek, bred ut din gröna krona! Härlig bliver våren. Ukrainas fria söner samfällt följa den i spåren.

 2.

Grönska, grönska, fostertorva,
ukrainska mylla!
Må de rika sädesaxen
dina fält förgyllal
Måtte skördar ymnigt spira
upp ur sådda fröna
och med hälsans friska frukter
odlarns flit belönal

Tymotej Bordulak

(f. 1863).

Den sjuke Fed.

Lille Fed låg sjuk och stönade som en fullvuxen. Visserligen stoppade modern om honom så gott hon kunde och sökte värma hans händer och fötter med sin andedräkt, men Fed frös alltjämt, ty det var oeldat i rummet. Mans far, Marko Buruj, satt dyster vid en bordsända och stirrade rådlöst omkring sig. Visserligen hade han redan prövat på mycket, men ingen olycka hade gripit honom så som denna. Med mycket knogande hade han sparat ihop så pass mycket, att han kunde köpa ett lass ved, men just som han funderat på, vem av grannarna han skulle leja för att köra hem den åt honom, hade han fått besök av länsman, som kallat honom till kansliet för att betala skatten. Om han inte betalade, skulle man ta hans päls och andra klädesplagg.

Marko måste lyda, stoppade in sina slantar i en duk och gick till kansliet. Till det allra sista hade han ännu hoppet kvar, att man skulle ha förbarmande med honom och inte göra utmätning. Men det enda svaret blev: »Först skatten! Fram med pengarna bara!», och Marko kände det som en iskall dusch. Ja, skatten var viktigare än ved, nakna fötter och ett sjukt barn! Han plockade fram slantarna, lade dem tyst på bordet och återvände hem med sänkt huvud.

Nu satt han åter i den kalla stugan, hörde, huru hans hustru jämrade sig över det sjuka barnet och huru det oupphörligt stö-

nåde. Hans hjärta blödde vid tanken på att han just i dag måste ta sina små besparingar från huset. Och ingen hänsyn tog man till hans sjuka barn! Var det mänskligt'? Kunde de inte ha väntat, tills han hade fått det bättre? Sådana frågor gjorde sig den stackars Marko, men vad hans hjärta än svarade därpå, blev han förargad och upprörd och fick onda tankar.

Slutligen steg han upp, gick fram till sjukbädden och kände med händerna på gossens armar och fötter. Iskalla! »Min Gud!» suckade han och rusade ut. Han visste visserligen, att han inte skulle finna det minsta trästycke eller spån; men som om han väntat på ett under, lutade han sig djupt ner och började steg för steg leta på marken och trevade i snön, som om han tappat en klenod. Men inte en bit kunde upptäckas. Därpå gick han till lidret och snokade där i varenda vrå utan att hitta något. Slutligen stannade han mitt på gården i den skarpa kölden och lyfte sina ögon och händer mot himlen.

Borta i väster glödde himlen ännu efter solnedgången, och små moln skeno mörkröda som koppar. Men i öster hade fullmånen nyss gått upp och steg allt högre och högre, omtöcknad av en tät slöja, såsom det plägar vara fallet, när stark kyla inträder. Stilla lyste stjärnorna som tända vaxljus och tycktes medlidsamt vänligt vinka åt honom, som om de anade hans nöd. Kanske lyser min Feds stjärna också däruppe, tänkte Marko, men faller i nästa ögonblick från himlen för att förkunna hans död. Och tung sorg lade sig på hans hjärta.

Men i den lilla trädgården bredvid stugan stod stilla och orörligt det gamla päronträdet, som om det hade bidat något stort, utomordentligt. Högst uppe i toppen satt en svärm korpar, alla med näbben pekande åt samma håll — ett tecken att sträng köld i förening med häftig blåst vore att vänta i natten.

Nu tändes ljus inne i stugan, och Marko rörde på sig för att gå in.

»Om jag ändå skulle hugga ner det gamla päronträdet för den sjuke Fed», föll det honom plötsligt in. Med tungt hjärta steg han åter in i stugan.

Där hade ingenting ändrat sig. Modern jämrade sig fortfarande, och barnet kved. Marko återtog sin plats vid bordshörnet och lät huvudet sjunka i händerna. Ja visst hugger jag ner päron-

trädet, tänkte han åter. Då har jag åtminstone inte barnets död på mitt samvete. Kan jag inte skicka efter doktorn, kan jag åtminstone göra en duktig brasa, så att Fed får det varmt. För resten är trädet redan för gammalt och säkerligen alldeles ruttet, och det kan i alla fall inte bära blom längre.

Han hade nu fått i sitt huvud, att det gamla päronträdet ovillkorligen måste vara ruttet. Visserligen gjorde det honom ont om trädet, ty det var det högsta och tjockaste i hela byn och därjämte ovanligt fruktrikt. Visserligen voro päronen inte så värst stora, men de voro i stället så mycket aptitligare och sötare, och ett par dussin säckar fyllde han vart år med päron. Därav hade det kommit sig, att Marko Buryj var stolt över sitt päronträd och betraktade det som sin rikedom, lika värdefullt som en ko. Inte nog med att man kunde sälja mycket päron och därigenom skaffa pengar för hushållet — hans hustru förstod att för vintern konservera en mängd päron, som gåvo ersättning för bristande bröd och fett.

Men jag hugger ändå ner dig, upprepade Marko för sig själv. Jag kan inte handla annorlunda. Om jag bara visste, att Fed bleve vid liv, skulle trädet också få leva gärna för mig. Men om Fed dör, vad har jag då för nytta av päronträdet?

Han reste sig upp, sträckte ut fingrarna och trevade sakta på barnets händer och fötter. De voro lika kalla som förut. Fed öppnade ögonen och såg så sorgset på fadern, så bönfallande, som om han ville säga: »Rädda mig, farl»

Nu framträngde heta tårar i bondens ögon. I nästa ögonblick hade han hämtat fram yxan, som låg bakom bänken, och rusade barhuvad ut till sitt gamla träd. Kölden gjorde sig nu mycket kännbar, himlen välvde sig klar, översållad med otaliga stjärnor, och månens silversken göt sig just nu över det gamla trädet. Liksom försjunket i djup sömn, stod det stilla och rörde icke alls de spröda grenarna. Och rimfrosten, som betäckte trädet från toppen till roten, återspeglades i månskenet med tusen färger. Stilla och lugnt som förut sovo korparna däruppe.

Nu spottade Marko i händerna och riktade det första hugget mot den tjocka stammen. Den första splittran lossnade och flög åt sidan. Men det föreföll Marko, som om trädet hade darrat av smärta, och det gjorde så ont i hans eget hjärta. Men hastigt

upprepades yxhuggen. Markos panna höljdes av svettdroppar, och spånorna flögo kring, men av ruttenhet fanns intet spår. Snart trängde han in till den innersta märgen, men ändå tycktes trädet vara lika kärnsunt. Gud vete, huru länge detta prakträd ännu kunnat blomma!

Marko kände, huru tårarna stego honom i ögonen, men han bet ihop tänderna och högg allt häftigare, som om han med huggen ville döva sin egen smärta. »Månne min farfar, som planterat detta träd, kunde tänka sig, att hans sonson i sitt elände skulle förstöra det? Men varför tänka på det?»

Han gick på andra sidan, och åter dånade yxhuggen mot trädet. Yxan glänste i månskenet, spånorna yrde kring, och trädet började luta sig märkbart. Ännu ett kraftigt hugg, ett brakande, ett rasslande — och det gamla päronträdet låg avlivat på marken. De uppskrämda korparna började med vilt kraxande kretsa kring Markos huvud, men själv lät han yxan sjunka, och det utpinade stackars huvudet föll allt djupare och djupare ned mot det sorgtyngda bröstet.

Mychajlo Kotsiubinskyj

(1864—1913).

Skyarna.

När jag ser på skyarna — dessa jordens och solens barn, som svinga sig allt högre och högre upp och tåga på det blånande fältet, tyckes det mig, att jag skådar skaldens själ.

Jag känner igen den. Den strövar också ren och vit, gripen av längtan efter himmelska njutningar och luft, och med gyllene löje på rosenröda läppar bävar den i trånande sånger.

Jag ser den tydligt. Stor och allvarsam, full av smärta och osynliga tårar, tyngd av all världens vedermödor, mörk av sorg över den olyckliga jorden, sveper den också in sig i ogenomträngliga, svarta moln, andas tungt, döljer sitt anlete för solen och gråter bittert heta tårar för att kunna andas lättare.

Jag känner henne — orolig, mättad av eld, glödande av en stor, rättfärdig vrede. Den rusar som i raseri mot själva himlen och

piskar den dåsiga jorden med gyllene ris. Framåt, framåt — allt häftigare sveper skyn fram i rymden. Och den tjuter så, att alla måste höra det, så att de sovande vakna.

Jag förstår henne. Evigt orolig, evigt spörjande: Varför? I vilket syfte? Sänker hon sina gråa vingar över jorden för att slippa se solen, för att dyka ned i jordens innandömen och sprida en ljusglimt i mörkret.

Skald, jag förundrar mig icke över, att du älskar skyarna. Men jag känner medlidande med dig, när du med sorgsen avund hastar efter skyn, somförtonar och förlorar sig i det blånande djupet.

Ensam.

Jag hör en sång, som ingen har förnummit. Det är min själ, som sjunger, och alltid och allestädes ljuder som slut på visan: Du är ensam! Intet kan kväva denna sång. Genom höstens stönanden och vårens löjen, över åskans dunder och regnets rassel hör jag alltjämt: Ensam, ensam!

Runtomkring mig vimlar det av människor. Deras ögon glänsa, deras röster skälva. Deras förstånd och hjärtan spinna trådar av silver och guld. Livets våg rullar ut från stranden, brusar och svallar, och då njutningens bägare berör mina läppar, hör jag som ett själens requiem det bekanta: Du är ensam!

Jag gråter. Ur mitt hjärta flödar en bäck ut i den mänskliga sorgens hav. Och änskönt min varma hand sträcker sig till en vänskaplig kramning, där det behövs; fastän min själ är öppen för andras smärta, som blomsterknoppen för solen, hör jag ur djupet som en evig förbannelse: Dåre, du är dock ensam!

Och till och med när ett älskande hjärta klappar vid mitt eget, när två gnistor förena sig till en flamma av lycka och det tyckes mig, som om sfinxens gåta vore löst — även då frampressas som ett svart moln ur mitt bröst ett både stolt och sjukligt utrop: Du ensamme!

 VI. TEATER OCH KONST.

DEN UKRAINSKA TEATERN

av

D:r Ivan PankeVYTJ, Wien.

Den ukrainska teatern leder sitt ursprung från det 16:e århundradet. Den kom från västerlandet genom polsk mellanhand i form av mirakler och mysterier och utvecklade sig i samband med det ukrainska skolväsendet. Den upptogs av kyrkan och odlades särskilt vid Kievs Mohyla-akademi. Här utvecklade sig ett särskilt slags skoldrama. Lärjungarna måste öva sig i dramatisk konst, och bland professorerna funnos flera dramatiskt och sceniskt begåvade professorer, t. ex. den berömde Proko-povitj, som skapade det världsliga dramat, och Dovhalevskyj med sina lustspel.

Sedan det psevdoklassiska skådespelet fått fast fot i Ryssland, begynte den ukrainska teatern förfalla. Inflytandet av den ryska litteraturen, som redan hade antagit europeiska former, det politiska livets förfall och censuren på ukrainska tryckskrifter vållade, att det bildade samhället i Ukraina småningom drogs in i ryska farvatten och antog ryska former.

Ur detta förfall sökte Ivan Kotljarevskyj höja även den ukrainska teatern genom sitt sångspel »Natalka Poltavka» (1818). Det skrevs ursprungligen för en sällskapsteater, ty på den tiden var det brukligt, att de delvis förryskade magnaterna i Ukraina höllo egna skådespelartrupper på sina gods. Redan i början av

det 19:e årh. bildades i Ukraina trupper av ryska, polska och ukrainska skådespelare, som drogo från stad till stad och spelade stycken av Kotljarevskyj, Vasil Hohol (fader till den berömde Gogol) och andra.

Men först på 1870-talet grundades en självständig ukrainsk teater: i Kiev av författaren Nikolaj Starytskyj och i Elisavet-grad av Nikolaj Kropovnytskyj. Men båda drabbades hårt av censuren 1876. Först år 1881 upphävdes förbudet för ukrainska teaterstycken, och redan året därpå grundades en teater i Kiev av de båda ovannämnda samt av bröderna Tobylevytj, av vilka den ene, Karpenko-Karyj, också var teaterförfattare.

Från denna tid fick den ukrainska teatern en stor nationell betydelse, ty under denna svåra tid var den den enda tribun, från vilken det ukrainska ordet kunde göra sig hört. Därför omhuldades teatern även av de mest bildade i samhället, ehuru endast enkla folkskådespel uppfördes. Men dessa hade dock stort värde, därför att de framställde etnografiskt intressanta bilder.

Men i Kiev kunde den ukrainska teatern ej hålla sig länge, ty den ryska förvaltningen såg med oblida ögon därpå, och 1883 förbjödos ukrainska föreställningar i guvernementet Kiev. Den ukrainska scenkonsten var därför hänvisad till den avlägsnare landsbygden och måste ständigt vara på löpande fot. Därigenom försvagades visserligen det konstnärliga värdet, men denna vandrande teater fyllde dock en stor kulturell uppifft på denna tid, då det ukrainska ordet eljest icke var fritt.

Ar 1888 klövs den ukrainska teatern i tre grupper: en leddes av Kropovnytskyj, den andra av Sahsahanskyj och den tredje av Sadovskyj. Alla tre grupperna voro i goda händer och bidrogo mycket till teaterns popularisering. Den ukrainska teatern framgick stärkt ur denna kris, ty på repertoaren upptogos nu, vid sidan av folkstycken, dramer, som behandlade sociala konflikter. År 1898 slogo de tre grupperna sig åter tillsamman, och koncentreringen av teaterlivet i Kiev hade goda verkningar på landsorten. Flera kringresande teatersällskap bildades, och efter den ryska revolutionen 1905 fanrts det till och med två ukrainska teatrar i Kiev.

År 1905, då alla inskränkningar i den ukrainska församlings-och yttrandefriheten avskaffades, blev för den ukrainska teatern

utgångspunkten för en stor inre kris, som räckte nästan fram till den andra stora revolutionen i Ryssland. Denna kris gällde dock mer den rent konstnärliga sidan. Det ukrainska samhället ställde nu andra krav på teatern, och konkurrensen med den av staten understödda ryska teatern gjorde sig kännbar. På grund av det finansiella läget kunde den ukrainska repertoaren icke hålla jämna steg med den ryska och den europeiska i allmänhet, och folkpjä-ser tillfredsställde ej längre den mer bildade publikens anspråk. För att avhjälpa denna brist bildades en ukrainsk avdelning vid Lysenkos dramatiska musikskola, som skulle sörja för utbildande av sceniska krafter, vilket ock skedde under tre år till 1907.

Oavsett detta försök kunde den ukrainska teatern repa sig först på den allra sista tiden, efter Ukrainas politiska självständighetsförklaring. År 1917 grundades den moderna Nya teatern med L. Kurbas i spetsen. Nu uppfördes många dramatiska mästerverk av Shakespeare, Schiller, Hauptmann, Shaw, Grillparzer, Sofokles och Ibsen. Vid sidan av Nya teatern grundades Ukrainska nationalteatern av Marienenko. Den omorganiserades till en verklig statsteater under namnet Nationella statsteatern och odlade den klassiska repertoaren vid sidan av folkliga stycken.

Samma år (1918) grundade ministeriet för folkupplysning en ny statsteater för dramatisk konst enligt samma principer som Moskvas berömda Konstnärsteater under ledning av Koziweckyj och f. d. regissören vid kejserl. Alexanderteatern i Petersburg, Zagarov. Även för en ukrainsk opera gjordes förberedelser, men genom bolsjevikernas infall har denna plan tills vidare måst förfalla. Även i landsorten har det ukrainska teaterlivet ryckts upp, och nästan varje större stad har byggt eget teaterhus. För utbildande av nya krafter inrättades 1918 av staten en elevskola, som skulle fortsätta den avlidne Lysenkos verk.

I Galizien inrättades 1864 en teater under protektorat av den ukrainska klubben »Ruéka besida» i Lemberg. Den var dock icke stående, utan ambulerade i Galizien och Bukovina, icke utan men för teaterpersonalen och den konstnärliga utbildningen. Den goda planen att få en stående ukrainsk teater i Lemberg var svår att genomföra. Visserligen inköptes en tomt för teater-bygget, och 1905 gav den galiziska lantdagen ett understöd, men det var

så ömkligt litet, att det ukrainska folket betackade sig

för denna allmosa. Ännu är Lembergs ukrainska teaterfråga olöst, icke minst på grund av världskriget, och dess konstnärliga nivå har sjunkit, liksom de övriga kulturinstitutionerna i Galizien över huvud. De kaotiska förhållandena i östern och bolsje-vikernas inträngande ha hämmat den normala utvecklingen. Visserligen hava Kievs tre ukrainska teatrar till sista tiden varit i verksamhet, men enär de ha stått under kontroll av bolsjevi-kiska kommittéer äro förutsättningarna för deras framgång ur nationell och konstnärlig synpunkt allt annat än lysande. Den bolsjevikiska farsoten måste visserligen ha en övergång, och dess dagar torde väl vara räknade. Men under den jämförelsevis korta tidrymd, som den rasar, kan den hinna förstöra ofantliga kulturvärden.

111 DEN UKRAINSKA KONSTEN

av

d:r Vladimir V. Zalozieckyj (Wien).

»Åt alla håll tyckes allting vara utan gränser. Icke ens husen förmå ge skydd mot denna omätlighet. Blott i rummens skymmande vrår stå de gamla ikonorna (helgonbilder) likt Guds milstolpar, och skenet från ett litet ljus banar sig väg genom dunklet likt ett vilsegånget barn under stjärnhimlen. Dessa ikonor äro den enda hållpunkten, det enda tillförlitliga tecknet vid vägen, och intet hus kan bestå utan dem. Jämt och ständigt behöver man nya: när någon stuga faller sönder av ålderdomsskröplighet och maskstungenhet, när någon gifter sig eller timrar sig en stuga ...»

Med dessa underbara ord skildrar Rainer Maria Rilke ikonmåleriet och dyrkandet av helgonbilder i Ukraina. Även vi måste rikta vår uppmärksamhet därpå, helst som deras betydelse ännu i dag icke förlorat sig och vi ha till uppgift att allra först söka den nyare ukrainska konstens ursprung. Den nutida ukrainska konsten skulle vara en bok med sju insegel, om det icke vore oss möjligt att länka den samman med det förflutna. Även av ett annat skäl ligger det en viss vikt härpå. Vissa territoriella särdrag av etnisk enhetlighet framträda klart först då, när man överskådar en längre tidrymd. Begripligare och tydligare ligga då för oss ett folks konstnärliga strävanden; gränserna och skiljaktigheterna kunna uppdragas säkrare gentemot de främmande inflytandena och strömningarna. Varje folkstams konstnärliga

temperament framstår för oss på ett intimare sätt. Vi vilja förelägga oss denna uppgift och göra ett försök att inom historisk ram lämna en skildring av det ukrainska folkets enhetliga utveckling i konstnärligt avseende.

Efter den blomstring och det kulturella uppsving, som utmärkte den storfurstliga perioden i det 10:e—12:e århundradet, följde, vållad av mongoliskt infall, en stark nedgång i Ukrainas kultur. Blott de västra landsändarna förblevo en tillflyktsort, och där koncentrerade sig hela livet inom de galiziska och voly-niska furstarnas och konungarnas hov.

Först under det 16:e och 17:e århundradet vaknade Ukraina upp till nytt och fullt medvetande. Ett mäktigt andligt och kulturellt uppsving följde, och vi finna här grundvalen till det ukrainska folkets första renässans. Ur hårda politiska och religiösa partistrider framväxte långsamt en ny nationell enhet, som strävade att bjuda den polsk-katolska universalismen spetsen. Dess yttringar voro av mångahanda slag: inom den religiösa litteraturen en kamp mot unionen, i det politiska livet organiseringen av en kosackrepublik, på det vetenskapliga området grundandet av en akademi i Ostrog och upprättandet av ett seminarium i Kiev. Ej mindre betydelsefullt var omslaget på det konstnärliga området. Härvidlag kan man påvisa trenne grundläggande reformer, vilka äro av vikt, därför att de icke uppträdde isolerade, utan anslöto sig till den nyare ukrainska konstens karaktäristiska grunddrag. Dessa äro:

1. Den påfallande naturalismen i skildringen,

2. Anslutningen till västeuropeiska strömningar,

3. Det fortsatta avståndstagandet från den bysantinskastilen.

Betrakta vi en rad framställningar ur kosacklivet på träsnitt

från det 16:e århundradet, så förvånas vi över det realistiska framställningssättet, som livligt erinrar om holländska genrebilder. Detta naturalistiska drag frapperade redan de samtida författarna, och de framhöllo den stora olikheten med ryska framställningar från samma skede. Denna vändning mot naturalismen håller sig ej blott till profana skildringar, den kom också snart att omfatta de religiöst-dogmatiska ämnena. Detta framgår bäst, om vi anställa en jämförelse mellan en rysk och en ukrainsk ikona från denna tid.

Medan dert ryska framställningen av världsdomaren eller himladrottningen alltjämt går efter det gamla bysantinska schemat och målas enligt den traditionella skönhetstypen, kan man hos den ukrainska ikonan av samma innehåll iakttaga en påfallande förändring. De stela anletsdragen livas; hela huvudet, särskilt ansiktet får ett individuellt uttryck, och därjämte förändras färgerna, koloriten och klädnaden. I stället för de stiliserade, bysantinska draperade vecken uppkommer den samtida dräkten. Denna förvandling, som helt visst är av stor betydelse och tillbakatränger en sekellång tradition, kan man sammanfatta och karaktärisera i få ord: den banbrytande naturalismen. I stället för traditionella bildtyper framställas i naturen iakttagna, individuella föremål.

Ingenstädes har man tillfälle att iakttaga detta nya drag så bra som i porträttmåleriet. Det finnes i behåll en otalig mängd av porträtt från denna tid: i Kievs andliga akademi, i många landsortsmuscer, i handskrifter och kosackkrönikor — den berömdaste av Velitjko — så att man faktiskt kan tala om en vurm för porträttering. Det har blivit brukligt, att varje berömd man, som vistades i Ukraina, lät måla av sig. Samma individuella och naturtrogna drag, som vi iakttogo i genrebilderna, kunna vi återfinna hos porträtten. De framställa människor med individuella drag, vi ha här porträtt i den mest realistiska mening. Detta faktum framgår så mycket tydligare, om vi för jämförelsens skull betrakta ryska eller polska barockporträtt från denna tid. De förstnämnda äro fångna i bysantinsk stelhet och uttryckslöshet, de senare kännetecknas av sin barocka stilisering; förgäves söka vi hos dem individuella drag. Ännu en väsentlig skillnad tillkommer, ett nytt slags färgpåläggning. I stället för de onaturliga, likartade färgerna hos det 16:e århundradets bysantinskryska eller ukrainsk-bysantinska ikonor träder en livlig naturalistisk och övermåttan rik färgskala, en glänsande och i nyanser förtonande kolorit. Talrika försök gjordes att förklara dessa egendomligheter hos de ukrainska målningarna, och framför allt hänvisades till de främmande, västeuropeiska inflytandena. Visserligen äro det nederländska och det tyska inflytandet obestridliga, men det är ej tillräckligt för att motivera vändningen till naturalismen inom den ukrainska konsten, ty man kan med

skäl fråga: varför ha dessa inflytanden ej på samma sätt även i grannländerna förorsakat en vändning till naturalismen?

Orsakerna till denna omdaning äro att söka annorstädes, och vi finna dem, när vi även på andra områden möta det av oss antydda naturalistiskt-genreartade draget i den bildande konsten. En rad av analogier härtill erbjuder oss den ukrainska litteraturen, och man är sålunda i stånd att anteckna en hel serie naturalistiska motiv, vilka bilda en obruten kedja ända fram till nutidens litteratur.

Därmed har man vunnit en enhetlig bild, som förklarar för oss naturalismens ursprung i den bildande konsten och skjuter i bakgrunden den förklaring, som stöder sig på upptagandet av främmande, utifrån kommande intryck. Några exempel skola vara tillfyllest för att bevisa sanningen av detta påstående. Att lämna en fylligare utredning blir litteraturhistorikerns uppgift.

I medeltidens ukrainska kyrkodrama inskötos i de bibliskdogmatiska framställningarna intermedier och interludier: groteska framställningar och scener ur folkets vardagsliv. Detta är just en analogi till en bysantinsk-ukrainsk ikona från det 16:e—17:e århundradet, där utom en strängt bysantinsk komposition förekomma folkliga genrefigurer eller realistiska scener ur naturen. Liksom det ukrainska dramat växte fram ur oansenliga folkscener, på samma sätt undantränga dessa naturalistiska framställningsstoff alltmer det bysantinska höljet, tills de helt och hållet ersatt det. Och om vi låta blicken vila på Kotljarevskyjs folkligt kärva gestalter, Gogols kosacker eller Levitskis realistiska framställningar, så måste vi erkänna, att de leda sitt ursprung från samma anda. De bilda tillika med de förutnämnda ikonorna en konstnärlig enhet. Vi ha här berört det temperament, vari den ukrainska konsten bottnar — en frisk och levnadsglad naturalism, som definitivt undantränger det sexhundraåriga bysantinska inflytandet.

Icke så banbrytande, men ej mindre viktiga voro de främmande inflytandena. De kommo från tvenne håll, den ryska norden och det västra Tyskland. De befordrades i synnerhet genom hetmanen Mazepa, som i Ukrainas kulturella utveckling spelat en lika framstående roll som i det 16:e århundradet furst Ostrog-

skij eller i det 17:c Peter Mohyla. Mazepa gjorde beställningar hos talrika utländska konstnärer, exempelvis italienska målare, tyska kopparstickare, holländska etsare. En hel rad kopister spredo reproduktioner av berömda västerländska mästare, kopior av Lionardo da Vinci, Rembrandt, Rubens m. fi. Det finns knappt en kyrka i Ukraina, som icke är förknippad med Mazepas namn.

Detta Ukrainas kulturella och samtidigt också politiska uppsving började snart hotas av Rysslands stormaktsställning. Mazepas tragiska slut torde väl vara en symbol ej blott av Ukrainas politiska fall, utan även av dess andligt-kulturella nedgång. Omvälvningen skedde dock icke utan motstånd. På det konstnärliga området yttrade sig detta i en stilblandning av rysk akademisk smak och det naturalistiska mätningssätt, som utmärker de bibehållna minnesmärkena från föregående period, t. ex. ikono-stasen i Kiev-Nydubytskij-klostret eller portalfreskerna i Grotte-kyrkan. Dessa tala om en högst originell blomstringstid för den ukrainska konsten under den mazepinska och efter-mazepinska perioden.

Höjdpunkten av det storryska inflytandet nådde den ukrainska konsten på hetmanen Razumovskijs tid vid slutet av det 18:e århundradet. Den egendomliga ryska empirestilen utbredde sig snabbt i Ukraina, den akademiska smaken utträngde den nationella egenarten. Det uppstod en rad monumentala byggnader, såsom hetmanens palats i Baturin och Koseletskatedralen i Gluchov. Den rysk-palladianska och klassiska stilen överfördes av arkitekterna Stasov och Rastrelli till Ukraina.

Snart inträdde dock en mäktig reaktion mot det främmande inflytandet. Under påverkan av romantiska idéer framväxte en opposition, vars främste förespråkare blev Taras Sjevtjenko, och det är ingen slump, att han visade sig vara av den största betydelse även för den ukrainska konsthistorien. Man måste fasthålla tvenne väsentliga ting för att fatta hans fulla betydelse på den bildande konstens område, nämligen oppositionen mot den ryska akademiska riktningen och den nya värdesättningen av de ukrainska fornlämningarna.

Sjevtjenko var elev av målarakademien i Petersburg, och hans lärare var den berömde akademikern Brjulov. Av Sjevtjen-

kos handteckningar kan man se, hur den unge konstnären genom naturstudier småningom frigjorde sig från de akademiska lagarna, det bundna och abstrakta målningssättet. Hunnen till mognare ålder, förkastade han helt och hållet Brjulovs konst och den akademiska smaken. Det ursprungliga, naturalistiska draget i hans natur ernådde sin fulla utveckling, och han lät undfalla sig yttranden, i vilka han hånade och gjorde sig lustig över sin gamle lärare och hans konst.

Vi ha nämnt, att det var Sjevtjenko, som fick ögonen öppna för de ukrainska fornlämningarnas betydelse. Det romantiska återuppväckandet av det förflutna medförde, att hans intresse alltmer koncentrerade sig på de talrika

konkreta minnen, som funnos runtomkring honom. Skisser, teckningar och raderingar av gamla kyrkor, kloster, slott och ruiner äro lika många bevis på den betydelse, som dessa fornlämningar fått för honom, och vi veta därjämte, att han räddat månget värdefullt konstverk undan förintelse. Därigenom att han så ivrigt sysselsatte sig med gamla minnesmärken, riktade han sina samtidas uppmärksamhet på deras historiska och konstnärliga värde, och däri ligger hans stora förtjänst. Från denna tid daterar sig det växande intresset för forntidens konst, och vägen ligger nu öppen för oss fram till vissa intressanta företeelser, såsom uppkomsten av en ukrainsk arkitekturstil i nyare tid, vars vackraste exponenter äro guvernementsbyggnaden i Poltava samt villor och monumentalbyggnader av Levinskyj.

Den ukrainska konsten har Sjevtjenko att tacka för ännu ett nytt inslag: användandet av motiv, hämtade ur folkets konstnärliga framställningssätt. Härpå beror också det intima samband, som förefinnes mellan folkliga motiv och ukrainsk konst. De konstgrenar, som idkas av folket, äro föremål för speciell omvårdnad, särskilt gäller detta i fråga om alla hemslöjdsalster, såsom broderier, mattor, kelims, lergods, träsniderier, träin-tarsia o. s. v. Talrika utställningar, anordnade i Petersburg, Kiev, Poltava, Odessa och Lemberg, ha bidragit till spridningen av dessa alster av en konstnärlig husflit.

Den nya nationella grundval, till vars säkerställande Sjevtjen-kos geni i så hög grad bidragit, utövade sitt starka inflytande även på konsten. Om också dessa litterärt påverkade skapelser i

konstnärligt avseende ej alla stå lika högt, så äro de dock intressanta som manifestationer av ett tillbaka in i det förflutna blickande konstnärsskede, som motsvarar romantikens period i Västeuropa. En rad framstående målare från slutet av det 19:e århundradet, av vilka de mest bekanta äro Vasilkivskyj, Mona-styrskyj och Krasitskyj, representera detta historiemåleri, som först på den senaste tiden övergivits av de helt moderna konstnärerna. Vasilkivskyj ansluter sig till Sjevtjenkos historiska teckningar, i det han i sitt »Album för ukrainska fornlämningar» publicerat ett rikt urval av ukrainska fornlämningar, konstnärliga minnesmärken, dräkter m. m. Det är en historisk bilderbok, ur vilken vi kunna hämta en färgrik bild av ukrainsk historia och Ukraina i det förflutna. Till samma område höra även Vasil-kivskyjs pannåer och väggmålningar i den rikt utsirade guverne-mentsbyggnaden i Poltava, en målerisk framställning av kosacklivet som t. ex. den berömda Romodanska vägen, stepplandskap, åtskilliga kosacktyper m. m.

Ej mindre förtjänstfulla äro hans dekorativa arbeten, i vilka han uppenbarar en verklig talang. Gammalukrainska och nationella motiv bearbetas av honom på det konstnärligaste och omdanas på ett lekfullt och graciöst sätt. Den enkla nationella ornamentiken stiliseras, så att den bättre lämpar sig till dekorativ användning. På så sätt lades av Vasilkivskyj och hans efterföljare grunden till en rik ukrainsk ornamentik.

Detta historiemåleri efterträddes av en sträng realistisk skildringskonst, som nöjde sig med ett troget återgivande av verkligheten och icke skönjde något konstnärligt mål härutöver. Hit höra Krasitskyjs krasst realistiska porträtt. Men under den allmänna reaktionen mot realismen i Europa försiggick även på detta område en omvälvning. Ett nytt slags lösning av konstnärliga uppgifter inträder. Rent konstnärliga problem, såsom en form, vilken strider mot verkligheten, eller den måleriska impressionismen, sysselsätta målarna; det realistisk-historiska staffaget undantränges helt och hållet. Härtill kommer även den helt och hållet ändrade ställning, som målarkonsten intager i vissa länder. Olika inflytanden göra sig på ett allt livligare sätt gällande och korsa varandra; det specifikt nationella träder i bakgrunden. Målarna draga till Rom, Paris, Petersburg och Krakau,

och de där rådande stilriktningarna hemföras till varje särskild del av det forna Ryssland, sålunda ock till Ukraina. Denna generella stil, som håller jämna steg med den europeiska, döljer i sig även de enskilda folkens temperament. Vi äro därför i stånd att också här spåra vissa egenskaper, varigenom konsten i Ukraina särskiljer sig från konsten i andra länder.

Fem stora tavelutställningar i Kiev, Poltava, Lemberg och Krakau lämna oss en översikt av målarverksamheten

och den konstnärliga produktionen under de senaste tio åren. Vi vilja omnämna några av de mest betydande konstnärerna, vilka, huvudet högre än de andra, redan förvärvat sig rykte. De skulle vara: M. Cholodnyj, Sudomora, Izakevytj, Novakivskyj från Storukraina, och Trusj, Severin och Pstrak från Galizien.

Två av de uppräknade målarna förtjäna ett särskilt omnämnande, Novakivskyj och Trusj. Vi vilja återvända till dem, sedan vi lämnat ytterligare några uppgifter.

I Storukraina är det framför allt de stora moderna ryska målarnas inflytande, som gör sig gällande. Efter Petersburgakademiens omdanande har det storryska måleriet ernått en hög utveckling. Målare sådana som Venetsianov, Bilibin, Rerich ha infört impressionismen i Ryssland, och därifrån har det nya målningssättet trängt även till Ukraina. Cholodnyjs, framför allt Sudomoras dukar äro fulla av väckande impulser: såväl koloriten som den säkra och flotta penselföringen röja den sanne impressionisten. Som en bland den sistnämndes bästa dukar kan framhållas: »Vägen till vallfartsorten.» Även neo-bysantinismen hos en Vasnjekov och en Vrubel påverkar det ukrainska målningssättet, framför allt gäller detta om Izakevytj' religiösa framställningar — helgonbilder i kyrkan Boris och Gleb i Kiev. Vi se häri prov på ett återupplivande av det religiösa måleriet genom ett återgående till det bysantinska ikonmåleriet, en företeelse, som man skulle kunna jämföra med prerafaelismen i Västeuropa.

En annan väg gå de galiziska målarna. De ansluta sig till Krakauakademien, framför allt till kretsen omkring Wyspianski och Falat. Här bör i främsta rummet nämnas Novakivskyj, som hör till nyare tidens mer begåvade målare. Ehuru hans frändskap till Krakauskolan, särskilt i färgen och valet av ämnen i

hans ungdomsarbeten, tydligt röjer sig, verkar dock målaren i sina senare kompositioner fullt självständig. Vi beundra framför allt den varma och fylliga färgen, den kraftiga och säkra penselföringen och därjämte den väl avvägda kompositionen och målarens rika uppfinningsförmåga. Konstnären frigör sig från Krakauskolans naturalism och blir symbolisk. Framställningarna tala ett betydelsefyllt språk, de dölja inom sig ett djupt, allmänt mänskligt innehåll, såsom »Återuppväckelsen» eller »Vid graven». För sina kvinnogestalter väljer målaren med förkärlek ukrainska nationaldräkter, t. ex. »Hanusia», »Moder med barn», »Madonna».

Två skäl förmådde honom härtill. I folkdräkterna ser hans öga ett övermåttan rikt färgspel och en varm kolorit, men ännu viktigare är det andra skälet. Folkdräkterna höja hela framställningen från vardagslivet upp i en högre tillvaro, en förklarad värld, byggd av en konstnärs fantasi. Novakivskyj tillhör framför allt färgkonstnärerna. I hans färgkompositioner bor ett intensivt, vibrerande liv; färgerna flyta än i brett och saftigt pålagda drag, än blanda de sig med ljuseffekter till en mattare brungrå ton eller ock förtäta de sig till en intensiv stegring och verkningsfullhet. Särskilt märkliga äro hans religiösa framställningar — de gudomliga gestalterna ha nedstigit bland människorna, och madonnan är en enkel bondkvinna eller en mänskligt älskande moder, som ömt trycker barnet mot sitt bröst. Utställningen av denne målares dukar i Krakau väckte stort uppseende och intresse.

Ett helt annat temperament talar till oss ur J. Trusj' tavlor. Trusj tillhör ej de framåtsträvande moderna andar, som bland sig räkna t. ex. Novakivskyj. Hans kolorit är mildare, hans färgpåläggning lugnare. Oöverträffad står Trusj som landskapsmålare. Den vida steppen, de entoniga podoliska betesmarkerna, Karpaternas buktande åsar, den vidsträckta Donauslätten — sådana äro de motiv, som han med förkärlek väljer och med vflka knappast någon annan konstnär gjort sig så förtrogen som han. Trusj har på så sätt blivit en upptäckare av sitt eget lands naturskönhet. Stämning i luft och färger, en fylligt tonande harmoni av ljuseffekter förlänar hans landskap en prägel av mjukhet och blid andakt. Vid sidan om Trusj förtjänar att nämnas

Pstrak, vars studier av nationaltyper av alla slag vunnit stor spridning.

Skulpturen är svagare representerad än måleriet. Förutom eklektikerna på det klassiska området, Martos och Kuznevytj, böra nämnas Parasjezuk och Havrylko. Den senare är upphovsman till Sjevtjenko-monumentet i Kiev. Man kan icke frånkänna detta konstverk en viss pondus och storvulenhet.

Sedan dess har en ny generation trätt fram. Den räcker händerna mot de nyaste strömningar i Europa, som i detta nu utbreda sig överallt. Detta unga konstnärssamfund lämnar ännu föga stoff åt en kritiker, men det inger stora förhoppningar om sig. Det nya skapandet blomstrar på den nya grundvalen av en nyorientering såväl i folkets liv som i det uttryck, dess bildande konst tager sig.

UKRAINA I DET FÖRFLUTNA, DESS NUTID OCH FRAMTID

av

K. Losskyj,

f. d. chef för Ukrainas diplomatiska mission i Skandinavien (Stockholm).

Ukraina, som en gång på Vladimir den heliges och den ga-liziske Danilos tid varit ett mäktigt rike och sedan blev kärnan i den förenade litauisk-rusiska staten, men därpå undertrycktes av Polen, från vilket det dock befriade sig genom egna krafter, förenades i det 17:e årh. med det moskovitiska tsardömet genom en realunion, som tyvärr ledde till Ukrainas fullständiga införlivande med det ryska riket tack vare den moskovitiska regeringens ränker. Sålunda utplånades Ukraina som en självständig organism från den politiska kartan och upphörde att existera i 250 år. Det betraktades numera som en oskiljaktig lem av den ryska statskroppen, och den kejserliga regeringen gjorde sitt bästa att »assimilera», d. v. s. utrota de säregna kännetecken, som utmärkte de under dess spira lydande nationaliteterna, och dessa strävanden riktades i främsta rummet mot det ukrainska folket såsom varande det talrikaste och följaktligen farligaste. Det gick ända därhän, att man undvek själva beteckningen ukrainsk genom att kalla folket för »lillryskt» eller sydryskt, talande ett slags dialekt av ryskan.

På samma sätt gingo polackerna tillväga i Galizien, där de gynnades av den österrikiska regeringen, ty ukrainarna eller »rutenerna» i detta land betraktades som en del av det polska folket och förlorade även här sin etnografiska självständighet. Men trots alla dessa fientliga ansträngningar existerade det ukrainska folket ändå. Det blev varken polskt eller ryskt, och så fort en möjlighet yppades att erinra världen om sin existens, begagnade sig ukrainarna därav.

När genom den ryska revolutionen de olika nationaliteterna fingo tillfälle att framlägga sina önskningar och krav, voro ukrainarna bland de första, som framkommo med yrkanden på autonomi. Men den provisoriska ryska regeringen, som hade gått i den gamla regeringens skola, förstod icke sin uppgift, utan sökte med alla medel kväva de olika nationaliteternas strävanden, särskilt den ukrainska nationens, ehuru dess önskemål voro så blygsamma som möjligt: autonomi i inre angelägenheter och egna folkskolor. Rysslands suveränitet respekterades, liksom ock dess enhetliga representation gentemot utlandet och ryskans ställning som det officiella statsspråket.

Efter en ihärdig kamp utverkade man äntligen av den ryska provisoriska regeringen, att det ukrainska språket infördes i de lägre klasserna, varemot ryskan lästes först på det tredje året vid gymnasierna som ett särskilt undervisningsämne. Dessutom erkändes Ukrainas generalsekretariat såsom ett administrativt organ, men utan några autonoma rättigheter.

Dessa eftergifter voro i själva verket så obetydliga, att det ukrainska samhället, som redan länge hade omfattat de moskovitiska framstegsvännernas liberala idéer, såg sig nödsakat att uppställa frågan: Är det utslutande på grund av det ryska tsardömets politik som Ukraina under loppet av 250 år har varit offer för dess förföljelse? Ligga icke orsakerna därtill djupare, nämligen i nationella skiljaktigheter mellan det ukrainska och det ryska folket, vilka äro så väsentliga, att en modus vivendi icke är möjlig utan att det ena folket får övertag över det andra, varemot en likställighet icke kan ernås på annat sätt än att de båda folken gå var sin väg? På dessa frågor gåvo fakta jakande svar. Men det var icke det ukrainska folket, som lade fjättrar på detta samgående, ty det krävde endast minimala mänskliga rät-

tigheter. Det var den storryska nationen, som icke kunde eller ville erkänna någon vid sin sida och betraktade Ukraina som ett arvegods, över vilket den kunde förfoga efter behag.

Allt detta nödsakade det ukrainska samhället att uppgiva alla sina förhoppningar på bröderna i norr och att självt övertaga ledningen av sina angelägenheter utan att begära eller tillåta något samgående med storryssarna av vilket slag som helst. Ur sina egna led skapade ukrainarna ett folkvalt parlament, tsentralnaja rada, ett generalsekretariat, öppnade på egen bekostnad folkskolor, gymnasier och universitet och grundade därigenom stommen till en konstitutionell stat. Det må också framhållas som ett typiskt drag, att det ukrainska samhället, som ej förfogade över stora medel, även visade sitt intresse för andra nationer, som bo inom Ukrainas gränser, d. v. s. polacker, judar och ryssar, i det att det upprättades särskilda sekretariat för dem.

Under detta statsuppbyggande arbete hade det ukrainska samhället ännu ingen tanke på en definitiv brytning med Ryssland, utan ville förbliva i ett federativt förbund med det — icke såsom en nåd från Rysslands sida, utan på grundvalen av full jämställighet. Men olyckligtvis betraktade såväl regering som samhälle i Ryssland ukrainarnas verksamhet alls icke med förståelse och hänsynsfullhet, utan gjorde mycket väsen av den ukrainska »separatismen», som stämplades som en frukt av tyska och österrikiska intriger. Några ukrainare, som begåvo sig till Ryssland, t. ex. Stepankovskyj, grundaren av den ukrainska upplysningsbyrån i Sverige, häktades av den provisoriska regeringen och fick icke återvända till Ukraina.

Det blev allt tydligare för ukrainarna, att varken autonomi eller ett federativt förbund med Ryssland var möjligt. En fullständig brytning var oundviklig. Den skulle kanske ha kunnat fördröjas ännu en tid, om icke bolsjevismen hade kommit emellan — ett sociologiskt fenomen, som icke har rötter i det ukrainska folket, en frukt, som mognat på moskovitisk jord och är karaktäristisk för detta land, där tsardömets diktatur har avlösts av pöbelväldets.

Den ryska bolsjevismen var ett kirurgiskt snitt, som öppnade den variga bölden. Ukraina hade fåfängt sökt medel att bevara det federativa bandet med Ryssland, så länge som det ännu icke

var bolsjevikiskt, men nu var varje möjlighet till ett närmande avskuren. De ryska arbetarråden gjorde den inhemska bondebefolkningen beroende av främmande element, och det var blott en naturlig följd, att brytningen mellan Ryssland och Ukraina framkallade det oavhängiga Ukrainas självständighetsförklaring i november 1917.

Men en sak är att skapa något, en annan att vidmakthålla det, och detta var särskilt svårt för Ukraina i en tid, då hela Europa stod i lågor. Ukraina fann sig med ens ställt inför fiender, som ville underkuva det eller draga fördel av dess naturliga rikedomar. På ena sidan stodo bolsjevikerna, på andra sidan centralmakterna och på den tredje Rumänien. Ukraina, på alla sidor hotat av faror, började då rikta sina blickar på ententen. Men ententen, som dock skickat sändebud till Ukraina, var icke i stånd att lämna reell hjälp, och därför var den ukrainska staten nödsakad att i val och kval söka bistånd av den makt, som syntes minst farlig med hänsyn till den ukrainska statens oavhängighet — det var Tyskland och Österrike-Ungern, varemot bolsjevikerna voro de farligaste motståndarna. Centralmakterna hjälpte dock icke ukrainarna att förjaga de ryska bolsjevikerna utom gränserna. Men deras mellankomst inskränkte sig tyvärr icke till detta, ty de inblandade sig i 'landets inre angelägenheter, upplöste centralradan och insatte i dess ställe en förryskande hetman, som icke kunde tillvinna sig det ukrainska samhällets sympatier.

Centralmakternas störtande gjorde slut på en abnorm situation, d. v. s. på det onaturliga, som låg i att främmande mäto ställdes i spetsen för den ukrainska regeringen. Hetmanen ersattes av en rent nationell styrelse. Och Österrikes upplösning gav möjlighet för de ukrainska landsändar, som tillhört detsamma, att organisera sig och förena sig med den ukrainska staten. Olyckligtvis hade denna upplösning till följd, att två makter uppträdde på arenan, av vilka den ena med sneda ögon såg på en ukrainsk statsbildning, nämligen Polen. Den andra var Rumänien. Samtidigt med att de ryska bolsjevikerna inträngde norrifrån, in-skredo de båda andra makterna från

sina håll för att på Ukrainas bekostnad utvidga sina gränser.

Ukraina befann sig sålunda mellan tre eldar, men kämpade ännu av alla krafter och icke utan framgång. Men i medvetande

av att kampen mot en sådan övermakt var utsiktslös, fann sig den ukrainska regeringen föranlåten att vädja till Europa, i all synnerhet till ententemakterna, i förvissning om att de icke skulle förvägra sitt understöd åt en nation, som kämpade för sin fria självbestämning och på samma gång ansträngde sig att tillbakaslå den bolsjevikiska offensiven.

Men dess värre har Ukraina icke fått någon hjälp av ententen, som fastmer givit sitt understöd åt alla dem, som inriktat sig på att tillintetgöra Ukraina, i främsta rummet åt Ukrainas inre fiender, särskilt de frivilliga ryska krafter, som under hetmanens auspicier organiserats och i själva verket hade till syfte att kväva den ukrainska pånyttfödelsen. Och vid ententens sida uppträdde polackerna och rumänerna, som under förevändning att samla trupper mot bolsjevikerna riktade dem mot Ukraina. Resultatet blev, att östra Galizien och Cholm-landet ockuperades av polackerna, östra Bessarabien och norra Bukovina av rumänerna och hela östra Ukraina av bolsjevikerna. Den ukrainska regeringen förfogar för närvarande ej över mer än Podolien och delar av de forna guvernementen Volynien och Kiev, d. v. s. blott en femtedel av Ukraina.

Man måste nu fråga: varför har ententen i själva verket hjälpt bolsjevikerna i stället för att bistå dem, som bekämpa bolsjevismen? Ty den hjälp, som bragtes polackerna, var den egentliga orsaken till att ukrainarna måste splittra sina krafter och icke längre voro i stånd att göra tillräckligt motstånd mot bolsjevikerna. Svaret på denna fråga måste sökas i det västra Europas sorgliga okunnighet om den slaviska östern och i bristen på god vilja att objektivt studera den, utan polsk och rysk påtryckning. Ty både polacker och ryssar ha av gammalt ignorerat det ukrainska folkets politiska organism och blotta existens, och i ukrainarna blott sett »lillryssen» såsom en del av hela det ryska folket, resp. rutener som en beståndsdel av det polska folket. De ha betraktat Ukraina som en fiktion, en uppfinning av några tysk-österrikiska historiska fantaster. Som bevis härpå behöver man blott erinra om, huru nitiskt den europeiska pressen avtryckte polska historier om polackernas kamp mot bolsjevismen, fast en blick på kartan är nog att visa, att deras kamp var riktad just mot dessa, som ville bekämpa bolsjevismen, d. v. s. ukrainarna.

Den politiska ställningen i Ukraina för närvarande kan betecknas sålunda: fullständig isolering mitt ibland fiender, som utan inbördes enhetlighet, men ändå med en viss yttre sammanhållning trakta efter att politiskt tillintetgöra den ukrainska staten och att försänka det ukrainska folket i ny träldom.

Men skall det komma därhän? Vi äro säkra på, att det icke skall ske, och vi grunda vår förvissning på det historiska sakförhållandet, att 250 års underkastelse under ryskt herravälde och 500 års avhängighet under polackerna icke ha mäktat beröva det ukrainska folket dess säregna karaktär. Huru skulle det då kunna vara möjligt, när de tillfälliga militäriska schackdragen icke äro grundade på fiendernas inre styrka, utan på hjälp utifrån? När denna hjälp utifrån upphör, skola de korthus, som uppbyggts på Ukrainas förmenta ruiner, ramla av sig själva. Bolsjevikerna i Ukraina hållas vid makt tack vare endast stadsproletariatet, som icke är ukrainskt. Den gamla industrien och bourgeoisien ha alstrat detta proletariat, men när industrien och bourgeoisien ha förstörts av bolsjevismen, skall turen komma till det ukrainska bondefolket, vars tålamod snart skall vara uttömt. Förr ellfer senare skall Ukraina, som nu är besatt av bolsjevikerna, bliva skådeplatsen för bondeorganisationer, som ännu sakna enhetlig ledning. Men de bliva allt starkare, och snart skall timmen slå, då en allmän resning företages mot de främmande inkräktarna.

Vad Polen beträffar, existerar det för närvarande av ententens nåd. I det inre är det en kokande kittel, där det sjuder av oroliga element, och vad angår Rumänien, så är detta land såväl i det yttre som det inre en för svag stat för att kunna driva någon »imperialistisk» politik. Det skall snart bliva tvunget till eftergifter. Sålunda kunna dessa båda stater icke vara skrämmande för Ukrainas framtid. De skola aldrig vara i stånd att hindra Ukrainas

konstitutionella utformande.

En annan fråga är, huruvida Ukraina inom sina egna gränser besitter de medel, som behövas för att bilda en politisk organism vid sidan av andra stater. Svaret härpå är redan givet genom påpekande av de nationella, ekonomiska och kulturella sakförhållandena, som redan äro skildrade i denna bok.

Ur den politiska synpunkten representerar Ukraina en nöd-

vändighet för hela Europa såsom varande en makt, den där motverkar Rysslands imperialistiska tendenser, liksom Polens, och åstadkommer en politisk jämvikt i östern. Skall Europa föredraga sina egna politiska och ekonomiska intressen genom att ställa sig välvilligt gentemot ett självständigt Ukraina i stället för att främja storryska eller storpolska intressen, vilka grunda sig på exploatering av främmande nationer? De industriella folken med sin praktiska syn på tingen kunna icke vara blinda för denna fara. Om Europa icke vill förstå oss — så mycket sämre för Europa självt! Vi skola bilda vår stat trots alla hämmande hinder och för detta mål känna vi, att vi ha nog krafter i det inre.

138 Kronologisk översikt av märkligare ukrainska tilldragelser (till 1919).

(Dateringarna äro gjorda enligt den ukrainska tidsbeteckningen, den s. k. gamla stilen, som är 13 dagar efter vàr tidräkning.)

1240 intogs och förstördes Kiev av tatarerna. 1386 förenades Litauen med Polen genom personalunion. 1569 förenades Litauen med Polen statsrättsligt genom unionen i Lublin.

1622 d. 25 april dog kosackhetmanen Petro Konasjevytj Sa-hajdatnyj.

1624 d. 14 okt. anföllo kosackerna Konstantinopel.

1647 d. 11 jan. dog Petro Mohyla, metropolit av Kiev.

1648 utbröt kosackernas stora resning.

1648 d. 2 maj valdes Bogdan Chmielnitskyj till hetman. 1654 d. 21 jan. ingicks personalunionen i Perejaslav med Moskva. 1657 d. 5 sept. dog Bogdan Chmielnitskyj. 1667 d. 15 jan. delades Ukraina- genom fördraget i Andrusovo mellan Moskva och Polen.

1686 återlämnades Kiev till Moskva.

1687 d. 6 sept. valdes Mazepa till hetman. 1709 d. 3 sept. (?) dog Mazepa.

1709 d. 15 nov. valdes Ivan Skoropadskyj till hetman. 1734 d. 28 jan. dog den ukrainske hetmanen Danilo Apostol. 1768 utbröt hajdamakupproret.

1772 Polens första delning, varigenom Galizien tillföll Österrike. 1792 d. 11 sept. förflyttades de zaporogiska kosackerna till Kubandistriktet.

1792—95 Polens andra och tredje delning, varigenom hela Ukraina införlivades med Ryssland.

1803 d. 22 jan. dog Kirilo Razumovskij, Ukrainas siste hetmau.

1834 d. 10 nov. dog poeten Kotljarevskyj.

1851 d. 18 okt. grundades folkkasinot Narodnyj dim i Lemberg.

1861 d. 10 mars dog nationalskalden Taras Sjevtjenko.

1866 d. 29 sept. föddes prof. M. Hrusjevskyj.

1873 d. 23 dec. grundades det lärda Sjevtjenko-sällskapet i Lemberg.

1885 d. 19 april dog historieskrivaren Kostomarov.

1903 d. 12 sept. avtäcktes Kotljarevskyj-monumentet i Poltava.

1905 d. 25 nov. grundades den första ukrainska tidningen »Chliborog».

1912 bildades föreningen för Ukrainas befrielse i Lemberg.

1913 d. 25 april dog författaren Mychajlo Kotsiubinskyj.

1917 d. 2 maj upplöstes föreningen för Ukrainas befrielse.

1917 d. 3 nov. utfärdades ett universal av den ukrainska

nationalkongressen i Kiev om utdelning av jord åt bönderna.

1917 d. 17 nov. hölls en »allrysk» kongress i Kiev.

1917 d. 22 nov. proklamerades i Kiev den ukrainska republiken.

1918 d. 26 jan. utfärdade radan i Kiev ett universal om Ukrainas fullständiga lösslitande från Sovjet-Ryssland.

1918 d. 29 april valdes Skoropadskyj till hetman under tyskt beskydd.

1918 d. 31 juli mördades tyske fältmarskalken Eichhorn genom attentat.

1918 d. 8 okt. öppnades det ukrainska universitetet i Kiev.

1918 d. 22 okt. grundades ett ukrainskt universitet i Kamjenets Podolskyj.

1918 d. 14 dec. måste Skoropadskyj abdikera och efterträddes av Vynnytjenko..

1919 d. 21 jan. proklamerades den stora ukrainska folkrepubliken.

1919 d. 28 jan. inryckte bolsjevikema åter i Kiev.

1919 febr. nedlade Vynnytjenko sin värdighet och efterträddes av Petljura.

1919 d. 30 aug. inryckte Petljura i Kiev.

 NATIONERNAS BIBLIOTEK

I. Bulgarerna. Pris 9 kr. 50 öre.

H. Polackerna. Pris 9 kr. 50 öre. Hl. Judarna. Pris 17 kr. IV. Ukrainarna. Pris 5 kr.

Med föreliggande arbete är fjärde delen utsänd i en serie monografier om främmande nationer, redigerade av överrabbinen Dr M. Ehrenpreis och kännaren av slavisk kultur skriftställaren Alfred Jensen. Meningen har varit att ge objektiva, populärt njutbara och lättlästa, på fackmäns vetenskapliga forskningar grundade skildringar av en rad nationer, som nu låta tala om sig men om vilka kunskapen i vårt land hittills kan sägas ha varit alltför ringa, och företaget har, som av nedanstående pressuttalanden framgår, hälsats med stort bifall i pressen:

»Man måste beteckna det sålunda igångsatta företaget såsom i allo lyckat. Bnlgarboken varslar synnerligen gott även för fortsättningen. Vårt lands ringa tillgång på lätt åtkomliga och tillförlitliga kunskapskällor rörande världens folk och riken behöver alltför väl detta tillskott.»

Ernst Klein i Sv. D.

»Det är ett stort och helt visst betydelsefullt verk som det Norstedtska förlaget härmed lagt granden till.---en värdefall insats i en

välbehövlig upplysningsverksamhet. — framträder i förstklassig utstyrsel.» Arbetet.

»Avsikten att genom dylika fredsböcker befordra en bättre kännedom om de små nationernas väsen och egenart, deras kultur, litteratur och konst m. m. kan ej annat än på det livligaste verka tilltalande.»

Dagen.

»En bokserie av betydande intresse, en värdefall källa till både kunskap och underhållning.» Mor genbladet.

»I synnerhet bör arbetet ha sin givna plats i studiecirklarna och arbetarebiblioteken.» Ny tid.

P. A. NORSTEDT & SÖNERS FÖRLAG

Pris 5 kr.

norstedt sthm 1«21 803689